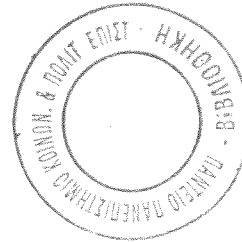

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ:
«ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ, ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΦΥΛΟ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΦΟΒΟΣ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΘΥΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ
ΜΕΤΑΞΥ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΧΡΗΣΤΩΝ**

**ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ : ΔΑΣΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ ΕΛΕΝΗ
Α.Μ : 303ΜΟ03**

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

**ΕΠΟΠΤΡΙΑ : ΖΑΡΑΦΩΝΙΤΟΥ Χ.
ΜΕΛΗ : ΛΥΔΑΚΗ Α.
ΜΑΓΓΑΝΑΣ Α.**

ΑΘΗΝΑ 2005

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελ

Περίληψη	1
Εισαγωγή	2

ΜΕΡΟΣ I : Εννοιολογικές προσεγγίσεις και θεωρητικοί προβληματισμοί

Κεφάλαιο I: Η έννοια του φόβου του εγκλήματος – ένα σύγχρονο κοινωνικό φαινόμενο	5
Κεφάλαιο II: Παράγοντες δημιουργίας και έντασης του φόβου	11
Κεφάλαιο III: Γενικά χαρακτηριστικά των γυναικών χρηστών	22
Κεφάλαιο IV: Θυματοποίηση των γυναικών χρηστών	29
Κεφάλαιο V: Γυναίκα χρήστης και παράγοντες δημιουργίας του φόβου (Συνθετικό μοντέλο)	35
Κεφάλαιο VI: Προϋπάρχοντα ερευνητικά δεδομένα : Σκέψεις και προβληματισμοί	50
Ερευνητικές Υποθέσεις	52

ΜΕΡΟΣ II : Εμπειρική διερεύνηση του φόβου του εγκλήματος μεταξύ γυναικών χρηστών

Κεφάλαιο I: -Μεθοδολογία έρευνας	54
- Συλλογή δεδομένων – Ημιδομημένη συνέντευξη	56
- Τρόπος αξιολόγησης και παρουσίασης των δεδομένων	59
Κεφάλαιο II: Ερευνητικές διαπιστώσεις	
- Γενικά χαρακτηριστικά ερωτηθέντων	61
- Το αίσθημα του να είναι κάποιος-α ή να νιώθει ευάλωτος-η / Vulnerability	71

- Υποκειμενική πρόσληψη του κινδύνου _____ 89
- Απόψεις και στάσεις απέναντι στα ΜΜΕ, Αστυνομία και Ποινική Δικαιοσύνη
_____ 106
- Διαστάσεις θυματοποίησης _____ 115

Συνοψιση – Συμπεράσματα _____ 130

Επίλογος _____ 137

Βιβλιογραφία

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τις τελευταίες δεκαετίες ο φόβος του εγκλήματος και η θυματοποίηση των γυναικών χρηστών έχει προσλάβει διαστάσεις κοινωνικού φαινομένου και έχει γίνει αντικείμενο πολιτικής εκμετάλλευσης.

Μέσα από τη μέθοδο της ημιδομημένης συνέντευξης σε συνολικό δείγμα 30 γυναικών χρηστών που βρίσκονται σε μονάδες υποκατάστασης με μεθαδόνη του ΟΚΑΝΑ, διαπιστώνεται ότι στην πλειοψηφία τους χαρακτηρίζουν τη φυσική τους κατάσταση κακή και τον εαυτό τους μη επαρκή να αντεπεξέρχεται στις καταστάσεις της ζωής.

Αναφέρουν την ύπαρξη φόβου όταν κυκλοφορούν έξω το βράδυ, στη θέαση αλλοδαπών και μπροστά στο ενδεχόμενο του να γίνουν θύματα κλοπής, επίθεσης με σκοπό τον ξυλοδαρμό, σεξουαλικής βίας ή ακόμα και φόνου. Ως περιοχές με εντεινόμενο φόβο αναφέρουν το κέντρο της Αθήνας και ως τρόπο μείωσης αυτού του αισθήματος, την αποφυγή κυκλοφορίας σε συγκεκριμένες περιοχές βραδινές ώρες, όπως και τα μέτρα αυτοπροστασίας.

Αναφέρουν χαμηλά ποσοστά φόβου του εγκλήματος πριν και κατά τη διάρκεια της εξάρτησης, ενώ στην τωρινή φάση της απεξάρτησης τα ποσοστά που εμφανίζουν είναι υψηλά. Θεωρούν τον εαυτό τους πιθανό θύμα εγκληματικών ενεργειών όπως κλοπής, βιασμού, ξυλοδαρμού και ληστείας. Η θυματοποίησή τους κυμαίνεται σε πολύ υψηλά επίπεδα, λαβαίνει χώρα κυρίως την περίοδο της χρήσης και με εγκληματικές ενέργειες όπως ο βιασμός, η κλοπή και ο ξυλοδαρμός. Τα ποσοστά καταγγελίας των αδικημάτων αυτών στην αστυνομία είναι πολύ χαμηλά.

Η αξιολόγηση του έργου της αστυνομίας και των ΜΜΕ όσον αφορά το ζήτημα των ναρκωτικών είναι πολύ αρνητική. Η εμπλοκή τους με το Σύστημα Απονομής Ποινικής Δικαιοσύνης είναι χαρακτηριστικό της συντριπτικής πλειοψηφίας, με κυριότερα αδικήματα την κατοχή, χρήση και εμπορία ουσιών, την κλοπή, τη ληστεία καθώς και την απειλή με μαχαίρι.

Λέξεις “κλειδιά” : γυναίκα, χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών, φόβος εγκλήματος, θυματοποίηση.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα μελέτη διεξήχθη στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών “ Κοινωνικός Αποκλεισμός, Μειονότητες και Φύλο” στο Πάντειο Πανεπιστήμιο. Μέσα από το συνδυασμό θεωρητικών και εμπειρικών δεδομένων επιχειρείται η μελέτη του φόβου του εγκλήματος και της θυματοποίησης, στο πλαίσιο της ζωής ενός πληθυσμού που έχει αποσπάσει μόλις τα τελευταία χρόνια το ενδιαφέρον των ερευνητών. Ο πληθυσμός αυτός δεν είναι άλλος από τις γυναίκες χρήστες εξαρτησιογόνων ουσιών.

Ερευνητές που ασχολούνται με το φαινόμενο του φόβου του εγκλήματος και του φόβου πιθανής θυματοποίησης διαφόρων κοινωνικών κατηγοριών, υποστηρίζουν ότι οι γυναίκες όπως επίσης και οι ηλικιωμένοι, αποτελούν πληθυσμούς ευάλωτους, οι οποίοι αισθάνονται σε μεγαλύτερο βαθμό ότι κινδυνεύουν να θυματοποιηθούν. Η παρούσα μελέτη επιχειρεί να δώσει μία πρώτη απάντηση στο τι συμβαίνει στην περίπτωση των γυναικών που είναι παράλληλα και χρήστες εξαρτησιογόνων ουσιών.

Μέσα από την κατάθεση προσωπικών εμπειριών και απόψεων από γυναίκες που κάνουν χρήση των μονάδων υποκατάστασης με μεθαδόνη του ΟΚΑΝΑ, επιχειρείται η όσο το δυνατόν πιο πολύπλευρη διερεύνηση των παραγόντων που δημιουργούν και εντείνουν το φαινόμενο του φόβου του εγκλήματος και της θυματοποίησης, που τα τελευταία χρόνια έχουν αναχθεί σε κοινωνικά προβλήματα.

Η συγκεκριμένη κοινωνική κατηγορία με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της γνωρίσματα, τις δυσκολίες και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει, το πεδίο δράσης και τον περίγυρο συναναστροφής της, αποτελεί μία επιβαρημένη ομάδα, ιδιαίτερα ευπαθή. Οι διάφοροι δυσλειτουργικοί παράγοντες της ζωής των γυναικών αυτών, τόσο σε επίπεδο υγείας (σωματικής και ψυχικής), οικονομικό όσο και σε επίπεδο

σχέσεων με τον κοινωνικό τους περίγυρο, συμβάλλουν στο αίσθημα του “ευάλωτου” αυτής της ομάδας.

Σύμφωνα με τους προαναφερόμενους παράγοντες σε συνδυασμό με τις εμπειρίες προηγούμενης θυματοποίησης, δημιουργούνται οι προϋποθέσεις δημιουργίας και έντασης του φόβου του εγκλήματος καθώς και του φόβου πιθανής θυματοποίησης.

Μέσα από τη διερεύνηση αυτών των παραγόντων, των χαρακτηριστικών της συγκεκριμένης ομάδας των γυναικών χρηστών αλλά και την παράθεση των

αντικειμενικών διαστάσεων θυματοποίησής τους μέσα από βιβλιογραφικές πηγές, θα επιχειρήσουμε την όσο το δυνατόν πιο πολύπλευρη διερεύνηση των κεντρικών εννοιών της παρούσας μελέτης.

Αναφορικά με τη μορφή που έχει λάβει η συγκεκριμένη ερευνητική προσπάθεια, αρχικά γίνεται λόγος στο θεωρητικό πλαίσιο για την εννοιολογική οριοθέτηση των κεντρικών εννοιών αυτής της μελέτης, των παραγόντων που δημιουργούν και εντείνουν το φαινόμενο του φόβου του εγκλήματος, σκιαγραφείται το προφίλ των γυναικών χρηστών καθώς δίνονται και οι διαστάσεις θυματοποίησής τους. Τέλος, επιχειρείται μία προσπάθεια σύζευξης των μοντέλων προσέγγισης των δύο διαστάσεων του δείματός μας, που είναι η διάσταση του γυναικείου φύλου και η διάσταση του χρήστη ουσιών, πάντοτε σε αντιπαραβολή με τους παράγοντες κινδύνου που καθιστούν έναν πληθυσμό “ευάλωτο”.

Η παράθεση των σημαντικότερων ερευνητικών πορισμάτων της σχετικής με το θέμα βιβλιογραφίας, συντελεί στην κατανόηση του συγκεκριμένου θέματος και στην ανάπτυξη του επί της ουσίας. Ακολουθεί η παράθεση της μεθοδολογίας της έρευνας, ενώ παράλληλα επισημαίνεται ο τρόπος επιλογής και προσέγγισης του δείματος καθώς και οι συνθήκες διεξαγωγής της συνέντευξης. Στην συνέχεια ακολουθεί ο τρόπος ανάλυσης και παρουσίασης των δεδομένων. Το δεύτερο κεφάλαιο του

τελευταίου μέρους είναι αφιερωμένο στην παρουσίαση των ερευνητικών αποτελεσμάτων. Η μελέτη κλείνει με την παράθεση βασικών συμπερασμάτων σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα και την αναφορά της σχετικής βιβλιογραφίας.

ΜΕΡΟΣ Ι : Εννοιολογικές προσεγγίσεις και θεωρητικοί προβληματισμοί

Κεφάλαιο Ι :Η έννοια του φόβου του εγκλήματος – ένα σύγχρονο κοινωνικό φαινόμενο

Διανύουμε μία εποχή υψηλής πολυπλοκότητας και ανταγωνισμού. Τα ποικίλα κοινωνικά προβλήματα σε συνδυασμό με τους ελλειείς ποιοτικούς όρους διαβίωσης, δημιουργούν την εικόνα μίας δυσλειτουργικής καθημερινότητας. Μέσα σε ένα περιβάλλον διαρκών ανακατατάξεων και ανασχηματισμών, μεγάλης πληθυσμιακής ετερογένειας και χαμηλής κοινωνικής συνοχής, όπου η παρουσία του “ξένου”¹ είναι απειλητική και η συμβολή και βοήθεια του γείτονα αμφισβητήσιμη, το επίπεδο αύξησης και έντασης των ατομικών ανασφαλειών είναι υψηλό και ανησυχητικό.

Το αίσθημα της έλλειψης ασφάλειας φέρνει στην επιφάνεια το συναίσθημα του φόβου. Το συναίσθημα αυτό, όπως και όλα τα συναισθήματα, κινούμενο σε ορισμένα επίπεδα έχει μία πολύ λειτουργική και προστατευτική συμβολή στον άνθρωπο, σε κάποιες περιπτώσεις, όπως αυτήν της προστασίας και της κινητοποίησης προς την κατεύθυνση πρόληψης και αποτροπής κάποιου απειλητικού γεγονότος. Η ανησυχία και ο φόβος, δεν προκαλούν σωματικές ή ψυχολογικές βλάβες και στις περισσότερες περιπτώσεις θεωρούνται αισθήματα εύλογα και ζωτικά για την επιβίωση. Πρόκειται για φυσιολογικές αντιδράσεις σε αγχογόνες ή σε επικίνδυνες καταστάσεις, και θεωρούνται παθολογικές μόνο στις περιπτώσεις όπου είναι υπερβολικές ή και

¹ Πετράκης Γ., Κοινωνικός Αποκλεισμός : Παλαιές και Νέες Αναγνώσεις του Κοινωνικού Προβλήματος, 1996, στο Ζαραφονίτου Χ, Τσίγκανου Ι., Ναρκωτικά – Τάσεις και εγκληματολογικές διαστάσεις στη σύγχρονη Ελληνική πραγματικότητα., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2002, σ.σ.186.

εμφανίζονται σε συνθήκες που δεν τις δικαιολογούν². Στην περίπτωση της μη επεξεργασίας του οποιουδήποτε συναισθήματος, το αποτέλεσμα είναι να παραμένει ο άνθρωπος στο συναίσθημα του, να μην είναι ενήμερος των μηνυμάτων που του στέλνονται για την προαγωγή της ζωής του και να λειτουργεί παρασυρόμενος από κίνητρα και διαθέσεις που τον εγκλωβίζουν.

Η εικόνα της σύγχρονης κοινωνικής πραγματικότητας μέσα από τα πολλά και πανίσχυρα κανάλια πληροφόρησης και τα αλληλοσυγκρουόμενα πλέγματα πολιτικής και εξουσίας, προβάλλεται μέσα από όρους και συσχετισμούς που διαπραγματεύονται αντιθετικές έννοιες που δημιουργούν δίπολα. Το ζήτημα της ανασφάλειας αναπαράγεται και διογκώνεται μέσα από κατασκευασμένες κοινωνικές αναπαραστάσεις που αφορούν “απειλητικές” καταστάσεις της διαβίωσης στο σήμερα, δίνοντας έτσι συλλογικές διαστάσεις, ανάγοντάς το, σε κοινωνική ανησυχία. Με αυτό τον τρόπο, κατασκευάζεται κατά τρόπο λανθάνοντα, ένα πολιτικό θέμα, όπου μέσα από συγκεκριμένα μέτρα και πρακτικές εγκαθιδρύεται στο κοινωνικό γίγνεσθαι και στην πορεία πλαισιώνεται με πολιτικές επιλογές προληπτικής ή κατασταλτικής δράσης. Διαπιστώνουμε λοιπόν την διαδικασία μέσω της οποίας, ένα “κατασκευασμένο” κοινωνικό θέμα μπορεί να αποβεί κοινωνική πραγματικότητα³. Οι πολιτικές όμως αυτές, παρά τους όποιους αρχικούς τους στόχους, έχουν ήδη δημιουργήσει έντονο προβληματισμό ως προς την αποτελεσματικότητα και τις συνέπειές τους, με αποτέλεσμα να συμβάλουν σε περαιτέρω ανησυχία, φόβους και συγκρούσεις παρά σε διασφάλιση ηρεμίας, τάξης και ασφάλειας. Το αποτέλεσμα αυτής της πρακτικής έχει σαν αποτέλεσμα η προαναφερόμενη υποκειμενική ανησυχία να παίρνει συλλογικές διαστάσεις, να μετατρέπεται σε ένα “πολιτικοποίησιμο”

² Kennerley H., Ξεπερνώντας το άγχος, Ινστιτούτο Έρευνας και Θεραπείας της Συμπεριφοράς, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999, σ.σ. 37.

³ Τσίλη Σ., Τοξικομανής και κοινωνικός αποκλεισμός στο Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα, τόμος Β' Αθήνα 2002, σ.σ 126.

ζήτημα, να χαλαρώνει ο σύνδεσμος κράτος και πολίτη και να μειώνεται η εμπιστοσύνη στο κοινωνικό σύστημα και τους φορείς κοινωνικού ελέγχου και προστασίας των πολιτών.

Στα πλαίσια της προαναφερόμενης γενικευμένης ανησυχίας και ανασφάλειας, των κλιμακούμενων συγκρούσεων και στιγματισμού ολόκληρων κοινωνικών ομάδων, ο φόβος του εγκλήματος απασχολεί έντονα τις σύγχρονες κοινωνίες και λαμβάνει διαστάσεις κοινωνικού φαινομένου, με συνέπειες πολλές φορές εξίσου ανησυχητικές με εκείνες της εγκληματικότητας⁴. Η διερεύνηση της έξαρσης του συγκεκριμένου αισθήματος παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον, εφόσον βρίσκεται στο προσκήνιο τόσο σε επίπεδο πορισμάτων ερευνών, όσο και σε επίπεδο χρησιμοποίησής του στην πολιτική εκστρατεία των κομμάτων. Ο φόβος του εγκλήματος οριζόμενος ως το συλλογικό άγχος των κατοίκων μιας περιοχής, μιας πόλης ή χώρας, το οποίο προέρχεται από το φόβο πιθανής θυματοποίησης των ίδιων ή κοντινών τους προσώπων από βίαιες εγκληματικές επιθέσεις⁵, εκδηλώνεται τόσο σε ατομικό επίπεδο με τη μορφή του φόβου της θυματοποίησης, όσο και σε συλλογικό ως έλλειψη δημόσιας ασφάλειας⁶. Το αίσθημα της ανασφάλειας που εκφράζεται, αντιμετωπίζει το έγκλημα ως μια πραγματική απειλή και τέτοιας σοβαρότητας, ώστε να επηρεάζεται η διαχείριση της καθημερινότητας σε ατομικό επίπεδο και σε πολύ μεγάλο βαθμό⁷. Το αίσθημα του φόβου του εγκλήματος δεν αποτελεί πιστή αντανάκλαση της εγκληματικότητας και των διαστάσεών της και ανάλογη εξέλιξη

⁴ Ζαραφονίτου Χ., Εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό της Αθήνας, Εκδ. Α. Σάκκουλας, Αθήνα, 2002, σ.σ 27.

⁵ Leaute J, Criminologie et Penologie, Les cours du droit, Paris, Cujas, στο Ζαραφονίτου Χ., Ο φόβος του εγκλήματος : εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό της Αθήνας, Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα, 2002, σ.σ32-33.

⁶ Αλεξιάδης Σ., “ Ο φόβος του εγκλήματος. Κατάστρωση ενός ερευνητικού προγράμματος”, στο Αφιέρωμα στη μνήμη Η. Δασκαλάκη, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα 1991, στο Ζαραφονίτου Χ, όπως παραπάνω, σ.σ. 33.

⁷ Ζαραφονίτου Χ., όπως παραπάνω, σ.σ.33.

των δεικτών τους, ενώ συμβαίνει πολύ συχνά η πρόσληψη του κινδύνου θυματοποίησης να είναι ανακριβής⁸.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η έρευνα της Karin Witterbrood, η οποία στην προσπάθειά της να μετρήσει το φόβο του εγκλήματος σε 35.000 ερωτώμενους μέσω τηλεφωνικής επικοινωνίας σε 16 δυτικές βιομηχανικές χώρες, διαπίστωσε τη δυσκολία εντοπισμού και διάκρισης της πηγής του ακριβούς παράγοντα του φόβου τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ερώτηση “πόσο ασφαλής νιώθετε όταν είστε εκτός σπιτιού και έξω είναι σκοτάδι”, όπου μέσα από τις απαντήσεις των ατόμων που ισχυρίζονται ότι νιώθουν ανασφάλεια, διαφαίνεται ότι δεν είναι απαραίτητα ανασφαλείς από τον φόβο τους για την εγκληματικότητα, αλλά ενυπάρχει και η πιθανότητα να οφείλεται και στο φόβο τους για το σκοτάδι ή των ξένων ή εξαιτίας της δυσαρέσκειάς τους να είναι μόνοι⁹.

Μέσα από το παραπάνω παράδειγμα διαπιστώνουμε ότι η έκφραση της ανασφάλειας δεν προσδιορίζεται από στατιστικούς δείκτες εγκληματικής δράσης αλλά από υποκειμενικές προσλήψεις απειλητικών παραγόντων. Παρατηρείται ο φόβος της θυματοποίησης να είναι υπερβολικά μεγαλύτερος από τον πραγματικό κίνδυνο θυματοποίησης, ενώ συχνά διαπιστώνεται μία διεύρυνση της ποινικο-νομικής έννοιας του θύματος¹⁰. Με άλλα λόγια, να αισθάνονται ως θύματα άτομα που δεν αποτελούν θύματα ποινικών αδικημάτων.

Ο φόβος της θυματοποίησης που διακατέχει άτομα ή ομάδες που δεν αντιμετωπίζουν αυξημένους κινδύνους θυματοποίησης, συσχετίζεται ευρύτερα με το ιδεολογικό ρεύμα του νεο-συντηρητισμού σε Ευρώπη και Β.Αμερική και ειδικότερα με την προβολή των εγκλημάτων από τα ΜΜΕ, την εξάπλωση του θυματολογικού

---

⁸ όπως παραπάνω, σ.σ.35.

⁹ Wittebrood K., Fear of crime and victimization in western industrialized countries, International Crime Survey (Icvs),2000, σ.σ. 288.

¹⁰ Ζαραφονίτου Χ., όπως παραπάνω, σ.σ.35.

κινήματος, την απήχηση του αιτήματος για αυστηρότερες ποινές, την ποινικοποίηση συμπεριφορών, καθώς και την πολιτικοποίηση του θύματος¹¹.

Οι διαστάσεις που προσλαμβάνει το θέμα της ασφάλειας των πολιτών είναι πλέον ανησυχητικές, μετατρέποντας το φόβο του εγκλήματος σε ένα από τα σημαντικότερα κοινωνικά προβλήματα της σύγχρονης εποχής. Οι συνέπειες αυτού του φαινομένου είναι πολλές και σε διάφορα επίπεδα. Πρώτα απ' όλα αξίζει να αναφερθεί, ότι το άγχος που προκαλεί ο φόβος θυματοποίησης οδηγεί τους πολίτες σε αυτοπεριορισμούς της καθημερινής τους ζωής¹², περιορίζοντας τις επιλογές εξόδου τους, λαμβάνοντας υπόψη τους παράγοντες που σχετίζονται με περιοχές, δρομολόγια και ώρες κυκλοφορίας. Δαπανώνται τεράστια χρηματικά ποσά σε μέτρα αυτοπροστασίας (συστήματα συναγερμού, κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης, αγορά και κατοχή όπλων, παρακολούθηση μαθημάτων αυτοάμυνας, ιδιωτική φρούρηση κ.α), εκφράζοντας έτσι την έλλειψη εμπιστοσύνης τους στο παρεχόμενο αστυνομικό έργο και την επιθυμία τους να προστατεύσουν τον εαυτό τους οι ίδιοι.

Επιπλέον, το κλίμα του φόβου ευνοεί την όξυνση συγκρούσεων μεταξύ των πολιτών και καλλιεργείται η δράση στιγματιστικών στερεοτύπων, οδηγώντας έτσι στο περιθώριο ολόκληρες ομάδες πληθυσμού αλλά και συνοικίες πόλεων. Τα τελευταία χρόνια στις δυτικές κυρίως κοινωνίες, η ξενοφοβία παίρνει μεγάλες διαστάσεις. Στη χώρα μας, το πρότυπο του “νέου, εξαθλιωμένου, ανειδίκευτου και βίαιου άνδρα”¹³, υιοθετείται βασικά για τους Αλβανούς και προκαλεί έντονα συναισθήματα φόβου στην πλειοψηφία των πολιτών και κυρίως στις γυναίκες. Η ετικέτα του “πιθανού εγκληματία”, αποδίδεται στο ανοικείο και ξένο με ευκολία, καλλιεργώντας έτσι ένα

¹¹Μαγγανάς Α., Θυματολογία – Σύγχρονες προσεγγίσεις, Αθήνα, σ.σ.58.

¹² Ζαραφονίτου Χ., Εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό της Αθήνας, Εκδ.Α.Σάκκουλας, Αθήνα, 2002, σ.σ 63-81.

¹³ Πανούσης Ι, Δημόπουλος Α, Καρύδης Β., Θυματολογικά κείμενα, Εκδ.Α.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1994, σ.σ.74-86.

κλίμα ανασφάλειας, επιφύλαξης αλλά και αντιπαράθεσης μεταξύ ατόμων αλλά και ολόκληρων ομάδων.

Επιπρόσθετα, μέσα σε αυτές τις συνθήκες ενισχύεται η τιμωρητικότητα των πολιτών, ζητώντας μεταξύ άλλων, περισσότερα μέτρα αστυνομικής προστασίας και αυστηρότερες ποινές. Η πορεία όμως αυτή λειτουργεί εκτονωτικά και αποπροσανατολιστικά όσον αφορά την χάραξη και την εφαρμογή μιας ορθολογικής αντεγκληματικής πολιτικής κοινωνικοπροληπτικού χαρακτήρα¹⁴.

---

¹⁴ Ζαραφονίτου Χ.,όπως παραπάνω, σ.σ.13.

Κεφάλαιο II : Παράγοντες δημιουργίας και έντασης του φόβου

Το αίσθημα του φόβου του εγκλήματος είναι η αντίδραση σε ποικίλα ερεθίσματα και συμπεριλαμβάνει πολλές επιμέρους εκφράσεις, συμπεριφορές, παράλληλα συναισθήματα¹⁵. Υπάρχουν κάποιοι παράγοντες που τόσο δημιουργούν όσο και εντείνουν το φαινόμενο αυτό.

Σύμφωνα με τους Taylor & Hale¹⁶, τρεις τέτοιους παράγοντες αποτελούν το αίσθημα του είναι ή να νιώθει κάποιος-α ευάλωτος-η / “vulnerability”¹⁷ (κυρίως για γυναίκες και άτομα τρίτης ηλικίας), το βίωμα προηγούμενης θυματοποίησης καθώς και το διαφορετικό προφίλ της κάθε περιοχής και τα επίπεδα εγκληματικότητας σε αυτή.

Οι Box, Hale & Andrews αναφέρουν ως τέτοιους παράγοντες, την προαναφερθείσα έννοια της vulnerability, τους γεωγραφικούς / περιβαλλοντικούς παράγοντες, την προσωπική επαφή με το έγκλημα και τη θυματοποίηση, την εμπιστοσύνη στην αστυνομία και την ποινική δικαιοσύνη, την υποκειμενική πρόσληψη του κινδύνου, καθώς και τη βαρύτητα των αδικημάτων¹⁸.

Σύμφωνα με τη British Crime Survey¹⁹, τέτοιοι παράγοντες αποτελούν οι δημογραφικοί (φύλο και ηλικία), η επαφή με την εγκληματικότητα, η υποκειμενική πρόσληψη του κινδύνου, η κοινωνική συνοχή και τα προσλαμβανόμενα επίπεδα αταξίας. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τη BCS η ηλικία και το φύλο έχουν υψηλή συσχέτιση με το αίσθημα ανησυχίας και ανασφάλειας. Οι γυναίκες ανησυχούν περισσότερο από τους άνδρες για το ενδεχόμενο διάρρηξης και ακόμη περισσότερο

¹⁵ Concern about crime, BCS 2000, p.p.41

¹⁶ Taylor R.B & Hale M., “Testing alternative models of fear of crime”, Journal of Criminal Law and Criminology, 1986, σ.σ.152-153.

¹⁷ Οαγγλικός όρος vulnerability μόνο περιφραστικά αποδίδεται πιστά στην ελληνική γλώσσα, στο Ζαραφονίτου., όπως παραπάνω σ.σ. 37.

¹⁸ Box S, Hale C & Andrews G., “Explaining fear of crime”, στο British Journal of Criminology, 28/3, 1998, σ.σ. 340-356.

¹⁹ British Crime Survey 2000, σ.σ.46-52.

για τα εγκλήματα βίας. Περίπου το ¼ των γυναικών είπαν ότι τους φόβιζε πολύ το ενδεχόμενο της διάρρηξης ή της επίθεσης από κάποιον άγνωστο και περίπου 3 στις 10 φοβόντουσαν πολύ το ενδεχόμενο του βιασμού. Νέες γυναίκες πιο συγκεκριμένα, φοβόντουσαν την επίθεση (33%) και το βιασμό (37%). Ανάμεσα στους ιδιοκτήτες αυτοκινήτων, η ανησυχία κλοπής που σχετίζεται με το αυτοκίνητο, κυμαινόταν στα ίδια επίπεδα ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες. Σε αυτή την περίπτωση η μεταβλητή της ηλικίας διαφοροποιείται, εμφανίζοντας τους νέους να ανησυχούν

περισσότερο για τέτοιου είδους αδικήματα, δίνοντας μία σύντομη ερμηνεία που εστιάζει στο γεγονός ότι οι συγκεκριμένες ηλικίες εξαιτίας των περιορισμένων οικονομικών τους πόρων, έχουν στην κατοχή τους παλιά, μειωμένης ασφαλιστικής κάλυψης αυτοκίνητα, που τα παρκάρουν στο δρόμο, με αποτέλεσμα την υψηλή ανησυχία τους μπροστά στο ενδεχόμενο μιας κλοπής²⁰.

Στο πλαίσιο του αισθήματος ασφάλειας, οι γυναίκες αισθάνονται περισσότερο ανασφαλείς από τους άνδρες όταν περπατάνε μόνες το βράδυ, και οι ηλικιωμένοι περισσότερο ανήσυχοι από τους νεότερους. Οι γυναίκες από 60 ετών και άνω εξέφραζαν υψηλά επίπεδα ανασφάλειας σε αυτές τις συνθήκες (30%).

Επιπρόσθετα, η εθνικότητα είναι μία άλλη ενδιαφέρουσα παράμετρος. Οι έγχρωμοι και οι Ασιάτες εμφανίζουν υψηλότερα ποσοστά ανησυχίας από τους λευκούς. Πιο συγκεκριμένα, το 41% των Ασιατών και το 37% των έγχρωμων είναι πολύ ανήσυχοι μπροστά στο ενδεχόμενο του να διαρρηχθεί το σπίτι τους, συγκριτικά με το αντίστοιχο ποσοστό των λευκών, που είναι 18%. Αυτό θα μπορούσε να ερμηνευθεί πρόχειρα, από το γεγονός, ότι οι εθνικές μειονότητες διαμένουν κυρίως σε περιοχές εντός των πόλεων²¹.

---

²⁰ όπως παραπάνω

²¹ όπως παραπάνω

Η BCS δείχνει ότι τα άτομα με κακή υγεία, ασθένεια ή κάποια ανικανότητα και δυσκολία, έχουν υψηλά επίπεδα ανησυχίας. Είναι δύσκολο να προσδιορίσει κάποιος τους λόγους που συμβαίνει αυτό, αλλά μπορούν να δοθούν κάποιες πρόχειρες εξηγήσεις. Είναι πιθανό, άνθρωποι με προβλήματα υγείας να αισθάνονται πιο ευάλωτοι σε πλήθος δυστυχιών, εύκολος στόχος πιθανών δραστών και τρίτον ότι λόγω της κατάστασής τους, ανίκανοι να αντεπεξέλθουν οργανικά, συναισθηματικά και οικονομικά σε κάποιο ενδεχόμενο θυματοποίησής τους²².

Οι κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες είναι μία άλλη παράμετρος διερεύνησης, άμεσα σχετιζόμενης με το αίσθημα φόβου και ανησυχίας για την εγκληματικότητα. Πιο συγκεκριμένα, η BCS κάνει λόγο για επίπεδο μερικής εξειδίκευσης ή έλλειψη οποιασδήποτε επαγγελματικής κατάρτισης, για χαμηλό οικογενειακό εισόδημα, καθώς και για διαμονή σε προνοιακούς ξενώνες.

Ο τόπος διαμονής είναι πολύ σημαντικός παράγοντας, δεδομένου ότι περιοχές με υψηλούς δείκτες θυματοποίησης, κατοικίες στο κέντρο των πόλεων και συνοικίες με υψηλά επίπεδα φυσικής αταξίας προκαλούν μεγαλύτερα ποσοστά ανησυχίας στους κατοίκους τους²³.

Άτομα με εμπειρία θυματοποίησης την προηγούμενη χρονιά είχαν μεγαλύτερα ποσοστά ανησυχίας από τα άτομα που δεν είχαν βιώσει τέτοιου είδους εμπειρία, καθώς και τα θύματα διάρρηξης και κλοπής οχήματός τους. Τα θύματα εγκλημάτων βίας ήταν λίγο πιο ανήσυχα από τα άτομα που δεν είχαν προηγουμένως θυματοποιηθεί, μπροστά στο ενδεχόμενο ληστείας ή επίθεσης από άγνωστο. Αυτό εν μέρει εξηγείται από το γεγονός ότι οι γυναίκες έχουν υψηλότερα ποσοστά ανησυχίας από τους άνδρες, αλλά έχουν και χαμηλότερα επίπεδα ρίσκου.

---

²² όπως παραπάνω

²³ όπως παραπάνω

Σε ερώτηση της BCS αν γνώριζαν κάποιον προσωπικά που είχε πέσει θύμα ληστείας ή επίθεσης σε δημόσιο χώρο τον περασμένο χρόνο, ή αν κάποιου το σπίτι είχε διαρρηχθεί και αν είχε συμβεί παρόμοιο περιστατικό σε κάποιο γειτονικό τους σπίτι, προέκυψε ότι το γεγονός ότι γνώριζαν κάποιον που είχε θυματοποιηθεί δεν επηρέαζε τα επίπεδα ανησυχίας, αλλά η γνώση ότι είχε διαρρηχθεί το σπίτι κάποιου γείτονα, αύξανε τα επίπεδα ανησυχίας για το ενδεχόμενο διάρρηξης και του δικού τους χώρου²⁴.

Σημαντικό εύρημα αποτελεί ότι η πρόσληψη κινδύνου σχετίζεται με την ανησυχία για συγκεκριμένα εγκλήματα. Εκείνοι που ισχυρίστηκαν ότι είναι πολύ πιθανό να γίνουν θύματα τον επόμενο χρόνο, είχαν υψηλά επίπεδα ανησυχίας για όλα τα εγκλήματα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση εκείνων που θεωρούν πιθανό να γίνουν θύματα ληστεία ή επίθεσης από κάποιον άγνωστο και ταυτόχρονα εμφανίζουν υψηλά ποσοστά ανασφάλειας στο ενδεχόμενο του να περπατήσουν μόνοι τους σε μία περιοχή περασμένη ώρα.

Υψηλά ποσοστά ανησυχίας εμφανίστηκαν σε περιοχές με περιβαλλοντική αταξία (βανδαλισμοί, χούλιγκανς, κατάχρηση ουσιών) / physical disorder. Άποψη που επιβεβαιώνεται από τις απαντήσεις ανθρώπων που διαμένουν σε τέτοιες περιοχές και τους ζητήθηκαν οι απόψεις τους για τις διαστάσεις του προβλήματος. Εκείνοι που ανέφεραν υψηλά ποσοστά αταξίας στην περιοχή τους, ήταν πιο πολύ ανήσυχτοι για την εγκληματικότητα και την ασφάλειά τους.

Τα επίπεδα ανησυχίας σε περιοχές χαμηλής κοινωνικής συνοχής ήταν λίγο μεγαλύτερα απ'ό,τι σε γειτονιές όπου οι κάτοικοι κάνουν πράγματα μαζί και προσπαθεί να βοηθάει ο ένας τον άλλο²⁵.

²⁴ όπως παραπάνω.

²⁵ όπως παραπάνω.

Αναφορικά με το αίσθημα του είναι κάποιος-α ή να νιώθει ευάλωτος-η / “vulnerability”, ο Hale αναφέρει : “ Άνθρωποι που νιώθουν ανίκανοι να προστατεύσουν τον εαυτό τους, είτε γιατί δεν μπορούν να τρέξουν γρήγορα, είτε λόγω απώλειας της φυσικής δυνατότητας να αποφύγουν αυτούς που τους επιτίθενται ή γιατί δεν μπορούν να προστατεύσουν τα σπίτια τους, ή γιατί θα τους έπαιρνε παραπάνω να ανασυνταχθούν υλικά και οργανικά, είναι αναμενόμενο να εμφανίζουν υψηλότερα επίπεδα φόβου του εγκλήματος από τους άλλους”²⁶.

Ο Killias²⁷, αναφέρει τρεις παράγοντες όπου ο φόβος αυτός εκδηλώνεται :

στην περίπτωση όπου ο κίνδυνος εμφάνισης ενός δυσάρεστου περιστατικού δεν είναι αμελητέος, όταν οι δυνατότητες άμυνας ή προστασίας φαίνονται ανεπαρκείς για την αντιμετώπισή του και, εάν οι προβλεπόμενες συνέπειες είναι πολύ δυσάρεστες και υπάρχει αδυναμία αποτροπής τους. Τέλος, ο Killias αναφέρει τρεις διαστάσεις συμπληρωματικές των προαναφερομένων παραγόντων: τη σωματική, την κοινωνική και την περιστασιακή. Σύμφωνα με την πρώτη διάσταση, οι γυναίκες εκτίθενται περισσότερο σε κινδύνους που σχετίζονται με σεξουαλικές επιθέσεις, των οποίων οι συνέπειες είναι ιδιαίτερης βαρύτητας και εξαιτίας του αισθήματος του ευάλωτου σε σωματικό επίπεδο, παρουσιάζουν μεγάλη αδυναμία να αντιμετωπίσουν την ενδεχόμενη επίθεση. Αναφορικά με την κοινωνική διάσταση, υπάρχουν κάποια επαγγέλματα όπως είναι οι οδηγοί ταξί, οι πόρνες, όσοι εργάζονται νύχτα κ.α, που εκτίθενται περισσότερο σε κάποιους κινδύνους. Οι συνέπειες γίνονται ακόμα σοβαρότερες, όταν δεν υπάρχει δίκτυο αλληλοβοήθειας, όταν η οικονομική κατάσταση είναι κακή, όταν τα θύματα είναι απομονωμένα, οι δράστες περισσότεροι από ένας και όταν τα θύματα ανησυχούν για την υπόληψή τους. Στην τρίτη

²⁶ Hale C., Fear of Crime Vulnerability and Poverty, στο Christina Pantazis, British . J. Criminal, 2000, 40, 414-436.

²⁷ Killias M., Fear of Crime Vulnerability and Poverty, στο Christina Pantazis, British . J. Criminal, 2000, 40, 414-436.

περίπτωση, εκτίθενται σε περισσότερους κινδύνους οι κάτοικοι περιοχών με υψηλούς δείκτες εγκληματικότητας, περιβαλλοντικής αταξίας και χαρακτηριστικά αντικοινωνικών συμπεριφορών. Οι συνέπειες είναι σοβαρότερες στην περίπτωση που τα θύματα κατοικούν σε ακατοίκητες, ερημικές περιοχές, όπου δεν μπορεί να παρασχεθεί βοήθεια σε εύλογο χρονικό διάστημα, και κατά τις βραδινές ώρες σε περιοχές όπου δεν επιτηρούνται.

Σύμφωνα με το ίδιο άρθρο, κάποιες έρευνες υποστηρίζουν την ιδέα ότι οι γυναίκες

έχουν υψηλότερο φόβο του εγκλήματος από τους άνδρες, εξαιτίας του υψηλού αισθήματος του ευάλωτου. Ο Warr²⁸ υποστηρίζει ότι και με τα ίδια επίπεδα υποκειμενικής πρόσληψης του κινδύνου με τους άνδρες, οι γυναίκες είναι πιο επιρρεπείς στο φόβο του εγκλήματος, επειδή θεωρούν πιο σοβαρές τις συνέπειες της θυματοποίησης. Έρευνες που εξετάζουν τις διαφυλικές προσλήψεις της vulnerability, έχουν απομονώσει τα κοινωνικά, φυσικά, ψυχολογικά γνωρίσματα, αλλά και τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας. Συνδέουν το φόβο του εγκλήματος με αισθήματα παθητικότητας και εξάρτησης, ενώ πολλές φεμινιστικά εμπνευσμένες έρευνες συνδέουν την γυναικεία vulnerability με την έλλειψη δύναμης και εξουσίας σε κοινωνικό επίπεδο ²⁹.

Από την άλλη πλευρά, πρόσφατες έρευνες έχουν εγκαινιάσει μία νέα προβληματική επανεξέτασης των “φοβισμένων γυναικών”, μέσα από το συσχετισμό τόσο της ετερογένειας των γυναικείων εμπειριών, όσο και μέσα από την εξέταση του αισθήματος του φόβου στο πεδίο του ανδρικού πληθυσμού ³⁰.

Το αίσθημα του ευάλωτου σχετίζεται όπως είδαμε και παραπάνω, με τον παράγοντα της ηλικίας. Έρευνες φέρνουν στην επιφάνεια ότι ο φόβος στην τρίτη ηλικία δεν μεταφράζεται πάντα σε ανησυχία απέναντι στην θυματοποίηση. Παλαιότερες

²⁸ Όπως παραπάνω σ.σ.414-415

²⁹ Stanko E.A.,1988,1995, όπως παραπάνω, σ.σ 414-415.

³⁰ Newborn C & Stanko E., 1994, Gilchrist et al, όπως παραπάνω, σ.σ. 414-415.

αναφορές ερευνών της BCS, δείχνουν ότι οι ηλικιωμένοι νιώθουν περισσότερη ανασφάλεια στην γειτονιά τους αφού βραδιάσει, και λιγότερη ανησυχία από τους νέους μπροστά στο ενδεχόμενο διάρρηξης και ληστείας, δεδομένα που εξηγούνται εν μέρει από τις συνθήκες διαβίωσης των δύο αυτών ηλικιακών ομάδων, βάσει του ότι η πρώτη βιώνει συνθήκες αποστέρησης σε σχέση με τη δεύτερη³¹. Οι ίδιοι βιώνουν ότι αποτελούν μία ομάδα υψηλού κινδύνου, η προβαλλόμενη εικόνα από τα MME το επιβεβαιώνει και οι προτάσεις που παρέχουν την επιθυμητή ασφάλεια μέσα από

συγκεκριμένα προγράμματα προφύλαξης και πρακτικές, περιορίζουν την προσωπική τους ελευθερία και επιλογές και επιπρόσθετα εγκλωβίζουν τους ηλικιωμένους ανθρώπους σε έξοδα στα οποία δυσκολεύονται να αντεπεξέλθουν³².

Είναι γεγονός ότι οι ηλικιωμένοι άνθρωποι γίνονται με την πάροδο του χρόνου πιο αδύναμοι και εύθραυστοι από οργανικής άποψης και συντηρείται η εικόνα τους ως περιθωριοποιημένοι από τον πραγματικό κόσμο, ζώντας πίσω από κλειδωμένες πόρτες. Παρόλα αυτά, η εγκληματική θυματοποίηση είναι αρνητικά συσχετιζόμενη με την ηλικία,³³ ενώ οι δείκτες του επιπέδου του φόβου τους είναι μεγαλύτεροι από άλλες ομάδες³⁴. Αυτή η συγκεκριμένη αντίφαση, αποτελεί το “παράδοξο” του φόβου και της θυματοποίησης³⁵. Ο Yin ισχυρίζεται ότι η ασυμφωνία μεταξύ θυματοποίησης στην τρίτη ηλικία και στον φόβο του εγκλήματος, μπορεί να μην αποτελεί τελικά παράδοξο σε ένα προσωπικό επίπεδο, γιατί τουλάχιστον δύο έρευνες έχουν βρει ότι προηγούμενη θυματοποίηση είναι θετικά συσχετιζόμενη με το φόβο

³¹ όπως παραπάνω σ.σ.416.

³² Pain R., Elderly women and fear of violent crime : The least likely victims, British J. Criminology Vol 35, No 4, Autumn 1995, σ.σ. 584-585.

³³ Akerrs R, Sellers C, Cochran J., Fear of crime and victimization among the elderly in different types of communities, Criminology, Volume 25, No3 ,1987, σ.σ. 487-489.

³⁴ Yin G 1985, Stafford & Galle 1984, στο όπως παραπάνω.

³⁵ Skogan W.G and Maxfield M.G., 1981, στο όπως παραπάνω.

του εγκλήματος³⁶) και επιπρόσθετα, πολύ περισσότερο απ'ό,τι με μεταβλητές όπως είναι η κοινωνική ενσωμάτωση, η υγεία κ.α³⁷.

Μπορεί ο φόβος της επίθεσης στο σπίτι να αποτελεί μία σημαντική ανησυχία για ένα μικρό κομμάτι γυναικών, τη μεγαλύτερη όμως ανησυχία και φόβο αποτελεί η επίθεση από έναν άγνωστο εκτός σπιτιού. Υπάρχει μία σημαντική συσχέτιση με τα βίαια εγκλήματα σε δημόσιους χώρους και την ηλικία. Πιο συγκεκριμένα, η *British Journal Criminology* του 1995 αναφέρει ότι γυναίκες κάτω από 45 ετών εκφράζουν

την ανησυχία τους μήπως πέσουν θύματα ξυλοδαρμού εκτός σπιτιού από έναν άγνωστο σε ποσοστό 42.6%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των γυναικών πάνω από 45 ετών, βρίσκεται στο 64.2%³⁸.

Ένα άλλο σημαντικό χαρακτηριστικό των ανησυχιών των ηλικιωμένων γυναικών είναι τα υψηλά ποσοστά φόβου τους που σχετίζονται με την σεξουαλική παρενόχληση. Παρόλο που παρατηρείται γύρω στις μισές γυναίκες όλων των ηλικιακών ομάδων να ανησυχούν για τηλεφωνικές κλήσης παρενόχλησης και οι νεότερες γυναίκες θα ήταν αναμενόμενο να ανησυχούν για το ενδεχόμενο να τις ακολουθεί κάποιος στο δρόμο, ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα υψηλά ποσοστά ανησυχίας των γυναικών άνω των 60 ετών για όλες τις μορφές παρενόχλησης³⁹.

Έρευνες αναφέρουν ότι το προσωπικό βίωμα βίαιων περιστατικών κατά τη διάρκεια της ζωής, επηρεάζει το αίσθημα ασφάλειας κάποιου στην καθημερινότητά του. Πιο συγκεκριμένα, ο φόβος του εγκλήματος ηλικιωμένων γυναικών προέρχεται από τις αναμνήσεις περιστατικών παρενόχλησης ή βίας στη ζωή τους στο παρελθόν⁴⁰. Η επίδραση των προτερόχρονων εμπειριών στη ζωή κάποιας γυναίκας, σε συνδυασμό

³⁶ Skogan W.G , Maxfield M.G..1981, στο όπως παραπάνω.

³⁷ όπως παραπάνω

³⁸ Pain R., Elderly women and fear of violent crime : The least likely victims, *British J. Criminology* Vol 35, No 4, Autumn 1995, σ.σ. 587-588.

³⁹ όπως παραπάνω σ.σ.589.

⁴⁰ όπως παραπάνω σ.σ.590.

με τις αναμνήσεις της παιδικής ηλικίας που σχετίζονται με τη βία ή την εγκατάλειψη, διαμορφώνουν το ενήλικο γυναικείο αίσθημα του ευάλωτου.⁴¹

Ο Sacco υποστηρίζει ότι ο φόβος του εγκλήματος μεταξύ ηλικιωμένων γυναικών θα έπρεπε να διερευνηθεί λαμβάνοντας υπόψη την πατριαρχική κοινωνία στην οποία μεγάλωσαν, την κοινωνική ανισότητα που υπέστησαν οι γυναίκες αυτές για πάνω από 60 χρόνια, και την διαφορετική αντίληψη ρόλων και δικαιωμάτων του φύλου τους. Σε αυτό το σημείο ο Sacco υποστηρίζει ότι ο φόβος του εγκλήματος εκπηγάει

κυρίως από την αντίληψη και το βίωμα που έχουν οι ίδιες για το φύλο τους, παρά για το ότι οι ίδιες είναι προχωρημένες στην ηλικία⁴².

Ο Ferraro προσθέτει τον σημαντικό παράγοντα της υποκειμενικής πρόσληψης του κινδύνου που συσχετίζεται με την μεταβλητή της ηλικίας. Το αίσθημα ασφάλειας εμφανίζει στατιστικά σημαντική συνάφεια με παράγοντες όπως είναι η εκτίμηση των φυσικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών της γειτονιάς που διαμένουν και του ευρύτερου κοινωνικού τους περιβάλλοντος. Η υποκειμενική πρόσληψη του κινδύνου και ο φόβος τους για το έγκλημα σχετίζεται με τις άμεσες και έμμεσες εμπειρίες θυματοποίησης και παρενόχλησης που οι ίδιοι είχαν⁴³. Η Tulloch συσχετίζει στην προβληματική της, τη θέση του κάθε ατόμου στην κοινωνική δομή όπως προσδιορίζεται από το φύλο και την ηλικία, με τη γνωστική, συναισθηματική και συμπεριφοριστική ανταπόκριση και στάση του ατόμου μπροστά στην απειλή μίας εγκληματικής επίθεσης⁴⁴.

Η Susan Smith συμπληρώνει τον παράγοντα της μητρότητας για τις γυναίκες, οι οποίες επιφορτισμένες με τον ρόλο της φροντίδας και ανατροφής των παιδιών τους, γεμίζουν ανησυχία και φόβο για την εγκληματικότητα. Έχει διατυπωθεί η άποψη, ότι

---

⁴¹ Painter K, 1992, Stanko E, 1987., στο όπως παραπάνω σ.σ. 591.

⁴² όπως παραπάνω, σ.σ. 591-592.

⁴³ Tulloch M. The meaning of age differences in the fear of crime, British J Criminology, 2000, σ.σ. 451-452.

⁴⁴ όπως παραπάνω σ.σ.453.

οι γυναίκες έχουν χάσει τον έλεγχο του προσωπικού τους χώρου αλλά και γενικότερα του κοινωνικού συγκριτικά με τους άνδρες, γεγονός που αυξάνει τον φόβο τους⁴⁵. Επιπλέον, εμφανίζουν χαμηλά επίπεδα θυματοποίησης παρόλο που υποφέρουν καθημερινά από παρενοχλήσεις σεξουαλικής υφής, εξηγώντας έτσι τα υψηλά επίπεδα φόβου τους⁴⁶. Τέλος, οι γυναίκες εκφράζουν τον φόβο για σεξουαλικές επιθέσεις και το ενδεχόμενο βιασμού, αδικήματα που δεν αποτελούν απειλή για τους άνδρες.⁴⁷

Επιπλέον, αναφέρουν συχνά ανησυχία για ασυνήθιστες και σοβαρές εγκληματικές πράξεις που συμβαίνουν σπάνια, περιλαμβάνοντας συχνά γυναίκες ως θύματα και παίρνουν μεγάλες διαστάσεις από τα ΜΜΕ.⁴⁸

Διατυπώθηκε η άποψη ότι οι γυναίκες κοινωνικοποιούνται με το φόβο για τον δημόσιο χώρο, με το φόβο για τους άνδρες και ειδικά τους ξένους, κοινωνικοποιούνται ούσες εξαρτημένες από γνωστές αντρικές φιγούρες, όπως του πατέρα, αδερφού, συντρόφου και μεγαλώνουν με την επικατούσα άποψη ότι εκείνες ευθύνονται για την οποιαδήποτε επίθεση εναντίον τους, συμβάλλοντας με την απροσεξία τους στην πρόκληση του “κακού”.⁴⁹ Πιο πρόσφατα, ο Warr ισχυρίστηκε ότι οι γυναίκες δηλώνουν υπερβολικούς φόβους για κάποια αδικήματα όπως διάρρηξη, διότι αυτό το αδίκημα θα επέφερε ακόμη πιο σοβαρές συνέπειες, όπως την πιθανή ακολουθία παραδείγματος χάριν, βιασμού.⁵⁰

Οι διάφορες παραθέσεις απόψεων σχετικά με τα υψηλά επίπεδα φόβου των γυναικών, που τείνουν να φαίνονται υπερβολικά, έχουν προκαλέσει τους φεμινιστές και ρεαλιστές ερευνητές να απαντήσουν ότι δεν αποτελούν τα ποσοστά φόβου των γυναικών μία υπερβολική, “υστερικού τύπου” αντίδραση σε μία απειλή που δεν

⁴⁵ Gardner B., 1990, Pain R., 1991, Pain R., 1993, στο όπως παραπάνω.

⁴⁶ Stanko E., στο όπως παραπάνω.

⁴⁷ Riger E et al., 1978, στο όπως παραπάνω.

⁴⁸ Gilchrist E, Bannister J, Ditton J, Farall St., Women and the Fear of Crime, British J. Criminology, Vol 38, No2, 1998, σ.σ. 284-285.

⁴⁹ Burt A and Estep R., 1981; Sacco E., 1990, στο όπως παραπάνω.

⁵⁰ Warr M., 1984, στο όπως παραπάνω.

υπάρχει. Αντίθετα, ισχυρίζονται ότι είναι μία αντίδραση στην πραγματικότητα της καθημερινότητας που βιώνουν⁵¹. Οι φεμινιστές συγγραφείς αναφέρουν ότι οι γυναίκες καθημερινά αντιμετωπίζουν την απειλή φυσικής ή σεξουαλικής βίας στο δρόμο, στον εργασιακό χώρο, στο σπίτι καθώς επίσης και σχόλια σεξιστικού και σεξουαλικού περιεχομένου.⁵² Επιπρόσθετα, η αντιμετώπιση της θυματοποίησης των γυναικών και η συνήθης επίρριψη της ευθύνης στη γυναίκα – θύμα, σε συνδυασμό με τα προτεινόμενα μέτρα και συμβουλές πρόληψης, αντιμετώπισης και αποφυγής της θυματοποίησής τους, δίνουν μεγάλη ώθηση στην αύξηση των προαναφερομένων ποσοστών φόβου των γυναικών⁵³.

Διαπιστώνουμε λοιπόν από τα παραπάνω, ότι υπάρχουν πολλοί παράγοντες που συμβάλλουν στη δημιουργία και την ένταση του φαινομένου του φόβου. Από δημογραφικά στοιχεία του φύλου, της ηλικίας, της κοινωνικοοικονομικής κατάστασης, μέχρι τον τόπο κατοικίας, την κοινωνική συνοχή της γειτονιάς, την προηγούμενη εμπειρία θυματοποίησης αλλά και τις προσλαμβανόμενες εικόνες και τα στερεότυπα κατά την κοινωνικοποίηση αναφορικά με το ρόλο του κάθε φύλου. Άλλοι παράγοντες είναι η υποκειμενική πρόσληψη του κινδύνου, η εξέταση των επιμέρους καταστάσεων της εκάστοτε συνθήκης, καθώς και η προσωπική εκτίμηση των προσωπικών δυνατοτήτων αντιμετώπισης οποιουδήποτε πιθανού κινδύνου κ.α. Μέσα από το πλήθος των εξεταζόμενων αυτών παραγόντων, διαπιστώνουμε τη δυσκολία εντοπισμού του ακριβούς σημείου εκκίνησης του φόβου, δεδομένου ότι κάθε περίπτωση περιλαμβάνει πολλές συμπληρωματικές διαστάσεις που μόνο αν διερευνηθούν παράλληλα, μπορούν να προσεγγίσουν την ιδιοσυστασία του συγκεκριμένου φαινομένου.

⁵¹ Hale C., 1993., 15-17, στο όπως παραπάνω.

⁵² Junger M., 1987: 382., Stanko E.A., 1990 : 176., στο όπως παραπάνω.

⁵³ όπως παραπάνω σ.σ. 284-285.

Κεφάλαιο III: Γενικά χαρακτηριστικά των γυναικών χρηστών

Η γυναίκα χρήστης έχει προκαλέσει πρόσφατα το ενδιαφέρον των ερευνητών, παρόλο που η χρήση δεν αποτελεί κάτι νέο για το γυναικείο πληθυσμό. Η συστηματικότερη μελέτη της σχέσης γυναίκας και χρήσης ουσιών, ξεκίνησε στα μέσα της δεκαετίας του '70 στην Αμερική. Από τότε έως και τις μέρες μας, έχουν γίνει αξιόλογες ερευνητικές προσπάθειες στον αμερικάνικο και ευρωπαϊκό χώρο, με στόχο να φωτίσουν τις ιδιαιτερότητες του συγκεκριμένου πληθυσμού. Στην Ελλάδα η μελέτη αυτού του ζητήματος κάνει ακόμα τα πρώτα της βήματα και εστιάζεται κυρίως στις διαφυλικές σχέσεις μεταξύ των χρηστών.

Παρατηρώντας τον αριθμό των γυναικών χρηστών παράνομων ουσιών, διαπιστώνεται ότι είναι λιγότερες από τους άνδρες χρήστες. Η αναλογία ανδρών – γυναικών στη χώρα μας είναι 5 προς 1⁵⁴. Σύμφωνα με στοιχεία του τομέα επιδημιολογίας του 18 ΑΝΩ, το 81.9% είναι άνδρες και το 18.1% είναι γυναίκες⁵⁵. Παρόλα αυτά, ο αριθμός των γυναικών χρηστών αυξάνεται με γρηγορότερους ρυθμούς, ιδιαίτερα για την ηλικιακή ομάδα 18-24 ετών⁵⁶.

Από την άλλη πλευρά, οι γυναίκες εκπροσωπούν το δείγμα των χρηστών ψυχοφαρμάκων, με αναλογία 2 γυναίκες προς 1 άντρα⁵⁷. Σύμφωνα με το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης για τα Ναρκωτικά και την Τοξικομανία (ΕΚΤΕΠΝ)⁵⁸,

⁵⁴ Kokkevi A, Terzidou M, Stefanis C, "Gender differences in sociodemographic and psychosocial characteristics of adolescent suicide attempts in Suicide : Biopsychological Approaches, Abstracts, 16-29 May, Athens 1996, σ.σ. 15

⁵⁵ Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Πληροφόρησης για τα Ναρκωτικά και την Τοξικομανία, Ετήσια Έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για την κατάσταση των ναρκωτικών στην Ελλάδα 2000, ΕΚΤΕΠΝ, Εθνικός φορέας του Ε.μ.ε.δ.δ.α., Αθήνα, 2002 σ.σ.81.

⁵⁶ Kokkevi A, Malliori M, Mostriou A & Stefanis C., "Gender Differences in Substance Use in High School Students and the General Population in Greece, Trends between 1984 and 1993", Athens 1993.

⁵⁷ Kokkevi A., "The epidemiology of drug abuse in Greece, in 3rd European Symposium on Drug Addiction & AIDS".

⁵⁸ Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Πληροφόρησης για τα Ναρκωτικά και την Τοξικομανία., Ετήσια Έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για την κατάσταση των ναρκωτικών στην Ελλάδα 2000, ΕΚΤΕΠΝ, Εθνικός φορέας του Ε.μ.ε.δ.δ.α., Αθήνα, 2001.

περισσότερες γυναίκες (32.5%) σε σύγκριση με τους άντρες (27.1%) χρησιμοποιούν 4-5 ουσίες ταυτόχρονα⁵⁹. Επιπλέον, η ηρωίνη αποτελεί την ουσία εισαγωγής για περισσότερες γυναίκες απ'ό,τι για άνδρες⁶⁰. Η ενέσιμη χρήση της ηρωίνης όμως, καθώς και των οπιοειδών, εμφανίζεται περισσότερο μεταξύ των ανδρών (68.8%), απ'ό,τι μεταξύ των γυναικών (53.2%). Η χρήση με κάπνισμα εμφανίζεται εξίσου στους άντρες (19.4%) και στις γυναίκες (19%), ενώ οι γυναίκες κάνουν πολύ μεγαλύτερη χρήση από τη μύτη (ποσοστό 41.3%) απ'ό,τι οι άνδρες (29.6%)⁶¹. Σε μία

έρευνα του ΕΚΤΕΠΝ με ερωτήσεις που αφορούσαν τη συμπεριφορά των χρηστών τον τελευταίο μήνα, προέκυψε ότι κοινή χρήση της σύριγγας κάνει τον τελευταίο μήνα, μεγαλύτερο ποσοστό γυναικών (37.7%) απ'ό,τι ανδρών (27.7%) και το ίδιο συμπεραίνεται και για την κοινή χρήση σύριγγας σε όλη τη ζωή (61.1% των γυναικών και 55.1% των ανδρών)⁶².

Ένα άλλο αξιοσημείωτο εύρημα είναι ότι οι γυναίκες συγκατοικούν με χρήστες πολύ περισσότερο απ'ό,τι οι άνδρες (24.6% των γυναικών και 12% των ανδρών). Από αυτούς που συγκατοικούν με χρήστες περισσότεροι από τους μισούς (53.8%) δηλώνουν, ότι συμβιώνουν με την οικογένειά τους. Γίνεται λοιπόν φανερό ότι οι συγκατοικούντες χρήστες είναι μέλη της οικογένειας. Μεταξύ των χρηστών που συγκατοικούν με χρήστες υπάρχει διαφορά ανάμεσα στα δύο φύλα ως προς τη συνθήκη διαβίωσης, αφού οι άνδρες που συγκατοικούν με χρήστες μένουν πιο συχνά με την οικογένειά τους (58.5%) ή με φίλους (7.9%) απ'ό,τι οι γυναίκες (για τις

---

⁵⁹ όπως παραπάνω.

⁶⁰ Νικολάου Κ., "Γυναίκες χρήστριες τοξικών ουσιών, μια ομάδα με διαφορετικές ανάγκες που δεν καλύπτονται από το υπάρχον σύστημα", Τετράδια Ψυχιατρικής, Οκτώβριος – Νοέμβριος- Δεκέμβριος 2001, Νο 76, σ.σ. 4-7.

⁶¹ Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Πληροφόρησης για τα Ναρκωτικά και την Τοξικομανία., Ετήσια Έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για την κατάσταση των ναρκωτικών στην Ελλάδα 2000,ΕΚΤΕΠΝ, Εθνικός φορέας του Ε.μ.σ.δ.α., Αθήνα,2002.σ.σ. 74.

⁶² όπως παραπάνω σ.σ. 79.

γυναίκες τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 41.3% και 2.9%) και πιο σπάνια με το σύντροφό τους (15%).⁶³

Όσον αφορά την ουσία προτίμησης, οι γυναίκες ιδιαίτερα σε χώρες του εξωτερικού, φαίνεται να προτιμούν ουσίες όπως η κοκαΐνη και οι αμφεταμίνες. Πιθανότατα μέσα από τη χρήση των ουσιών αυτών, να προσδοκούν την ανάκτηση μιας χαμένης κοινωνικότητας και ταυτόχρονης μείωσης των αισθημάτων μοναξιάς.

Οι γυναίκες κάνουν χρήση μικρότερων ποσοτήτων συγκριτικά με τους άνδρες, εθίζονται σε μικρότερο χρονικό διάστημα⁶⁴ και απευθύνονται σε κάποιο θεραπευτικό πρόγραμμα νωρίτερα.

Όσον αφορά την αντίληψη για την επικινδυνότητα της χρήσης, η διαφοροποίησή της ανάμεσα στα δύο φύλα συμβαδίζει με τις διαφορές στη χρήση μεταξύ ανδρών και γυναικών. Για παράδειγμα, το υψηλότερο ποσοστό χρήσης μαριχουάνας / χασίς στους άνδρες σε σύγκριση με τις γυναίκες, εκφράζεται και μέσα από το υψηλότερο ποσοστό ανδρών που θεωρούν τη δοκιμή της ουσίας ακίνδυνη ή ελαφρά επικίνδυνη (42% και 28.2% αντίστοιχα). Το ίδιο ισχύει και για όλες τις άλλες παράνομες ουσίες. Αντίθετα, στα ψυχοδραστικά φάρμακα δεν υπάρχει διαφοροποίηση μεταξύ ανδρών και γυναικών όσον αφορά την αντίληψη σε σχέση με την επικινδυνότητα της χρήσης τους στο σύνολο του πληθυσμού, παρόλο που η κατανάλωσή τους είναι μεγαλύτερη από το γυναικείο πληθυσμό⁶⁵.

Όσον αφορά το παρελθόν ανατροφής και κοινωνικοποίησης, αρκετές από τις γυναίκες χρήστες προέρχονται από οικογένειες με προβλήματα. Σύμφωνα με τα πορίσματα μιας έρευνας σε τέσσερις ευρωπαϊκές χώρες, σε δείγμα 80 γυναικών-χρηστών ουσιών από την κάθε χώρα, προέκυψε ότι οι οικογένειες από τις οποίες

⁶³ όπως παραπάνω σ.σ.79-80.

⁶⁴ Anglin M.D, et al., "Sex differences in addict carriers 2 becoming addicted", The American Journal of Drug and Alcohol Abuse, Vol 13, Issue 1-2, 1987, σ.σ.59-71.

⁶⁵ Κοκκέβη Α, Στεφανής Κ., Τα ναρκωτικά στην Ελλάδα - Η διαχρονική πορεία της χρήσης, Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής, 1994,σ.σ 98.

προέρχονταν ήταν προβληματικές. Πιο συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι σε ποσοστό 17.9% των γυναικών, οι μητέρες έκαναν χρήση αλκοόλ τον περασμένο από την έρευνα μήνα και χρήση ψυχοφαρμάκων (7.9%). Πρόβλημα αλκοόλ εντοπίστηκε και από τον πατέρα στο 34.1% των περιπτώσεων. Το 32.3% ανέφερε ψυχιατρικές διαταραχές των γονέων, εμπλοκή με τη δικαιοσύνη σε ποσοστό 10%, καθώς και προβλήματα χρήσης ουσιών από τα αδέρφια (22.3%)⁶⁶. Προερχόμενες, λοιπόν, από ένα περιβάλλον δυσλειτουργικό, γεμάτο ματαιώσεις, στερήσεις τόσο συναισθηματικές όσο και υλικές και εμπειρίες γεμάτες ανασφάλεια, ενοχή και μοναξιά, διαμορφώθηκε ένα ψυχολογικό υπόβαθρο τραγικά ελλειμματικό. Το αποτέλεσμα είναι να σχηματίσουν ένα εγώ ευάλωτο στις πιέσεις της καθημερινής ζωής, την ανεργία, τη φτώχεια, την εκμετάλλευση, τις διακρίσεις, τη στρεσογόνα ψυχοτραυματική κατάσταση, την αφόρητη οικογενειακή ζωή και να αναζητήσουν στα ναρκωτικά το δρόμο της ανακούφισης από τα αρνητικά συναισθήματα που κουβαλούν μέσα τους εγκλωβισμένα. Διαβιούν σε συνθήκες κοινωνικού στιγματισμού και απαξίωσης, θεωρούμενες ως “μιάσματα” τόσο ως άνθρωποι όσο και ως μητέρες που είναι υπεύθυνες για την ανατροφή των παιδιών τους. Θεωρείται ότι έχουν απορρίψει τον παραδοσιακό κοινωνικό τους ρόλο, ως φορείς αρχών και αξιών ιδιαίτερα προς τις νεότερες γενιές και ότι έχουν υιοθετήσει συμπεριφορές “αντρικές”. Μέσα λοιπόν σε αυτούς τους όρους διπλής κοινωνικής περιθωριοποίησης, η γυναίκα χρήστης δεν βρίσκει εύκολα το κουράγιο να απευθυνθεί σε θεραπευτικό πρόγραμμα απεξάρτησης. Γι’ αυτό ο πληθυσμός των ενταγμένων σε προγράμματα απεξάρτησης είναι συνήθως 4 με 5 άνδρες προς μία γυναίκα⁶⁷.

⁶⁶ Stocco P et al., “Women drug abuse in Europe : Gender identify”, Venezia 2000, στο Λευκόχειρ Α, Όψεις θυματοποίησης των γυναικών χρηστών εξαρτησιογόνων ουσιών, Αθήνα 2002, σ.σ.35.

⁶⁷ Μάτσα Κ., Ψάξαμε ανθρώπους και βρήκαμε σκιές – Το αίτιγμα της τοξικομανίας, Εκδόσεις Άγρα, Αθήνα, 1995, σ.σ. 282-283.

Το πρόσωπο που λειτουργεί ως σημαντικός άλλος (important other), είναι συνήθως εξαρτημένο από τις ουσίες⁶⁸. Συχνά, ο ερωτικός σύντροφος ασκεί σημαντική επίδραση στην απόφαση μιας γυναίκας να ξεκινήσει την χρήση ουσιών. Επίσης παρατηρείται σε μεγάλο βαθμό οι γυναίκες να ξεκινάνε τη χρήση ουσιών στην προσπάθειά τους να σώσουν το σύντροφό τους από τα ναρκωτικά. Θεωρούν την ουσία ανταγωνιστική της σχέσης τους, την υποτιμούν και προκειμένου να μείνουν στη συγκεκριμένη σχέση και να ζήσουν μαζί με το σύντροφό τους τις ίδιες εμπειρίες και τα ίδια συναισθήματα, φτάνουν στο σημείο να δοκιμάσουν⁶⁹.

Οι όροι της ζωής τους είναι χειρότεροι από αυτούς των εξαρτημένων ανδρών. Το 1/3 των γυναικών είναι άστεγες και το 95% άνεργες. Χαρακτηρίζονται από υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο σε σχέση με τους άνδρες χρήστες⁷⁰. Παρόλα αυτά, το μορφωτικό επίπεδο δε φαίνεται να αποτελεί ασφαλιστική δικλείδα για ένα καλύτερο αύριο. Οι γυναίκες αυτές διαθέτουν χαμηλότερους οικονομικούς πόρους με αποτέλεσμα να ανησυχούν περισσότερο για την καθημερινή τους επιβίωση⁷¹. Η πορνεία αποτελεί για αρκετές γυναίκες χρήστες τρόπο εξασφάλισης των προς το ζην, συμπεριλαμβανομένης και της επιθυμητής δόσης. Σύμφωνα με στοιχεία για την κατάσταση στην Ελλάδα, σχεδόν ο μισός πληθυσμός των εξαρτημένων γυναικών καταφεύγει στην πορνεία. Το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών είναι μόλις 6%⁷².

Το 50% έχουν παιδιά που τα μεγαλώνουν μόνες τους χωρίς καμμία οικονομική ή οποιαδήποτε άλλη στήριξη από τον πατέρα των παιδιών ή την πατρική οικογένεια.

⁶⁸ όπως παραπάνω.

⁶⁹ Stocco P et al., όπως παραπάνω, σ.σ.36

⁷⁰ ΕΚΤΕΠΝ 2001, όπως παραπάνω, σ.σ.60

⁷¹ Μάτσα Κ, Έχει πραγματικά ανάγκη η ελληνική κοινωνία από ένα ειδικό για τις γυναίκες πρόγραμμα απεξάρτησης; , Τετράδια Ψυχιατρικής, 1998, Νο 61, Τομ Β, σ.σ.85-91

⁷² όπως παραπάνω.

Μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο της κοινωνικής απομόνωσης των γυναικών αυτών, οι οικογενειακοί δεσμοί έχουν βαθιά διαρραγεί και οι σχέσεις τους είναι ανύπαρκτες⁷³.

Από τα στοιχεία του Κέντρου Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων (ΚΕΘΕΑ), βλέπουμε ότι τόσο στην Ηπατίτιδα Β (9.5% των γυναικών σε σχέση με 6.4% των ανδρών), όσο και στην Ηπατίτιδα C, τα ποσοστά μόλυνσης είναι υψηλότερα στις γυναίκες απ'ό,τι στους άνδρες⁷⁴. Επιπρόσθετα, το ποσοστό μόλυνσης από τον ιό HIV είναι (14%-18%) μεγαλύτερο όπως συνάγεται από το αντίστοιχο των εξαρτημένων ανδρών⁷⁵.

Στο ιστορικό των γυναικών χρηστών και σε μικρότερη συχνότητα των ανδρών, υπάρχουν εμπειρίες κακοποίησης, σεξουαλικής και άλλης, κατά την παιδική τους ηλικία, συχνά από πρόσωπα της οικογένειας. Επιπλέον, στις γυναίκες χρήστες παρατηρούνται συνήθως μεγαλύτερα ποσοστά συννοσηρότητας απ'ό,τι στους άνδρες. Οι συχνότερες διαταραχές που συνυπάρχουν με την τοξικοεξάρτηση είναι η κατάθλιψη, η ψυχογενής ανορεξία, η βουλιμία και οι κρίσεις πανικού. Επίσης είναι συχνότερες στις γυναίκες χρήστες οι απόπειρες αυτοκτονίας⁷⁶.

Η εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς για την απόκτηση της ουσίας (εμπόριο/ διακίνηση ουσιών, ληστεία / κλοπή, πορνεία) οδηγεί τις γυναίκες σε επαφή με το Σύστημα Απονομής Ποινικής Δικαιοσύνης. Οι γυναίκες χρήστες εμφανίζουν χαμηλότερα ποσοστά εμπλοκής με τη Δικαιοσύνη συγκριτικά με τους άνδρες χρήστες. Το ποσοστό των γυναικών που καταδικάστηκαν για χρήση ναρκωτικών το

⁷³ Μάτσα Κ., Ψάξαμε ανθρώπους και βρήκαμε σκιές – Το αίνιγμα της τοξικομανίας, Εκδόσεις Άγρα, Αθήνα, 1995, σ.σ.284.

⁷⁴ Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Πληροφόρησης για τα Ναρκωτικά και την Τοξικομανία, Ετήσια Έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για την κατάσταση των ναρκωτικών στην Ελλάδα 2002, ΕΚΤΕΠΝ, Αθήνα, 2002. σ.σ. 66.

⁷⁵ Κ.Μάτσα., όπως παραπάνω, σ.σ.284.

⁷⁶ Κ.Μάτσα., όπως παραπάνω, σ.σ.284

1996, δεν ξεπερνούσε το 5.4% του συνόλου των καταδικασθέντων για το συγκεκριμένο αδίκημα⁷⁷.

---

⁷⁷ Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, Στατιστική της Δικαιοσύνης 1996, ΕΣΥΕ, Αθήνα 2000 στο Λευκόχειρ Α, όπως παραπάνω, σ.σ. 38.

Κεφάλαιο IV : Θυματοποίηση γυναικών χρηστών

Ο Fattach επιχειρώντας να κατηγοριοποιήσει τους διάφορους τύπους θυμάτων που προκύπτουν από τη θεωρία και την έρευνα , διακρίνει 4 μεγάλες κατηγορίες : την πολιτισμική, τη δομική, της συμπεριφοράς και την εγκληματολογική.

Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τα θύματα – δημιουργήματα του ίδιου του πολιτισμού, το απρόσωπο θύμα, το ένοχο ή περιφραστικά, το θύμα που του άξιζε να

θυματοποιηθεί λόγω της αντικοινωνικής συμπεριφοράς του. Η δεύτερη κατηγορία έχει το έρεισμά της στις κοινωνικές δομές και αφορά κοινωνικές κατηγορίες που είναι ευάλωτες στη θυματοποίηση, όπως είναι οι γυναίκες σε πατριαρχική κοινωνία, οι ανυπεράσπιστοι και οι αδύναμοι (παιδιά, έγκλειστοι, ψυχικά ασθενείς κ.α), οι διαφορετικοί (όσοι ανήκουν σε εθνικές, θρησκευτικές μειονότητες) και οι κοινωνικά αποκκλίνοντες (ομοφυλόφιλοι, τοξικομανείς, αλκοολικοί, πόρνες).

Η τρίτη κατηγορία θυμάτων περιλαμβάνει τα θύματα που συμπεριφέρονται με τέτοιο τρόπο ώστε να “προκαλούν” τη θυματοποίησή τους (συναινετικά ή απρόσεκτα θύματα). Η τέταρτη και τελευταία κατηγορία έχει ως κριτήριο κατηγοριοποίησης την συχνότητα της θυματοποίησης. Έτσι, σ’ αυτή την κατηγορία περιλαμβάνονται τα θύματα με άπαξ θυματοποίηση, τα “υπότροπα”, τα “εκ περιστάσεως” θύματα και τα επί μακρῶ χρονικό διάστημα⁷⁸.

Εξετάζοντας την κοινωνική ομάδα των γυναικών χρηστών, θα μπορούσαμε να κάνουμε λόγο για μια κοινωνική κατηγορία με πολλές διαστάσεις όπου μπορούν να ταξινομηθούν σε πάνω από μία από τις παραπάνω κατηγορίες. Πιο συγκεκριμένα, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η γυναίκα χρήστης είναι και ένα πολιτισμικά νομιμοποιημένο θύμα βάσει των επικρατούντων στερεοτύπων γύρω από την έννοια –

⁷⁸ Fattach E., ibid, στο Αρτινοπούλου Β, Μαγγανάς Α., Θυματολογία και όψεις θυματοποίησης, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1996, σ.σ.50.

δίπολο θύμα ή θύτης. Επιπλέον, πρόκειται για μία ευάλωτη κοινωνική κατηγορία, ως κοινωνικά αποκκλίνουσα, επιφορτισμένη και σύμφωνα με την τρίτη κατηγορία, με την αξιοσημείωτη ιδιαιτερότητά της να έχει “προκαλέσει” τη θυματοποίησή της, λόγω της επιλογής εμπλοκής με τις ουσίες. Τέλος, σύμφωνα με την εγκληματολογική ταξινόμηση, η συχνότητα θυματοποίησης των γυναικών χρηστών, σύμφωνα με τα ερευνητικά δεδομένα είναι υψηλή και πολλαπλή.

Είναι κοινά διαπιστωμένο, ότι οι γυναίκες χρήστες αναφέρουν υψηλά ποσοστά θυματοποίησης κατά τη διάρκεια της ζωής τους. Σύμφωνα με τα ερευνητικά πορίσματα της Dansky και των συνεργατών της από δείγμα 142 γυναικών χρηστών, το 80% ανέφερε τουλάχιστον ένα περιστατικό θυματοποίησης κατά τη διάρκεια της μέχρι τότε ζωής του⁷⁹.

Σύμφωνα με έρευνα του Kilpatrick⁸⁰ η οποία αφορούσε τον γυναικείο πληθυσμό, διαπίστωσε ότι οι γυναίκες που αποτέλεσαν το δείγμα του και οι οποίες ήταν χρήστες σκληρών ναρκωτικών, είχαν πέσει θύματα βιασμού (40.1%), σεξουαλικής παρενόχλησης (17.3%), και απόπειρας σεξουαλικής κακοποίησης (25.7%) σε μεγαλύτερο ποσοστό συγκριτικά με τις γυναίκες που δεν ήταν χρήστες και όπου τα αντίστοιχα ποσοστά τους είναι 9.2%, 2.9% και 8.2%⁸¹.

Μια σημαντική παρατήρηση είναι ότι η θυματοποίηση για αρκετές γυναίκες που καταλήγουν στη χρήση ουσιών, έχει λάβει χώρα σε αρκετά νεαρή ηλικία και στα πλαίσια της οικογένειας.

Σύμφωνα με έρευνα που διενεργήθηκε σε δείγμα 1.478 γυναικών που συμμετείχαν σε συμβουλευτικό πρόγραμμα του National Institute of Drug Abuse (NIDA), τα

⁷⁹ Dansky B, Saladin M, Brady K, Kilpatrick D & Resnick H., Prevalence of victimization and posttraumatic stress disorder among women with substance use disorders : Comparison of telephone and in-person assessment samples, *The international Journal of the Addictions*, 1995, 30 (7), σ.σ.1079-1099.

⁸⁰ Kilpatrick D., 1990, που αναφέρεται στην Dansky B., 1999, όπως παραπάνω.

⁸¹ Dansky B, Intimate violence and post traumatic stress disorder among individuals with cocaine dependence, *American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, May 1999.

ευρήματα έδειξαν ότι το 1/5 του δείγματος υπέστη βιασμό κατά την παιδική ηλικία. Κατά τη διάρκεια της εφηβείας βιώθηκε από το ¼ περίπου. Το 31% βίωσε την απόπειρα του βιασμού κατά την εφηβεία. Αξίζει να επισημανθεί ότι οι περισσότερες γυναίκες που βίωσαν σεξουαλική θυματοποίηση, την είχαν βιώσει και στα δύο στάδια (παιδική και εφηβική ηλικία). Μέσος όρος ηλικίας για τη σεξουαλική θυματοποίηση αναφέρονται τα 10 χρόνια, ενώ η μέση διάρκεια ήταν τα 4 χρόνια.

Αναφορικά με τους δράστες, πάνω από τις μισές γυναίκες έκαναν λόγο για έναρξη της θυματοποίησής τους κατά κύριο λόγο από άτομα του οικογενειακού περιβάλλοντος. Ως δράστης βιασμού στην εφηβεία εμφανίζεται κάποιος άγνωστος ή κάποιος που τον θεωρούσαν ερωτικό σύντροφο⁸².

Όσον αφορά τις συνέπειες σεξουαλικής κακοποίησης σε ανήλικα θύματα, ενδιαφέρον έχουν τα πορίσματα ερευνών των Briere και Runtz, όπου διαπίστωσαν στη μετέπειτα ενήλικη φάση των ανήλικων αυτών θυμάτων, την ύπαρξη χωρισμού, διαταραχών ύπνου, έντασης, θυμού, απόπειρων αυτοκτονίας και εξάρτησης από τις ουσίες⁸³.

Οι Brown και Finkelhor κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι κυριότερες συνέπειες είναι η κατάθλιψη, η αυτοκαταστροφική συμπεριφορά, η ανησυχία, η απομόνωση, οι δυσκολίες στη σεξουαλική συμπεριφορά, η εχθρότητα και τέλος οι σωματικές και συναισθηματικές διαταραχές⁸⁴.

Σύμφωνα με τα πορίσματα των θυματολογικών ερευνών, καταρρίπτεται ο μύθος ότι ο βιασμός είναι ένα σπάνιο και ασυνήθιστο έγκλημα. Η αντίληψη αυτή είναι απόλυτα λανθασμένη και αποτελεί το προϊόν των μικρών έως ελάχιστων ποσοστών καταγγελίας του, παραμένοντας καλυμμένος ο μεγαλύτερος όγκος του από τον σκοτεινό αριθμό.

⁸² National Institute on Drug Abuse, Drug Abuse Intervention for Women and Minorities, NIH Guide, Vol 25, Number 2, February 2, 1996.

⁸³ Γογγυρής Α., Τα σεξουαλικά εγκλήματα, Εγκληματολογικές προεγγίσεις της σεξουαλικής βίας, Εκδ. Α. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2000, σ.σ. 116-117.

⁸⁴ όπως παραπάνω.

Ο βιασμός είναι από τα ελάχιστα αναφερόμενα στην αστυνομία εγκλήματα σε σχέση με όλα τα υπόλοιπα εγκλήματα βίας⁸⁵ στις ΗΠΑ, τον Καναδά και την Ελλάδα⁸⁶. Πιο συγκεκριμένα, αναφορικά με την ελληνική περίπτωση, βρέθηκε ότι μόνο το 6% των υποθέσεων βιασμού φτάνουν στη γνώση της αστυνομίας, ενώ το υπόλοιπο 94% των περιπτώσεων καλύπτεται από το σκοτεινό αριθμό⁸⁷.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα αποτελέσματα μιας θυματολογικής έρευνας που διαπράχθηκε στο Πάντειο Πανεπιστήμιο σε φοιτητικό πληθυσμό 1000 γυναικών⁸⁸.

Τα πορίσματα δείχνουν ότι το 11.6% των φοιτητριών είχαν πέσει θύματα απόπειρας ή τετελεσμένου βιασμού, το 88% δεν είχε τέτοια εμπειρία, ενώ για το 0.4% δεν υπήρξαν στοιχεία. Στη συνέχεια αυτής της έρευνας διαπιστώθηκε ότι σε περισσότερες από το 50% των υποθέσεων βιασμού που λαμβάνουν χώρα, το θύμα είναι γνωστό με το δράστη πριν από την τέλεση του εγκλήματος. Εντυπωσιακό είναι το ποσοστό του 13.8% των υποθέσεων όπου τα θύματα είχαν δεχθεί επίθεση από κάποιο συγγενικό τους πρόσωπο. Τα εγκλήματα στα οποία δράστης και θύμα είναι άγνωστοι, δεν αποτελούν την κυρίαρχη εικόνα της εγκληματικότητας, όπως αυτή χαρτογραφείται από έρευνες τέτοιου τύπου⁸⁹.

Αποτελέσματα της ίδιας έρευνας δείχνουν ότι σε μια μικρή μερίδα υποθέσεων, το έγκλημα του βιασμού συρρέει και με άλλα εγκλήματα όπως αυτό της κλοπής (2.6%), της απαγωγής (1.7%) και της εξύβρισης (15.5%)⁹⁰.

Διαπιστώνουμε λοιπόν, ότι τα εντυπωσιακά μεγάλα νούμερα θυματοποίησης σε εγκλήματα βίας και ιδιαίτερα του βιασμού, παρατηρούνται τόσο σε θυματολογικές

⁸⁵ Στην κατηγορία των εγκλημάτων βίας περιλαμβάνονται η ανθρωποκτονία, ο βιασμός, η ληστεία και η σοβαρή επίθεση.

⁸⁶ Τσιγγής Α., Τα σεξουαλικά εγκλήματα, Εγκληματολογικές προεγγίσεις της σεξουαλικής βίας, Εκδ.Α.Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2000, σ.σ. 68.

⁸⁷ όπως παραπάνω σ.σ. 89.

⁸⁸ Τσιγγής Α., Χωρίς συναίνεση, Εγκληματολογική και νομολογική προσέγγιση του βιασμού στην Ελλάδα, Εκδ.Α.Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 1998, σ.σ.10.

⁸⁹ όπως παραπάνω, σ.σ. 25.

⁹⁰ όπως παραπάνω, σ.σ.32.

έρευνες γυναικών χρηστών όσο και σε γυναίκες που δεν έχουν εμπλακεί στην κατάχρηση ουσιών.

Παρόλα αυτά, μελετώντας την περίπτωση της γυναίκας χρήστη, πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι κάποιες γυναίκες βιώνουν δυσκολότερες καταστάσεις σε σχέση με άλλες. Τέτοια παραδείγματα γυναικών αποτελούν, οι εγκυμονούσες, οι άστεγες, οι ψυχικά και σωματικά μειονεκτούσες, οι γυναίκες προερχόμενες από εθνικές μειονότητες.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η παρατήρηση ότι το κοινό αντιδρά αρνητικά στα θύματα σεξουαλικής βίας. Ο βιασμός συγκεκριμένα, είναι το μοναδικό ποινικό αδίκημα στο οποίο ολόκληρη η κοινωνία αντιδρά αντανακλαστικά και αυθόρμητα, καταδικάζοντας πρώτα το θύμα και μετά το δράστη. Έχει παρατηρηθεί μία τάση του κοινού να αντιμετωπίζει τα θύματα εγκληματικών πράξεων ως υπεύθυνα για τη μοίρα τους και να τα αγνοεί. Η στάση αυτή είναι απόλυτα εναρμονισμένη με την ηθική και τις αξίες των δυτικών καπιταλιστικών κοινωνιών, όπου κυριαρχεί ο ανταγωνισμός και το προσωπικό επίτευγμα. Ως συνέπεια των παραπάνω, τα θύματα απομονώνονται κοινωνικά τη στιγμή που έχουν τη μεγαλύτερη ανάγκη για κοινωνική υποστήριξη. Μόνο στο έγκλημα του βιασμού το θύμα είναι τόσο στιγματισμένο, έχοντας εσωτερικεύσει τα αρνητικά κοινωνικά πιστεύω και στάσεις σχετικά με τη θυματοποίησή τους⁹¹.

Παρατηρούμε λοιπόν, ότι τα θύματα πέραν των τυχόν σωματικών, ψυχολογικών ή οικονομικών επιπτώσεων που επιφέρει η θυματοποίησή τους, υπάρχουν και οι κοινωνικές επιπτώσεις. Πρόκειται για μια μορφή δευτερογενούς θυματοποίησης από τους φορείς του τυπικού και άτυπου κοινωνικού ελέγχου, ως μορφή αντίδρασης⁹².

---

⁹¹ Τσιγκρής Α., Τα σεξουαλικά εγκλήματα, Εγκληματολογικές προσεγγίσεις της σεξουαλικής βίας, Εκδ.Α.Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 2000,σ.σ.99-100

⁹² Αρτινοπούλου Β, Μαγγανάς Α., Θυματολογία και όψεις θυματοποίησης, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1996, σ.σ.55

Επιπλέον, ένα άλλο πρόσθετο χαρακτηριστικό της συγκεκριμένης κοινωνικής κατηγορίας των γυναικών χρηστών, είναι η υπερθυματοποίησή της ως κοινωνικά αποκλεισμένη ομάδα, γινόμενη αποδέκτης πολλαπλών και συχνών εγκληματικών ενεργειών εις βάρος της⁹³.

---

⁹³ όπως παραπάνω, σ.σ.58.

Κεφάλαιο V: Γυναίκα χρήστης και παράγοντες δημιουργίας του φόβου

(Συνθετικό μοντέλο)

Φυσική κατάσταση - η σχέση με τον εαυτό

Η μακροχρόνια κατάχρηση των ναρκωτικών ουσιών δημιουργεί προβλήματα στην υγεία και κινδύνους για την ίδια τη ζωή των εξαρτημένων. Μερικά από τα προβλήματα υγείας εξακολουθούν να απασχολούν το άτομο ακόμη και μετά την απεξάρτησή του από τις ουσίες και δεν είναι εύκολη η αντιμετώπισή τους, διότι οι περισσότεροι απεξαρτημένοι είναι ανασφάλιστοι. Σημαντικά προβλήματα στην επικοινωνία με τους άλλους ανθρώπους έχουν όσοι απεξαρτημένοι είναι φορείς του AIDS και όσοι πάσχουν από ηπατίτιδα Β ή C⁹⁴. Η πορνεία, η συχνή εναλλαγή ερωτικών συντρόφων, η περιορισμένη χρήση αντισυλληπτικών μέτρων, καθώς και η χρήση κοινής σύριγγας, συμβάλλουν στην ευκολότερη μετάδοση σεξουαλικών νοσημάτων για τις γυναίκες. Η πορνεία, αποτελεί για αρκετές γυναίκες τρόπο εξασφάλισης της δόσης τους (ο μισός πληθυσμός των γυναικών χρηστών, ενώ για τους άντρες το αντίστοιχο ποσοστό είναι 6%).

Πολλά άτομα που είναι εξαρτημένα από ουσίες, συγχρόνως υποφέρουν από ψυχικές διαταραχές. Όμως, δεν είναι σαφές ποια διαταραχή προϋπήρχε και ποια προέρχεται από τις ουσίες. Αυτό που έχει σημασία είναι πως τα συμπτώματα των διαταραχών τα οποία προκλήθηκαν από τις ουσίες είναι ανατρέψιμα, όταν σταματήσει η εξάρτηση.

Παρόλα αυτά, το αίσθημα της ύπαρξης ψυχιατρικής διαταραχής και άλλων προβλημάτων ψυχολογικού τύπου, εντείνει την εντύπωση για τον εαυτό τους, ότι

⁹⁴ Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Πληροφόρησης για τα Ναρκωτικά και την Τοξικομανία, Ετήσια Έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για την κατάσταση των ναρκωτικών στην Ελλάδα, 2002, ΕΚΤΕΠΝ, Αθήνα, 2002, σ.σ.66

δεν είναι σε θέση και επαρκείς να αντιμετωπίσουν καταστάσεις, εφόσον νιώθουν δυσλειτουργικές στην καθημερινότητά τους και εφόσον εξαρτώνται από την φαρμακευτική τους αγωγή.

Το αίσθημα της κακής φυσικής κατάστασης (τόσο σωματικής όσο και ψυχικής) λόγω των προαναφερομένων προβλημάτων και δυσκολιών, δημιουργεί την αίσθηση της μειωμένης αυτοαποτελεσματικότητας και του αισθήματος του ευάλωτου, σε συνθήκες “επικίνδυνες” και καταστάσεις που για να αντεπεξέλθουν

απαιτούν μία καλή φυσική κατάσταση. Λαμβάνοντας υπόψη τον επιφορτισμένο ρόλο των γυναικών που είναι και μητέρες, διαπιστώνουμε τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι συγκεκριμένες γυναίκες όπου πέραν της φροντίδας του εαυτού, έχουν και αυτή των παιδιών τους.

Γίνεται λοιπόν αντιληπτό, ότι όταν αισθάνεται κάποιος ότι ο εαυτός του δεν έχει την δύναμη να τον προστατεύσει για να αντιμετωπίσει επικίνδυνες καταστάσεις, δημιουργείται το αίσθημα του φόβου και εδραιώνεται η πεποίθηση ότι ο ίδιος είναι πιθανό να θυματοποιηθεί.

Η σχέση με τους άλλους

Ένα άλλο χαρακτηριστικό των γυναικών χρηστών είναι η λεγόμενη «διπλή εξάρτηση» (από τον σύντροφο και από την ουσία).⁹⁵ Οι σύντροφοι είναι κατά κύριο λόγο χρήστες ουσιών. Ο χρήστης ερωτικός σύντροφος αποτελεί πηγή εξασφάλισης της ουσίας για τη γυναίκα.

Όπως γίνεται αντιληπτό, το πρώτο και μεγαλύτερο πρόβλημα των απεξαρτημένων ατόμων, είναι οι σχέσεις τους και η επικοινωνία με τους άλλους

---

⁹⁵ Stocco P et al, “Women drug abuse in Europe : Gender identify”, Venezia 2000 στο Λευκόχειρ Α, Όψεις θυματοποίησης των γυναικών χρηστών εξαρτησιογόνων ουσιών, Αθήνα 2002,σ.σ.35

ανθρώπους. Η απεξάρτηση από τις ουσίες και η κοινωνική επανένταξη των απεξαρτημένων ατόμων είναι και πρέπει να γίνει από την κοινωνία ως μια διαδικασία ψυχοκοινωνικής ωρίμανσης και ανάπτυξης του ατόμου. Απαιτεί χρόνο και αλλαγές όχι μόνο σε ορισμένες συμπεριφορές του ατόμου, αλλά συνολικά στην αλλαγή του τρόπου σκέψης και ζωής.

Το αίσθημα της μη-ισοτιμίας στις διαπροσωπικές τους σχέσεις, μέσα από την συμβολικά επιφορτισμένη κοινωνική εικόνα του χρήστη, δημιουργεί πολλές

δυσκολίες στην επικοινωνία και το σχετίζεσθαι με τους γύρω. Ο τρόπος ζωής του, η συναναστροφή του με ανθρώπους με παρόμοιες δυσκολίες και συμπεριφορές, σε συνδυασμό με το αίσθημα της χαμηλής αυτοεκτίμησης και της διαταραγμένης μή συμπαγούς εικόνα του εαυτού του, οδηγούν σε κοινωνική απόρριψη, ιδιαίτερα των γυναικών, λόγω και του παραδοσιακού τους κοινωνικού ρόλου.

Στην διάρκεια αυτής της διαδικασίας τα απεξαρτημένα άτομα είναι ευάλωτα απέναντι σε πρόσωπα, μέρη, συναισθήματα ή γεγονότα.

Δυσκολεύονται να συμμετέχουν σε ψυχαγωγικές δραστηριότητες και εκδηλώσεις χωρίς ναρκωτικές ουσίες. Αποκτούν ένα νέο ρόλο μέσα στην οικογένεια, δυσκολεύονται να θέσουν προσωπικούς κανόνες, να ελέγξουν τα δικά τους όρια και αισθάνονται ενοχές και ντροπή για το παρελθόν τους.⁹⁶ Συνήθως οι σχέσεις τους με τους γύρω διαρρηγνύονται, δεν έχουν εμπιστοσύνη στους ανθρώπους που τους περιβάλλουν και αυτό τους στερεί το προνόμιο να αισθάνονται ασφάλεια και σιγουριά. Η αίσθηση της μοναξιάς που προκύπτει, τους καθιστά στην δύσκολη θέση να νιώθουν ευάλωτοι σε όποιο απειλητικό ενδεχόμενο, μιας που η υπόθεση του να στηρίζεσαι μόνο στον εαυτό σου και ειδικά όταν σε έχει προδώσει και αυτός, είναι ιδιαίτερα αποθαρρυντική.

---

⁹⁶ Φακιάλας Ν, Στυλιάρης Γ, Μουλά Κ., Ο κοινωνικός αποκλεισμός των απεξαρτημένων ατόμων, Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα, Τομ Α, ΕΚΚΕ, Αθήνα 2002, σ.337

Στέγαση

Το ζήτημα της στέγασης είναι μία πολύ σημαντική παράμετρος τόσο στη φάση της κατάχρησης ουσιών όσο και στη φάση της απεξάρτησης λόγω των πολλών κινδύνων που επιφέρει η έλλειψη του συγκεκριμένου αγαθού στη ζωή των ανθρώπων αυτών που δεν το διαθέτουν.

Ιδιαίτερα η ολοκλήρωση της διαδικασίας απεξάρτησης συνοδεύεται εκτός των άλλων και από το βασικό ερώτημα: πού θα στεγαστεί το απεξαρτημένο άτομο στη νέα του ζωή.

Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα είναι συνάρτηση πολλών παραγόντων. Είναι το κατά πόσο το οικογενειακό περιβάλλον είναι «υγιές» και ικανό να βοηθήσει το απεξαρτημένο άτομο και κατά πόσο υπάρχει ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας εκείνη η ποιότητα στις σχέσεις που θα κάνουν το οικογενειακό περιβάλλον προσβάσιμο και προσιτό στο απεξαρτημένο άτομο. Κατά πόσο το άτομο αυτό έχει την οικονομική δυνατότητα να ζήσει σε ένα άλλο σπίτι, διαφορετικό από αυτό των γονιών του. Τέλος, ακόμη και αν οι ιδιοκτήτες μιας κατοικίας νοικιάζουν με ευκολία το σπίτι τους σε ένα άτομο που προηγουμένα είχε σχέση με τα ναρκωτικά.

Επιπρόσθετα, υπάρχει ερευνητικό ενδιαφέρον όσον αφορά την περιοχή της κατοικίας, του χρόνου διαμονής εκεί, καθώς και της ύπαρξης κάποιας στοιχειώδους κοινωνικής συνοχής στη γειτονιά. Οι παράγοντες αυτοί δίνουν μία εικόνα για το φαινόμενο του φόβου του εγκλήματος, δεδομένου ότι ο φόβος

αυτός είναι κατεξοχήν αστεακό φαινόμενο⁹⁷, το χρονικό διάστημα διαμονής στην κατοικία αυτή είναι επαρκές για την ύπαρξη ενός στοιχειώδους αισθήματος ασφάλειας, και η ύπαρξη κοινωνικής συνοχής με την μορφή της κοινωνικής αλληλεγγύης των γειτόνων μεταξύ τους, παρέχουν στον κάτοικο το αίσθημα της ασφάλειας, λόγω της βοήθειας που θα του παρασχεθεί σε περίπτωση κινδύνου. Τα ερευνητικά δεδομένα όμως, δίνουν το προφίλ της γυναίκας χρήστη που διαμένει στην πόλη και όπου λόγω της οικονομικής αστάθειας και του αρνητικού κοινωνικού στερεοτύπου, είτε δεν δε λαμβάνει τη βοήθεια και τη συμβολή του περιβάλλοντος των γειτόνων, είτε αναγκάζεται να αλλάζει συχνά τόπο κατοικίας, είτε αντιμετωπίζει προβλήματα στο να επιλεγεί από τον ιδιοκτήτη για την ενοικίαση κάποιου χώρου.

Μόρφωση

Οι έφηβοι που αποκτούν εξάρτηση από τα ναρκωτικά, συνήθως δεν ολοκληρώνουν τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Έτσι, όταν μετά από μερικά χρόνια ανεξαρτηθούν, δε διαθέτουν το βασικό τυπικό προσόν, το απολυτήριο Λυκείου, που απαιτείται για να εργαστούν. Το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο αποτελεί εμπόδιο όχι μόνο για να διεκδικήσουν θέσεις εργασίας, αλλά και για να αποκτήσουν επαγγελματική κατάρτιση σε μια σειρά από σύγχρονα επαγγέλματα. Αναγκάζονται έτσι να συνεχίσουν και να ολοκληρώσουν τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Αυτό από μόνο του ενέχει μια μεγάλη πίεση εφόσον βρίσκονται πια σε μια διαφορετική ηλικία και με μια μεγάλη χρονική απόσταση που τους χωρίζει από τις εκπαιδευτικές διαδικασίες που τις εγκατέλειψαν. Παρόλο που οι

---

⁹⁷ Ζαραφονίτου Χ, Ο φόβος του εγκλήματος : Εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό της Αθήνας, Εκδ.Α.Σάκκουλας, Αθήνα, 2002, σ.σ.41-42

γυναίκες έχουν υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο από τους άνδρες, αυτό δεν αποτελεί ασφαλιστική δικλείδα, αντίθετα εντείνει το αίσθημα της ενοχής και της ντροπής που νιώθουν συχνά οι ίδιες.

Το αποτέλεσμα είναι ότι λόγω της ελλιπούς εξειδίκευσης περιορίζονται οι δυνατότητες για την εύρεση εργασίας, στερούμενοι έτσι το κατεξοχήν μέσο άντλησης ασφάλειας και σιγουριάς, αντικρίζοντας έτσι την κοινωνική πραγματικότητα από μια θέση στο περιθώριο.

Επαγγελματική κατάρτιση και απασχόληση

Το μεγάλο αυτό πρόβλημα της δυσκολίας εύρεσης εργασίας που αντιμετωπίζουν τα απεξαρτημένα άτομα και η ασταθής οικονομική κατάσταση που προκύπτει από αυτό, εντείνουν το προαναφερόμενο αίσθημα ανασφάλειας. Η εργασία είναι το μεγάλο σκαλί που μετά από μια διαδικασία εξάρτησης με τα ναρκωτικά, το απεξαρτημένο άτομο δημιουργεί τη νέα του ταυτότητα, επιθυμεί να εξασφαλίσει τους όρους ανεξάρτητης διαβίωσης, χωρίς οικονομική εξάρτηση από την οικογένεια, την προσωπική του δημιουργία, τη δημιουργία κοινωνικών σχέσεων, την κοινωνική αναγνώριση κ.α.

Τα απεξαρτημένα άτομα καλούνται να ενταχθούν στην αγορά εργασίας με δυσμενείς και άνισους όρους, καθώς η αγορά δεν είναι ανοιχτή, ούτε παρέχει απλόχερα ευκαιρίες για επαγγελματική απασχόληση. Συγχρόνως τα απεξαρτημένα άτομα με την είσοδό τους στην αγορά εργασίας, έχουν να αντιμετωπίσουν μια σειρά από προβλήματα, όπως : το χαμηλό ή μέσο τους μορφωτικό επίπεδο, την έλλειψη εξειδίκευσης, την έλλειψη εμπειρίας και την απουσία προϋπηρεσίας, το «λερωμένο» ποινικό τους μητρώο που τους αποκλείει

από την αναζήτηση εργασίας στο Δημόσιο Φορέα, την έλλειψη απολυτήριου στρατού για τους άνδρες και τέλος τη γενική προκατάληψη από τους εργοδότες που δεν εμπιστεύονται για την επιχείρησή τους υπαλλήλους με παρελθόν στη χρήση ναρκωτικών. Όπως γίνεται αντιληπτό, οι δυσκολίες και αυτά τα προβλήματα δυσχεραίνουν τους όρους διαβίωσής τους, με αποτέλεσμα να διαφαίνεται ότι το 95% των γυναικών να είναι άνεργες, ανησυχώντας για την καθημερινή τους επιβίωση, στερούμενες έτσι των παροχών του εξαιρετικά σημαντικού παράγοντα της εργασίας, του κατεξοχήν χώρου παροχής ασφάλειας και προστασίας από επιλογές ζωής που εγκλωβίζουν και καθιστούν τις γυναίκες κυρίως, αντικείμενα εκμετάλλευσης επιτήδειων.

Προηγούμενες εμπειρίες άμεσης ή έμμεσης θυματοποίησης

Μπορεί τα ποσοστά εμπλοκής των γυναικών χρηστών με την Ποινική Δικαιοσύνη να είναι χαμηλότερα συγκριτικά με τους άνδρες, παρόλα αυτά, η επιλογή μέσων για την εξασφάλιση της ουσίας είναι πιο επικίνδυνη για τις ίδιες. Οι γυναίκες αναφέρουν υψηλά ποσοστά θυματοποίησης. Σύμφωνα με έρευνα της Dansky το 80% αναφέρει τουλάχιστον ένα περιστατικό θυματοποίησης στη ζωή του, με κύρια μορφή την σεξουαλική – σωματική κακοποίηση.⁹⁸

Η συναναστροφή με άλλα άτομα στη χρήση, αυξάνει τις πιθανότητες θυματοποίησης φιλικών προσώπων και αν ανατρέξουμε στο περιβάλλον ανατροφής των ιδίων, είναι πολύ πιθανό να έρθουμε αντιμέτωποι με ένα

⁹⁸ Dansky B, Saladin M, Brady K, Kilpatrick D & Resnick H., Prevalence of victimization and posttraumatic stress disorder among women with substance use disorders : Comparison of telephone and in- person assessment samples, The international Journal of the Addictions, 1995, 30 (7), σ.σ.1079-1099

προβληματικό περιβάλλον ανατροφής, με υψηλές πιθανότητες θυματοποίησης ή και εμπλοκής με τη δικαιοσύνη κάποιου συγγενικού τους προσώπου.

Ερευνητές υποστηρίζουν ότι στην περίπτωση των γυναικών χρηστών, διαπιστώνουμε πολλαπλή θυματοποίηση και σύμφωνα με τους Frye V, El- Bassel και Gilbert L⁹⁹, παράγοντες που συμβάλλουν σε αυτήν είναι η προηγούμενη εμπειρία θυματοποίησης, η έλλειψη εργασίας, η οικονομική δυσχέρεια, η χρήση κρακ / κοκαΐνης ή άλλων ναρκωτικών με ενδοφλέβια χρήση. Άλλοι ερευνητές

διαπίστωσαν ότι υπάρχει στενή σχέση μεταξύ προηγούμενης εμπειρίας θυματοποίησης και κινδύνου για μελλοντική. Μία επιπλέον διαπίστωση είναι, ότι η νέα θυματοποίηση συμβάλλει στην λήψη τόσο μεγαλύτερων ποσοτήτων, όσο και αλλαγής στις ουσίες χρήσης ή ακόμα και στον τρόπο λήψης τους.

Γίνεται αντιληπτό, ότι το προσωπικό βίωμα έχει τεράστια δύναμη και διαμορφώνει τόσο τα γνωστικά σχήματα του ανθρώπου, όσο και τη συγκινησιακή του κατάσταση και κατ' επέκταση τη στάση ζωής και τις επιλογές του. Επομένως η εμπειρία της θυματοποίησης άμεσα ή έμμεσα, είναι ένας πολύ σημαντικός παράγοντας δημιουργίας και έντασης αισθημάτων φόβου απέναντι σε εγκληματικές πράξεις, ιδιαίτερα για τις γυναίκες αυτές, που η εμπειρία της θυματοποίησης είναι συχνή και πολλαπλή.

MME και Κοινή Γνώμη

Στην Ελλάδα τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (MME) ασχολούνται σχεδόν καθημερινά με το θέμα «ναρκωτικά». Το ενδιαφέρον τους εστιάζεται κατά κύριο λόγο στην καταστολή και τους θανάτους των εξαρτημένων ατόμων, παρά στην

⁹⁹ Frye V, El-Basel N, Gilbert L, Rajah L, Christie N, Intimate partner sexual abuse among women on methadone, *Violence and Victims*, 2001, 16,5, Oct., σ.σ.553-564

ενημέρωση, την πρόληψη και τη συμβολή στην κοινωνική επανένταξη αυτών των ατόμων. Το αποτέλεσμα είναι να φορτίζεται συναισθηματικά η κοινή γνώμη και να μην επιτρέπεται η νηφάλια θεώρηση των διαστάσεων του θέματος. Δημιουργούνται στερεότυπα που δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα, καλλιεργείται ένα κλίμα άγνοιας και πανικού στην πλειοψηφία του πληθυσμού, με αποτέλεσμα να δυσχεραίνονται οι όροι αντιμετώπισης του προβλήματος.

Από τη σύντομη επισκόπηση των πεδίων κοινωνικού αποκλεισμού των ανεξαρτημένων ατόμων από τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας, της οποίας αποτελεί μέρος, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι έχει διαμορφωθεί ήδη η εικόνα – αντίληψη και το στερεότυπο όχι μόνο για τα εξαρτημένα, αλλά και για τα ανεξαρτημένα άτομα.

Το στερεότυπο αυτό περνάει από τρία επίπεδα¹⁰⁰:

A επίπεδο :

- οι ναρκομανείς είναι εγκληματίες
- οι ναρκομανείς έχουν AIDS
- οι ναρκομανείς είναι επικίνδυνοι
- οι ναρκομανείς δε θεραπεύονται

B επίπεδο:

- οι κακόμοιροι είναι ναρκομανείς
- οι ναρκομανείς είναι άρρωστοι
- οι ναρκομανείς είναι άτομα με ειδικές ανάγκες

Γ επίπεδο:

- οι ναρκομανείς είναι άξιοι της μοίρας τους
- ας τους πρόσεχαν οι γονείς τους
- ας κοιτάζουμε τα δικά μας παιδιά

¹⁰⁰Φακιούλας Ν,Στυλιάρης Γ,Μουλά Κ.,Ο κοινωνικός αποκλεισμός των ανεξαρτημένων ατόμων, Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα, Τομ Α, ΕΚΚΕ, Αθήνα 2002, σ.σ 341-342.

Κάτω από το πρίσμα αυτό, το συμπαγές τείχος της άγνοιας, του φόβου, των ενοχών, της μοιρολατρίας και της καχυποψίας, εμποδίζεται η επικοινωνία και οδηγούμαστε έτσι σε φαινόμενα όπως αυτό της περιθωριοποίησης και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι αποτέλεσμα της σχέσης ανάμεσα σε κοινωνικές ομάδες που αποκλείουν / αποκλείονται, με δυναμική υπόσταση που βασίζεται σε στρατηγικές υπεράσπισης συμφερόντων, είτε ιδεολογικών, οικονομικών ή και των δύο.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι επίσης μηχανισμός ενοποιητικός, που χρησιμεύει στη σύσφιξη των δεσμών στο εσωτερικό των ομάδων. Γενικά, ό,τι αποκλείεται και μένει έξω, ενισχύει τη συνοχή της ομάδας, γιατί ο μηχανισμός του «είμαστε μαζί» ενδυναμώνεται από την διαφορετικότητα κάποιων άλλων που μένουν απ' έξω.

Οι ομάδες που διαχειρίζονται ζητήματα διαφορετικότητας και στιγματισμού μέσα στο δημόσιο χώρο, δεν ορίζουν τόσο τη διαφορά τους από το νοητικό, ιδεολογικό και ενίοτε ουσιαστικό περιεχόμενο της ταύτισής τους, αλλά τη διαφορά τους από τις απόψεις, θέσεις ή και πρακτικές της αντίθετης ομάδας.

Η περίπτωση του χρήστη, σύμφωνα με τους παραπάνω διαδοχικούς κοινωνικούς μηχανισμούς που οδηγούν στον αποκλεισμό, αντιμετωπίζεται στην ανάλυση που επιχειρείται, ως μια κατασκευασμένη κοινωνική εικόνα, η οποία είναι το αποτέλεσμα ιδεολογικής διαμάχης ομάδων για την επιβολή των δικών τους προβολών επάνω της

101

Ο κοινωνικός αποκλεισμός βασίζεται περισσότερο σ' αυτή τη συμβολικά φορτισμένη εικόνα, παρά στο τί είναι από ορθολογική- επιστημονική άποψη ένας χρήστης και πώς ορίζεται. Ο τοξικοεξαρτημένος, έτσι όπως διαμορφώθηκε η κοινωνική του

¹⁰¹ Barthes R., 1973 στο Σ.Τσίλη, Τοξικομανείς και κοινωνικός αποκλεισμός, Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα, Τομ Β, ΕΚΚΕ, Αθήνα, 2002, σ.σ.116

εικόνα στην Ελλάδα μέσα στην εικοσαετία 1980-2000, είναι ένα άτομο συμβολικά φορτισμένο με προβολές κοινωνικών ομάδων, που μέσα από διαδικασίες διακύβευσης του ιδεολογικού λόγου διαμόρφωσαν αυτή την εικόνα.

Ο Τύπος παίζει πρωταρχικό ρόλο στη δημιουργία προτύπων. Η σχέση ανάμεσα στο προβαλλόμενο αντικείμενο και τον προβάλλοντα δεν είναι έξω από τα παιχνίδια επιβολής ισχύος μιας κοινωνικής ομάδας πάνω σε άλλες.

Η τοξικοεξάρτηση ανάγεται σε μέγιστο ιδεολογικό αντικείμενο, καθορίζοντας καινούργιες σχέσεις ανάμεσα στα κοινωνικά υποκείμενα. Ο χρήστης «θυματοποιείται» κοινωνικά, μέσω του λόγου των ομάδων και αποδέχεται τον κοινωνικό ρόλο που του δίνουν. Έτσι δημιουργείται και εδραιώνεται ο στιγματισμός του χρήστη και όλες οι ομάδες φτάνοντας στην αιχμή των αντιθέσεών τους, ζητούν από κοινού μια «λύση».

Έτσι ο τοξικοεξαρτημένος σήμερα παρουσιάζει την πλέον αποκρυσταλλωμένη κοινωνική εικόνα, που αναπροσαρμόζεται μέσα στο χρόνο ανάλογα με τις ιδεολογικοπολιτικές συγκυρίες. Αποτελεί αριθμό σε αστυνομικά και στατιστικά στοιχεία, κοινωνικό πρόβλημα από κοινωνική σκοπιά, αντικείμενο έρευνας ή μελέτης από την επιστημονική θεώρηση και άνθρωπος με δικαιώματα και υποχρεώσεις από κοινωνική πλευρά, μέσα στο πλαίσιο της ισότητας των μελών της κοινωνίας¹⁰².

Έχοντας καταδικάσει τον εαυτό του στην παρανομία, εξαιτίας της σχέσης του με την τοξική ουσία, ιδιαίτερα στα αστικά κέντρα, ελάχιστα διαφέρει ως προς τις συνθήκες διαβίωσης από άλλους εξαρτημένους στον κόσμο.

Η σχέση του με την παράνομη χρήση ναρκωτικών, του αφαιρεί συγχρόνως μέρος από την ατομική του ελευθερία, από τα δικαιώματά του ως πολίτη, λόγω της βιολογικής και της ψυχολογικής του εξάρτησης από την ουσία, εφόσον αδυνατεί να ενταχθεί

---

¹⁰² όπως παραπάνω.

κοινωνικά- όσο βρίσκεται σε εξάρτηση από τα ναρκωτικά- και καταδικάζεται σε ένα επίπεδο διαβίωσης μέσα στην παρανομία.

Έτσι, ο τοξικοεξαρτημένος είναι πολλαπλά αποκλεισμένος από τα αγαθά και τις υπηρεσίες που προσφέρει μια κοινωνία στα μέλη της, ενώ μπορεί να του καταλογιστεί συγχρόνως, ότι είναι υπαίτιος της κατάστασής του, επειδή ο ίδιος την έχει επιλέξει. Επιπρόσθετα, για την γυναίκα χρήστη, η κοινωνική απόρριψη είναι ακόμα πιο έντονη, δεδομένου ότι εκείνη ως γυναίκα και πολλές φορές μητέρα, είναι

επενδυμένη με παραδοσιακούς ρόλους αδιαμφισβήτητους και άρρηκτους, που εκείνη με την επιλογή της ουσίας απορρίπτει και απαξιώνει στα μάτια του κοινωνικού συνόλου. Είναι ακριβώς αυτή η ιδιαιτερότητα, που βασίζεται στην ελεύθερη επιλογή του ατόμου για χρήση καταστροφικών, ως προς τον εαυτό του συμπεριφορών, που κοστίζει τελικά στον τοξικοεξαρτημένο τον κοινωνικό του αποκλεισμό. Τα δικά του ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα καθορίζονται από τη σχέση που έχει ενίοτε με την ψυχιατρική, τη δικαιοσύνη ή τις κοινωνικές ομάδες που διαχειρίζονται θέματα τοξικοεξάρτησης στο δημόσιο χώρο, καθώς και με την πολιτική εξουσία.

Η εμπιστοσύνη στο κοινωνικό σύστημα και τους φορείς του (Αστυνομία/Ποινική Δικαιοσύνη)

Το κοινωνικό σύστημα υπάρχει και λειτουργεί στηριζόμενο σε συγκεκριμένους διαύλους επικοινωνίας των κοινωνικών υποσυστημάτων με τους θεσμούς και φορείς του. Για να υπάρχει όμως μία λειτουργική επικοινωνία και συνδιαλλαγή, είναι

απαραίτητη η έννοια της εμπιστοσύνης¹⁰³. Στην περίπτωση επικράτησης δυσπιστίας, δηλαδή η αντίληψη ότι κάποιος θεσμός είναι αναποτελεσματικός, οι αρνητικές συνέπειες είναι σοβαρές. Για την ύπαρξη και την λειτουργία της κοινωνίας, είναι απαραίτητη μια “ γενικευμένη εμπιστοσύνη” στο μηχανισμό κοινωνικού ελέγχου και στο πολιτικό σύστημα¹⁰⁴, δεδομένου ότι αυτοί αποτελούν τα θεμέλια του κοινωνικού οικοδομήματος. Η εμπιστοσύνη στο σύστημα και τους φορείς του, αποτελεί μηχανισμό μείωσης της κοινωνικής πολυπλοκότητας, δίνοντας στα άτομα ένα σαφή

προσανατολισμό για να αντιμετωπίσουν την ενδεχομενικότητα της πολυπλοκότητας της σύγχρονης ζωής. Η πεποίθηση στην αξιοπιστία του συστήματος (confidence) βασίζεται στην εμπιστοσύνη η οποία προέρχεται από την προσωπική εμπειρία (trust). Εάν χαθεί η διαπροσωπική εμπιστοσύνη, τότε αρχίζει ένας φαύλος κύκλος με το να μην διακινδυνεύει πλέον την εκδήλωση της εμπιστοσύνης κάποιος που έχει απογοητευτεί, εγκαταλείποντας έτσι σταδιακά την πίστη του στο σύστημα.

Δύο πολύ σημαντικοί θεσμοί κοινωνικού ελέγχου και διασφάλισης της κοινωνικής ισορροπίας είναι η αστυνομία και η Ποινική Δικαιοσύνη. Μπορεί οι πράξεις, τα δικαιώματα και τα καθήκοντα των αστυνομικών οργάνων και των δικαστικών αρχών, να καθορίζονται από το Σύνταγμα, η έννοια όμως της δημοκρατίας και ο σεβασμός των ατομικών δικαιωμάτων θα πρέπει να επιβεβαιώνονται διαρκώς από την καθημερινή εμπειρία των πολιτών. Η εμπιστοσύνη επομένως ατόμων ή ομάδων στο σύστημα, πρέπει να συντηρείται είτε μέσω της προσωπικής εμπειρίας και της εμπειρίας των οικείων τους, είτε μέσω εμπειριών τρίτων που γίνονται γνωστές με διάφορους τρόπους¹⁰⁵.

---

¹⁰³ Λαμπροπούλου Ε., Εσωτερική ασφάλεια και κοινωνία του ελέγχου, Κριτική, Αθήνα, 2001, σ.σ.25-31

¹⁰⁴ όπως παραπάνω.

¹⁰⁵ όπως παραπάνω.

Στην περίπτωση των γυναικών χρηστών, εξαιτίας των συνθηκών διαβίωσης, του πεδίου συναναστροφής και των ιδιαίτερων αναγκών της συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας, η επαφή τόσο με την αστυνομία όσο και με το Σύστημα Απονομής Δικαιοσύνης είναι συχνή. Η συγκεκριμένη ομάδα εκφράζει μια δυσπιστία για την ακεραιότητα, αμεροληψία και κοινωνική ευαισθησία τόσο των επιμέρους προαναφερόμενων φορέων, όσο και της προβληματικής και φιλοσοφίας των νομοθετικών ρυθμίσεων. Οι αξιολογήσεις για το έργο και την αποτελεσματικότητά

τους είναι αρνητικές και πολλές φορές τους καθιστούν υπεύθυνους για διάφορες μορφές πρωτογενούς και δευτερογενούς θυματοποίησής τους.

Η έκφραση της έλλειψης του αισθήματος της ασφάλειας και της εμπιστοσύνης στο ανώτερο επίπεδο του κράτους και η δυσπιστία για τον προστατευτικό ρόλο των δικαιωμάτων των πολιτών του, δίνουν την εικόνα ότι απειλείται η ασφάλεια και η συνοχή του κράτους εκ των έσω, αντίληψη πλήρως απορρυθμιστική και απαισιόδοξη.

Υποκειμενική πρόσληψη του κινδύνου

Οι προβαλλόμενοι κίνδυνοι οι οποίοι απειλούν την ασφάλεια και τη συνοχή της κοινωνίας είναι ένα παλαιό φαινόμενο. Κατα καιρούς η εσωτερική ασφάλεια απειλείται και από άλλους παράγοντες και έρχονται στο προσκήνιο άλλα κοινωνικά προβλήματα. Η εσωτερική ασφάλεια δεν είναι ιδιότητα του συστήματος¹⁰⁶. Αποτελεί ένα “σχήμα” του παρατηρητή, με τη βοήθεια του οποίου αντιλαμβάνεται και ερμηνεύει καταστάσεις, καθιστώντας άλλα φαινόμενα επικίνδυνα και πρωτεύουσας σημασίας και άλλα λιγότερα απειλητικά.

---

¹⁰⁶ όπως παραπάνω.

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι η πρόσληψη του εκάστοτε κινδύνου είναι υποκειμενική, βασιζόμενη σε προσωπικούς παράγοντες, κριτήρια και προδιαθέσεις. Προηγούμενα βιώματα, γνωστικά σχήματα, κοινωνικοοικονομικά-δημογραφικά χαρακτηριστικά σε συνδυασμό με συγκεκριμένες περιστάσεις και χωροχρονικές συγκυρίες, αποτελούν το φίλτρο πρόσληψης και συνδιαλλαγής με την πραγματικότητα, δημιουργώντας και τα ανάλογα συναισθήματα.

Συμπεραίνουμε λοιπόν, ότι η γυναίκα χρήστης ανήκει σε μια κοινωνική ομάδα με ιδιαιτερότητες, χαρακτηριστικά, ανάγκες και εμπειρίες που την καθιστούν στο κέντρο της κοινωνικής πολυπλοκότητας, άοπλη από εφόδια που θα της εξασφάλιζαν μια υγιή και λειτουργική πορεία ζωής.

Το αίσθημα του ευάλωτου / vulnerability, τόσο στην συνδιαλλαγή με τον εαυτό της όσο και με τους γύρω, αποτελεί μία βάση άθισης όλων των ανασφαλειών και ανησυχιών που η ίδια έχει, εκφράζοντας το σε όλα τα επίπεδα της κοινωνικής της ζωής. Ο φόβος του εγκλήματος ως ένα από τα προϊόντα αυτού του αισθήματος, λαμβάνει διαστάσεις κοινωνικού φαινομένου, ανάγοντας την ανασφάλεια σε ένα φαινόμενο που δεν παύει να επιδεινώνεται.

Κεφάλαιο VI: Ερευνητικά δεδομένα – Σκέψεις και προβληματισμοί

Στην ενότητα αυτή επιχειρήθηκε να δοθούν τα βασικότερα σημεία σχετικά με την έκταση του φαινομένου του φόβου του εγκλήματος και την αναγωγή του σε σύγχρονο κοινωνικό φαινόμενο. Επιχειρήθηκε ο εννοιολογικός προσδιορισμός των βασικών εννοιών του φόβου του εγκλήματος και του φόβου πιθανής θυματοποίησης και ακόλουθα έγινε η παράθεση των παραγόντων που δημιουργούν και εντείνουν το φαινόμενο του φόβου καθώς και των γενικών χαρακτηριστικών των χρηστών και των ερευνητικών αποτελεσμάτων που αφορούν τη θυματοποίησή τους. Τέλος, επιχειρήθηκε μία προσπάθεια σύζευξης των δύο αυτών διαστάσεων, της γυναίκας χρήστη και των προαναφερόμενων παραγόντων έντασης και δημιουργίας του φόβου του εγκλήματος, προκειμένου να αναδυθούν τα χαρακτηριστικά ευπάθειας της συγκεκριμένης κατηγορίας.

Το ζήτημα του φόβου του εγκλήματος παρουσιάζει έντονο επιστημονικό ενδιαφέρον, αποτελώντας ένα ερευνητικό πεδίο όπου τα τελευταία χρόνια παρατηρείται η αυξανόμενη εμπειρική του διερεύνηση. Οι έρευνες για το φόβο του εγκλήματος, αυτόνομες ή ενταγμένες στο πλαίσιο των ερευνών θυματοποίησης, εμφανίστηκαν το 1970, ακολουθώντας στη συνέχεια μία μεγάλη αύξησή τους, για να αποτελέσει η δεκαετία του 1980 τον “χρυσό αιώνα” τους. Προς τα τέλη του 1990 παρατηρείται μία κριτική στάση του επιστημονικού ενδιαφέροντος, τόσο όσον αφορά θέματα επιστημολογικά όσο και μεθοδολογικά. Η έντονη αυτή κριτική της συγκεκριμένης περιόδου, οδηγεί σε μία διαφορετική προσέγγιση του θέματος. Στο πλαίσιο αυτό, προκειμένου να αρθούν οι εννοιολογικές ασάφειες σχετικά με την ταυτότητα του φόβου και τις διαφοροποιήσεις του από τυχόν παρεμφερή συναισθήματα όπως η

ανησυχία ή η ανασφάλεια, οι ποσοτικές μετρήσεις που κλασικά χρησιμοποιούνται σε έρευνες αυτού του είδους, άρχισαν να συνδυάζονται και με ποιοτικές¹⁰⁷.

Αξίζει να επισημανθεί, ότι ο εμπλουτισμός του επιστημονικού ενδιαφέροντος, οι διαφορετικές προσεγγίσεις και η αλλαγή πρίσματος των επιστημονικών ερευνών στο συγκεκριμένο θεματικό πεδίο, είναι ιδιαίτερα χρήσιμα για την κατανόηση των πραγματικών διαστάσεων που έχει λάβει το φαινόμενο αυτό, καθώς και των συνεπειών του στην αντεγκληματική πολιτική.

Όσον αφορά τη διάσταση της θυματοποίησης, μέσα από τις έρευνες παρατηρείται μία ιδιαίτερη έμφαση σε συγκεκριμένες μορφές της, οι οποίες αντιστοιχούν στα λεγόμενα παραδοσιακά εγκλήματα. Πιο συγκεκριμένα, το ενδιαφέρον των ερευνητών έχει αποσπάσει η μελέτη της σεξουαλικής θυματοποίησης, όπως επίσης και της θυματοποίησης με τη μορφή άσκησης σωματικής βίας. Πιθανόν, το υψηλό ενδιαφέρον να οφείλεται τόσο στη σοβαρότητα των αδικημάτων, όσο και στις συνέπειες που επιφέρουν. Παρόλα αυτά, είναι σημαντική η απουσία ερευνών που να συμπεριλαμβάνουν και άλλα αδικήματα όπως είναι η οικονομική εκμετάλλευση, η παράνομη παρακράτηση, η κλοπή κ.α.

Οι ερευνητές που έχουν ασχοληθεί με τα υπο διερεύνηση φαινόμενα της παρούσας μελέτης, επισημαίνουν την ανάγκη διεξαγωγής περισσότερων ερευνών προκειμένου να μελετηθούν σε βάθος τόσο ο φόβος του εγκλήματος και θυματοποίησης γενικά, αλλά και συγκεκριμένων κοινωνικών κατηγοριών όσο και οι παράγοντες δημιουργίας και έντασης του αισθήματος του “ευάλωτου” και οι διαστάσεις θυματοποίησής τους μέσα στο πλαίσιο των προαναφερόμενων συνθηκών. Αν η διεξαγωγή περισσότερων ερευνών με τα συγκεκριμένα θεματικά πεδία κρίνεται απαραίτητη σε χώρες που έχουν ήδη διεξαχθεί σχετικές έρευνες, στη δικιά μας περίπτωση κρίνεται αναγκαία. Η

¹⁰⁷ Ζαραφονίτου Χ., Ο φόβος του εγκλήματος : Εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό της Αθήνας, εκδόσεις Α.Σάκκουλας, Αθήνα, 2002, σ.σ.23-25.

απουσία ύπαρξης προηγούμενων σχετικών ελληνικών ερευνών, προσφέρει τόσο μεγαλύτερο κίνητρο για τη διεξαγωγή μιας τέτοιας έρευνας, όσο και μεγαλύτερη δυσκολία.

Ερευνητικές Υποθέσεις

Στην παρούσα μελέτη θα διερευνήσουμε τον φόβο του εγκλήματος και της θυματοποίησης των γυναικών χρηστών, λαμβάνοντας υπόψη μας τις βιβλιογραφικές πηγές σε συνδυασμό με τα ευρήματα της παρούσας έρευνας.

Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, οι γυναίκες εκφράζουν υψηλά ποσοστά φόβου του εγκλήματος και χαμηλά ποσοστά θυματοποίησης. Στην περίπτωση των γυναικών χρηστών, υποθέτουμε ότι τα ποσοστά φόβου θα κυμαίνονται εξίσου σε υψηλά επίπεδα λόγω κάποιων συγκεκριμένων παραγόντων κινδύνου που διατρέχουν οι γυναίκες αυτές στη ζωή τους, αλλά και υψηλά ποσοστά φόβου θυματοποίησης λόγω προηγούμενων παρόμοιων εμπειριών αλλά και χαμηλού αισθήματος δύναμης και επάρκειας να αντεπεξέλθουν σε τέτοια υποθετικά σενάρια απειλής και κινδύνου.

Σύμφωνα με βιβλιογραφικές πηγές που αναφέρονται στα γενικά χαρακτηριστικά των γυναικών χρηστών, στα προβλήματα, τις δυσκολίες και τις συνθήκες ζωής τους, συμπεριλαμβάνονται και τέτοια αισθήματα ανεπάρκειας και χαμηλής αυτοαποτελεσματικότητας. Σύμφωνα με αυτά, αναμένουμε το αίσθημα του ευάλωτου μεταξύ του δείγματός μας να κυμανθεί σε υψηλά επίπεδα.

Επιπλέον, υποθέτουμε ότι όπως και στο θεωρητικό πλαίσιο, έτσι και στην παρούσα μελέτη, θα παρατηρηθούν υψηλά ποσοστά θυματοποίησης των γυναικών χρηστών, με κυρίαρχες μορφές τη σεξουαλική και τη σωματική κακοποίηση.

Αναμένεται η στάση των γυναικών αυτών απέναντι στην αστυνομία και τα ΜΜΕ, να χαρακτηρίζεται από μία έλλειψη εμπιστοσύνης, δεδομένου των προηγούμενων εμπειριών τους, της εμπλοκής τους με το νόμο λόγω της ουσιοεξάρτησης και της αρνητικής στάσης τους απέναντι στους κοινωνικούς θεσμούς, λόγω της περιθωριοποίησής τους στο κοινωνικό γίγνεσθαι.

ΜΕΡΟΣ II : Εμπειρική διερεύνηση του φόβου του εγκλήματος μεταξύ γυναικών χρηστών

Κεφάλαιο I: Μεθοδολογία έρευνας

~~Η παρούσα μελέτη διενεργήθηκε με τη χρήση της ημιδομημένης συνέντευξης, τόσο~~
με ποσοτικό όσο και με ποιοτικό προσανατολισμό. Ο συνδυασμός αυτός προέκυψε τόσο ως επιθυμία όσο και ως αναγκαιότητα, δεδομένου ότι θα ήταν εξαιρετικά χρήσιμο, τόσο η συλλογή στοιχείων από προκαθορισμένες ερωτήσεις κλειστής μορφής όπου μπορούν οι διαφορές των απαντήσεων να είναι συγκρίσιμες, όσο και μέσα από ένα πιο ευέλικτο και ανοιχτό σχήμα συνέντευξης, να αναδυθούν δικές τους περιγραφές και ερμηνείες, χρησιμοποιώντας δικές τους εννοιολογικές κατηγορίες.

Έτσι, συντάχθηκε ένα ερωτηματολόγιο με κλειστές ερωτήσεις, με εκ των προτέρων κωδικοποιημένες απαντήσεις, διευκολύνοντας έτσι την ποσοτικοποίηση των στοιχείων, αλλά και με ανοιχτές ερωτήσεις, επιτρέποντας έτσι μια πιο πλούσια και σε βάθος διερεύνηση των θεμάτων.

Η απόφαση για τον συνδυασμό ποσοτικής και ποιοτικής μεθόδου, αποτέλεσε ο μειωμένος αριθμός ποιοτικών ερευνών που έχουν λάβει χώρα αυτή τη στιγμή. Οι περισσότερες έρευνες που έχουν γίνει διεθνώς σχετικά με το θέμα των γυναικών χρηστών, είναι κυρίως ποσοτικής φύσεως. Στην Ελλάδα μάλιστα, οι ποιοτικές προσεγγίσεις σχετικά με τον πληθυσμό των χρηστών γενικότερα, ανεξαρτήτως φύλου, είναι σχεδόν ανύπαρκτες.

Έναν επιπλέον λόγο, αποτέλεσε η ιδιαιτερότητα του υπό μελέτη πληθυσμού. Οι γυναίκες αποτελούν την μειοψηφία των ατόμων που λαμβάνουν τις υπηρεσίες θεραπευτικών προγραμμάτων. Σύμφωνα με την Β.Αρτινοπούλου, η εφαρμογή της ποιοτικής μεθόδου στην μελέτη της θυματοποίησης κρίνεται απαραίτητη, όταν αφορά ομάδες κοινωνικά αποκλεισμένες ή ευάλωτα θύματα, άτομα τα οποία δεν είναι εύκολο να εντοπιστούν¹⁰⁸.

Σύμφωνα με την Α.Λυδάκη για να κατανοηθεί ένας τρόπος ζωής, αντιλήψεις για τον κόσμο, νοοτροπίες, σχέσεις ανθρώπων, αξίες, σημασίες και νοήματα, χρειάζεται μία μελέτη σε βάθος. Γι' αυτό το λόγο ο ερευνητής προκειμένου να διερευνήσει την ατομική δράση μέσα σε συγκεκριμένες δομές, να κατανοήσει το αλληλένδετο και τη διαπλοκή του ατομικού με το κοινωνικό, την ταυτότητα των ατόμων αυτών, τη στάση ζωής τους, αναζητά εν κατακλείδι το ποιόν τους, μέσω της ποιοτικής ανάλυσης των δεδομένων¹⁰⁹.

Ο τρίτος λόγος αφορά την φύση του θέματος. Το ένα κομμάτι της μελέτης και συγκεκριμένα αυτό της θυματοποίησης, δεν αποτελεί ένα «ανώδυνο» θέμα. Με άλλα λόγια, πρόκειται για ένα θέμα συναισθηματικά φορτισμένο για το οποίο δεν είναι πάντα εύκολο να μιλήσει εκείνος που έχει εμπειρία.

Κατά την άποψή μου, βασική προϋπόθεση για την κατάθεση τέτοιου είδους εμπειριών, αποτελεί η δημιουργία ενός κλίματος εμπιστοσύνης και ασφάλειας. Από την άλλη πλευρά, στόχος της παρούσας έρευνας είναι η σε βάθος μελέτη της θυματοποίησης, με αποτέλεσμα η ποιοτική μέθοδος να αφήνει τα περιθώρια για την κατάθεση περισσότερων και λεπτομερέστερων πληροφοριών.

¹⁰⁸ Αρτινοπούλου Β, Μαγγανάς Α., Θυματολογία και Όψεις Θυματοποίησης, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996, σ.σ.49-50.

¹⁰⁹ Λυδάκη Α., Ποιοτικές μέθοδοι της κοινωνικής έρευνας, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2001, σ.σ.128.

Συλλογή δεδομένων – Ημιδομημένη συνέντευξη

Η συλλογή των δεδομένων έγινε με τη μορφή της ημι- δομημένης συνέντευξης¹¹⁰, παρέχοντας μας έτσι την ελευθερία, να τροποποιούμε τη διαδικασία καθ' οδόν, μέσω της άμεσης και προσωπικής επικοινωνίας με τον ερωτώμενο, να δομούνται και να παρουσιάζονται οι ερωτήσεις με μεγαλύτερη ευελιξία. Σε μια απρόσωπη έντυπη

επικοινωνία του ερωτηματολογίου, δε δίνεται η δυνατότητα στον ερευνητή να εξηγήσει στον ερωτώμενο τον σκοπό της έρευνας με τρόπο που να διεγείρει το ενδιαφέρον του για συνεργασία και να βεβαιωθεί και ο ίδιος, ότι ο ερωτώμενος καταλαβαίνει κάθε φορά πλήρως κάθε ερώτηση που καλείται να απαντήσει, προκειμένου να προβεί σε περαιτέρω διευκρινήσεις ή πληροφορίες αν χρειαστεί.

Με αυτή τη μέθοδο αναφερόμαστε σε μία ζωντανή επικοινωνία, όπου αν η φύση των συλλεγομένων πληροφοριών το επιβάλλει, να επιτραπεί στον ερευνητή μεγαλύτερη ελευθερία χειρισμών.

Σε αυτό όμως ακριβώς το σημείο αξίζει να επισημανθεί, ότι ο ερευνητής μπορεί να διαθέτει την ελευθερία σε αυτό το επίπεδο, αλλά οφείλει να είναι ενήμερος ότι δεν είναι απλώς ένας άνθρωπος με επιστημονικά ενδιαφέροντα τα οποία εστιάζονται στη μελέτη άλλων ανθρώπων, αλλά κατά κύριο λόγο, αποτελεί ένα υποκείμενο που έχει τα δικά του πρότυπα συμπεριφοράς και αξιακά συστήματα. Ο ίδιος σκέφτεται και λειτουργεί με συγκεκριμένες εννοιολογήσεις και αποκρυσταλλωμένες απόψεις, έχοντας το δικό του τρόπο θέασης και ερμηνείας του κόσμου¹¹¹. Αυτό επισημαίνεται, διότι και σύμφωνα με την προαναφερόμενη βιβλιογραφική επισκόπηση, η σύγχρονη

¹¹⁰ Κυριαζή Ν., Η Κοινωνιολογική Έρευνα : Κριτική Επισκόπηση των Μεθόδων και των Τεχνικών, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000.

¹¹¹ Λυδάκη Α., Ποιοτικές μέθοδοι της κοινωνικής έρευνας, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2001, σ.σ.156.

κοινωνία έχει δημιουργήσει και εγκαταστήσει στις συνειδήσεις των πολιτών, στερεότυπα που αφορούν τη συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα. Επομένως, ο ερευνητής ζει και συνδιαλλάγεται μέσα σε αυτή την κοινωνική πραγματικότητα, με τις συγκεκριμένες εικόνες και τα καθιερωμένα σχήματα σκέψης.

Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, θα πρέπει στο ξεκίνημα της μελέτης του, να θέσει υπό αμφισβήτηση το αυτόδηλο, αυτονόητο και κατά συνέπεια αναμφισβήτητο, προκειμένου να δει το αυτονόητο του άλλου, που αποτελεί και το αντικείμενο

μελέτης του. Ο στοχασμός αυτός απαιτεί απελευθέρωση από τα προκατασκευασμένα σχήματα που εγκλωβίζουν τη σκέψη σε μονόδρομους¹¹².

Η συνέντευξη ως μέσο συλλογής ερευνητικού υλικού, μοιάζει υπερβολικά και ως προς το σκοπό και ως προς το περιεχόμενο, με το ερωτηματολόγιο¹¹³. Και στις δύο περιπτώσεις, πρόκειται για μία σειρά από ερωτήσεις, οι οποίες έχουν επιλεγεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να καλύπτουν ένα ερευνητικό θέμα. Στις ερωτήσεις αυτές καλούνται οι ερωτώμενοι να απαντήσουν, δίνοντας έτσι στον ερευνητή τις ζητούμενες πληροφορίες. Η διαφορά των δύο μέσων έγκειται στη μορφή επικοινωνίας μεταξύ ερευνητή και ερευνώμενου.

Η τεχνική της ημιδομημένης συνέντευξης επιλέχθηκε ως ο κύριος τρόπος συλλογής των δεδομένων. Σύμφωνα με τον Κ.Ναυρίδη¹¹⁴ η συνέντευξη χρησιμοποιείται από όλες σχεδόν τις κοινωνικές επιστήμες σαν μια συστηματοποιημένη τεχνική έρευνας, η οποία βασίζεται κυρίως στην αλληλεπίδραση της προφορικής επικοινωνίας μεταξύ του ερευνητή και του ερωτώμενου, με σκοπό τη συλλογή πληροφοριών για το προς μελέτη θέμα, μέσα από τις αναπαραστάσεις του ερωτώμενου.

Το δείγμα των συνεντεύξεων αποτέλεσαν γυναίκες που έκαναν χρήση των υπηρεσιών των μονάδων Υποκατάστασης του Οργανισμού Κατά των Ναρκωτικών (ΟΚΑΝΑ).

¹¹² Λυδάκη Α., όπως παραπάνω, σ.σ.159.

¹¹³ Παρασκευόπουλου Ι., Μεθοδολογία Επιστημονικής Έρευνας, Τόμος 2, Αθήνα 1993

¹¹⁴ Ναυρίδης Κ., Η σημασία του πλαισίου στην ερευνητική συνέντευξη, Ψυχολογικά Θέματα, 1991.

Αφού έγινε γνωστοποίηση στους υπεύθυνους του συγκεκριμένου φορέα, του υπό μελέτη αντικειμένου, των μεθόδων συλλογής δεδομένων που θα ακολουθούσε η συγκεκριμένη έρευνα, όπως επίσης και της δέσμευσής μου απέναντι στο απόρρητο, τον σεβασμό στη φιλοσοφία και τον τρόπο λειτουργίας των προγραμμάτων Υποκατάστασης, αποφασίστηκε η παροχή αδείας διενέργειας της έρευνας στις μονάδες Υποκατάστασης. Οι μονάδες Υποκατάστασης στις οποίες διενεργήθηκαν οι συνεντεύξεις ήταν η μονάδα της Σοφοκλέους και η μονάδα της Καποδιστρίου.

Η επιλογή του δείγματος ακολούθησε διαφορετική πορεία στις δύο αυτές μονάδες. Στην μονάδα Υποκατάστασης της Καποδιστρίου, κατόπιν συνεννόησης με την θεραπευτική ομάδα της μονάδας, μου υπέδειξαν δύο ημέρες όπου έρχεται η πλειοψηφία των θεραπευομένων τους, για ατομική συμβουλευτική. Στα πλαίσια της προσωπικής τους συνάντησης, γινόταν ενημέρωση από τους θεραπευτές για την παρουσία μου στην μονάδα, και κατόπιν με έφερναν σε επαφή μαζί τους. Ακολουθούσε μια ολιγόλεπτη συζήτηση με την κάθε γυναίκα σε ένα γραφείο που μου είχε παραχωρηθεί, με στόχο την μεταξύ μας γνωριμία, τη διατύπωση από μέρος μου των σκοπών της παρούσας μελέτης και στη συνέχεια ακολουθούσε η εκδήλωση της επιθυμίας της κάθε γυναίκας να λάβει ή όχι μέρος στην παρούσα έρευνα. Από τη στιγμή που υπήρχε συμφωνία, είτε η συνέντευξη γινόταν την ίδια στιγμή, ή γινόταν ανανέωση του ραντεβού για την άλλη μέρα που θα ερχόμουν στη μονάδα. Το δείγμα από την συγκεκριμένη μονάδα ήταν 8 γυναίκες.

Στη μονάδα Υποκατάστασης στη Σοφοκλέους, η προσέγγιση του δείγματος έγινε απευθείας από εμένα, δεδομένου ότι μου παραχωρήθηκε ένα γραφείο απέναντι από το χώρο παραμονής των ανθρώπων που περίμεναν τη σειρά τους για να χορηγηθούν μεθαδόνη. Αφού συστηνόμουν και παράθετα τους στόχους της έρευνας και τις προϋποθέσεις διασφάλισης του απορρήτου, μου εξέφραζαν την επιθυμία τους ή όχι

να συμμετέχουν στην συγκεκριμένη ερευνητική προσπάθεια. Από τις 22 γυναίκες που προσέγγισα, μόνο μία γυναίκα αρνήθηκε να λάβει μέρος, λέγοντας : «τα έχουμε κάνει πολλές φορές αυτά».

Οι υπόλοιπες γυναίκες έδειξαν πολύ ενδιαφέρον να με βοηθήσουν και αφού γινόταν η χορήγηση της μεθαδόνης τους (για να μη χάσουν τη σειρά τους, δεδομένου ότι έπαιρναν νούμερο), αμέσως μετά ακολουθούσε η συνέντευξη στο συγκεκριμένο προαναφερόμενο γραφείο. Το δείγμα από τη συγκεκριμένη μονάδα, ήταν 22 γυναίκες.

Τρόπος αξιολόγησης και παρουσίασης των δεδομένων

Η ανάλυση ξεκινάει με την παράθεση των ερευνητικών δεδομένων των συνεντεύξεων. Αρχικά παρατίθενται τα κοινωνιοδημογραφικά χαρακτηριστικά των γυναικών του δείγματος.

Στη συνέχεια, γίνεται αναλυτική παρουσίαση των στοιχείων που αφορούν τις ακόλουθες 4 βασικές παραμέτρους :

- A) Υποκειμενική πρόσληψη του κινδύνου
- B) Το αίσθημα του να είναι ή να νιώθει κάποιος-α ευάλωτος/η / Vulnerability
- Γ) Θυματοποίηση
- Δ) Απόψεις και στάσεις απέναντι στα ΜΜΕ, Αστυνομία, Ποινική Δικαιοσύνη.

Η κάθε προαναφερόμενη ενότητα περιλαμβάνει τις ερωτήσεις της συνέντευξης που σχετίζονται με την θεματική έννοια της εκάστοτε ενότητας. Τα μεν επεξεργασμένα αποτελέσματα (μέσω του στατιστικού πακέτου SPSS) δίνονται με τη μορφή των απόλυτων και σχετικών συχνοτήτων, ενώ στην περίπτωση του ανοιχτού, ποιοτικού

σχήματος της συνέντευξης, μέσω της ανάλυσης περιεχομένου προέκυψαν κατηγορίες , θεματικές ενότητες. Η κάθε θεματική ενότητα προσεγγίζει πολύπλευρα την υπο διερεύνηση έννοια, μέσα από τις επιμέρους ερωτήσεις που αποτελούν προσπάθειες λειτουργικών ορισμών των εννοιών αυτών, περιλαμβάνοντας τόσο τις απόλυτες και σχετικές συχνότητες των ποσοτικοποιήσιμων απαντήσεων, όσο και τις αυθόρμητες και ελεύθερες απαντήσεις που εμπλουτίζουν την κάθε κατηγορία.

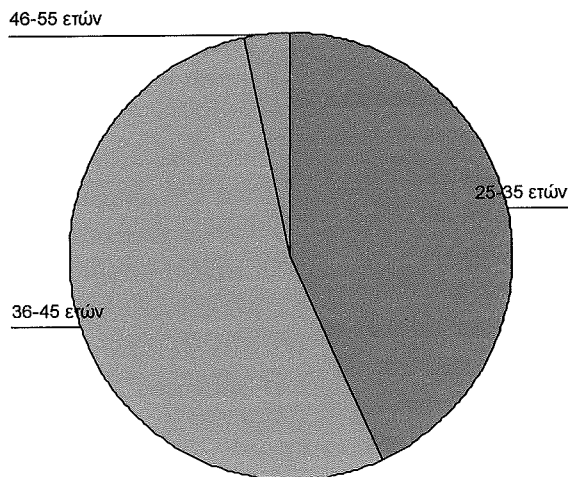

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II : ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ

- Γενικά χαρακτηριστικά ερωτηθέντων

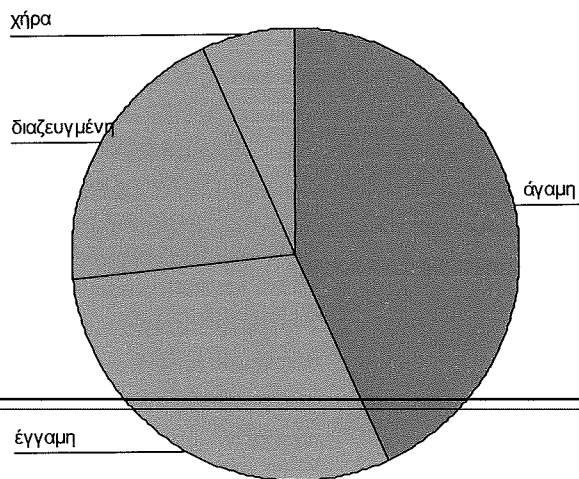
Το δείγμα των ερωτηθέντων των συνεντεύξεων αποτέλεσαν 30 γυναίκες , χρήστες εξαρτησιογόνων ουσιών, προερχόμενες από δύο προγράμματα Υποκατάστασης της Αθήνας, του Οργανισμού Κατά των Ναρκωτικών (ΟΚΑΝΑ). Σε όλες τις γυναίκες που έλαβαν μέρος στην παρούσα έρευνα χορηγείται μεθαδόνη.

Η ηλικία των ερωτηθέντων γυναικών κυμαίνεται από 25 έως 55 ετών. Η πλειοψηφία τους εντοπίζεται στην ηλικιακή ομάδα από 36 έως 45 ετών (53.3%) και συγκεκριμένα οι 16 από τις 30 γυναίκες. Μόλις μία γυναίκα είναι από 46 έως 55 ετών, ενώ οι υπόλοιπες 13, από 25 έως 35 ετών (43.3%).

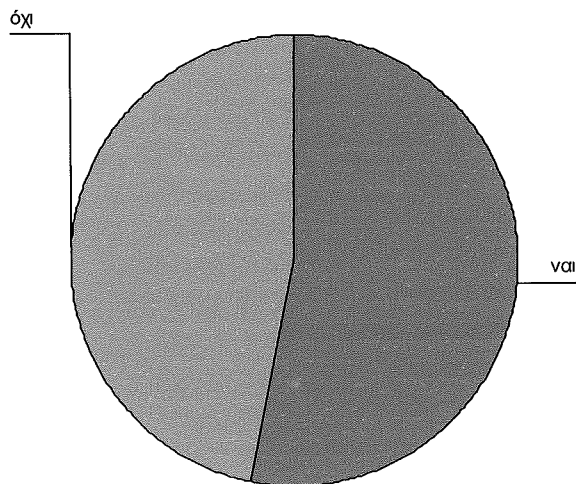
Όσον αφορά την οικογενειακή τους κατάσταση, 13 γυναίκες είναι άγαμες, όπου αποτελούν και την πλειοψηφία, 9 είναι έγγαμες, 6 διαζευγμένες και 2 χήρες.

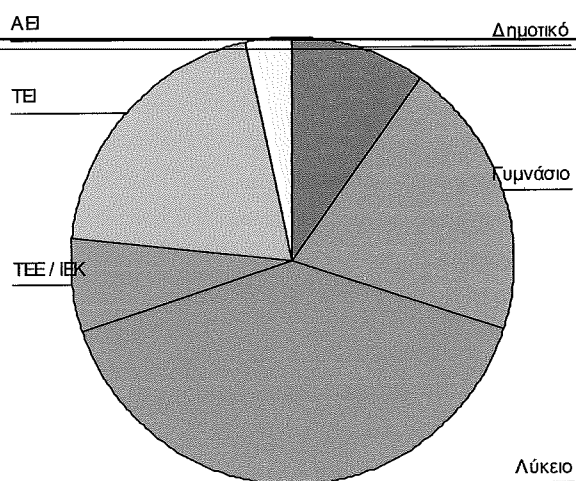

Είναι χαρακτηριστικό ότι η πλειοψηφία των γυναικών είναι μητέρες (16 γυναίκες), ενώ οι γυναίκες που δεν έχουν παιδιά είναι 14. Πιο συγκεκριμένα, οι 16 μητέρες, όσον αφορά την οικογενειακή τους κατάσταση, κατανέμονται ως εξής : 5 από αυτές είναι άγαμες, 6 είναι έγγαμες, 4 διαζευγμένες και μία γυναίκα είναι χήρα.

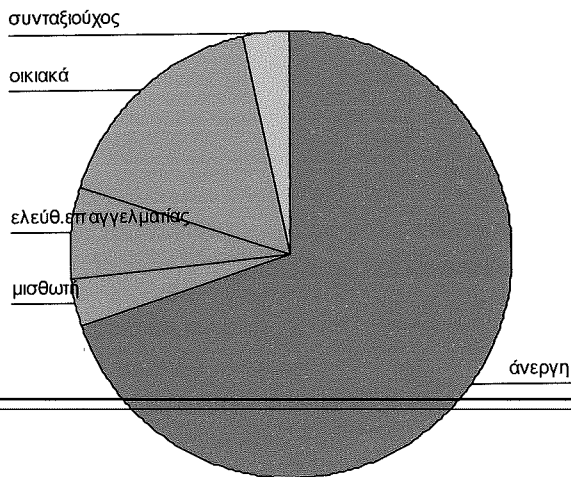
Οι 14 γυναίκες που δεν έχουν παιδιά, κατανέμονται ως εξής : 8 είναι άγαμες, 3 έγγαμες, 2 διαζευγμένες και μία χήρα.

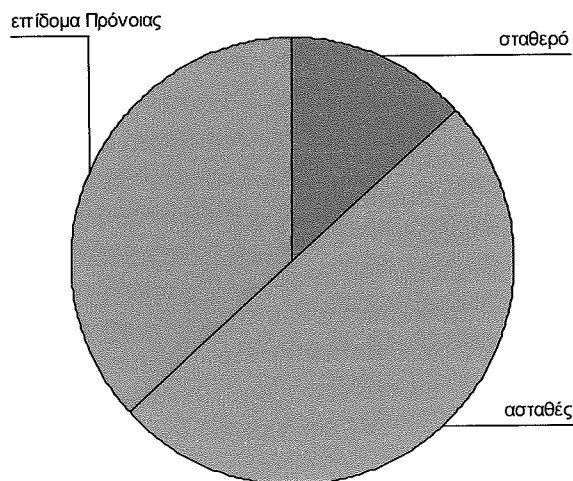
Αναφορικά με το επίπεδο μόρφωσης των γυναικών αυτών, η πλειοψηφία είναι απόφοιτες Λυκείου (12 γυναίκες) που αποτελεί και το 40%, 6 είναι απόφοιτες ΤΕΙ, άλλες 6 είναι απόφοιτες Γυμνασίου, μία γυναίκα έχει τελειώσει ΑΕΙ και άλλες 3 είναι στο επίπεδο Δημοτικού.

Το 70% των γυναικών αυτών είναι άνεργες (21 γυναίκες). 5 γυναίκες δηλώνουν οικιακά, μία είναι μισθωτή, μία είναι συνταξιούχος και 2 ελεύθερες επαγγελματίες.

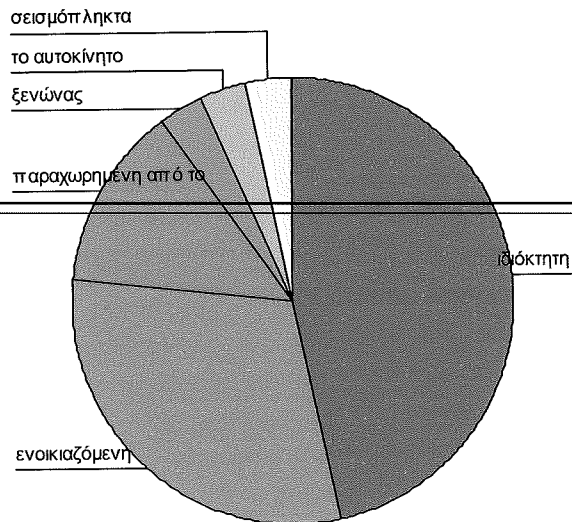

Αναφορικά με το είδος εισοδήματος, το 50% των γυναικών αυτών έχουν ασταθές μηνιαίο εισόδημα, 11 παίρνουν το επίδομα από την Πρόνοια, ενώ μόνο 4 έχουν σταθερό εισόδημα μηνιαίως.

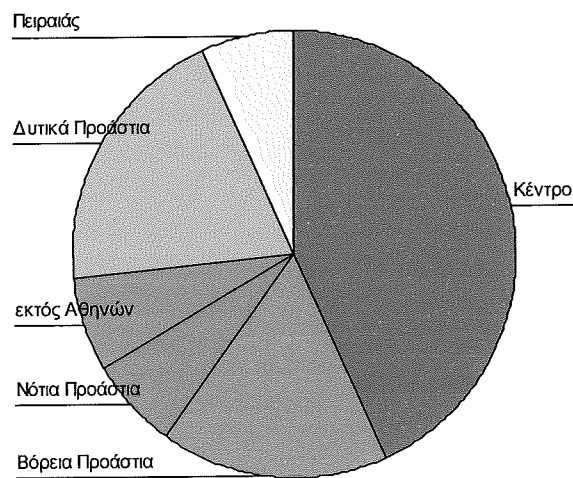

Ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι η πλειοψηφία των γυναικών διαμένει σε ιδιόκτητη κατοικία (14 γυναίκες, 46.7%), μόνο 9 άτομα μένουν σε ενοικιαζόμενη κατοικία, 4 διαμένουν σε σπίτια παραχωρημένα από την οικογένεια, μία γυναίκα μένει στον

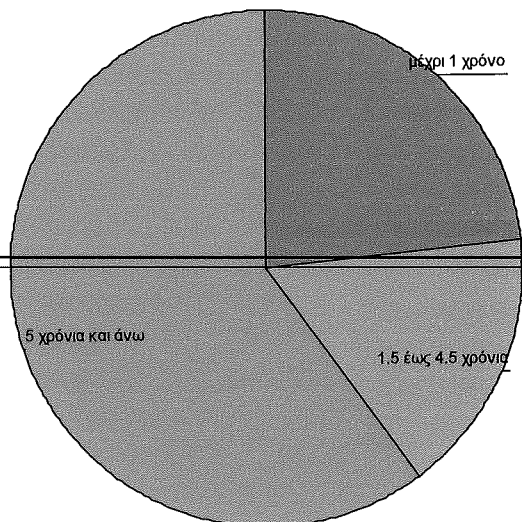
ξενώνα του ΟΚΑΝΑ, μία σε προκατασκευασμένα σεισμόπληκτα και άλλη μία, μέσα στο αυτοκίνητό της.

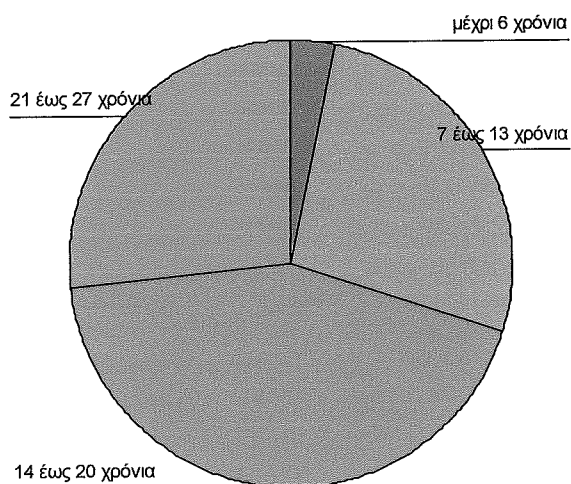
Αναφορικά με την περιοχή κατοικίας, η πλειοψηφία μένει στο κέντρο της Αθήνας (13 γυναίκες), 6 μένουν στα δυτικά προάστια, 5 στα βόρεια και από 2 στα νότια, στον Πειραιά και εκτός Αθηνών.

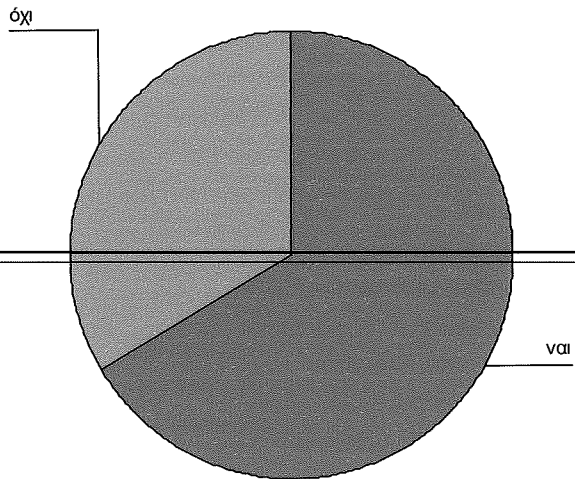
Η πλειοψηφία μένει στην περιοχή κατοικίας της από 5 χρόνια και πάνω (18 γυναίκες, 60%), μόλις 7 μένουν μέχρι 1 χρόνο στην περιοχή αυτή και 5 γυναίκες από 1.5 έως 4.5 χρόνια.

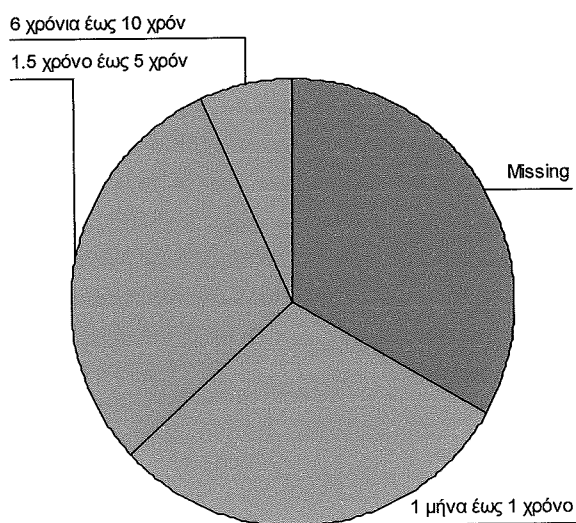
Από τις 30 γυναίκες, οι 13 (43.3%), έκαναν κατάχρηση ουσιών από 14 έως 20 χρόνια, 8 γυναίκες από 7 έως 13 χρόνια και άλλες 8 από 21 έως 27 χρόνια. Μόλις μία έκανε κατάχρηση ουσιών για λιγότερο από 6 χρόνια.

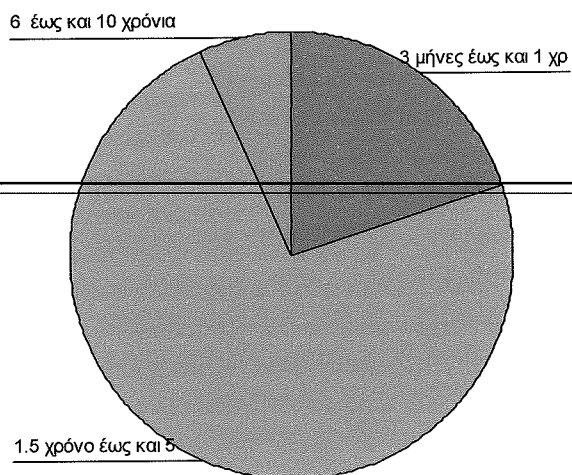
Οι 20 από τις 30 γυναίκες ανέφεραν την ύπαρξη περιστασιακής χρήσης πριν από την εξάρτησή τους (66.7%), ενώ το 33% απάντησε αρνητικά.

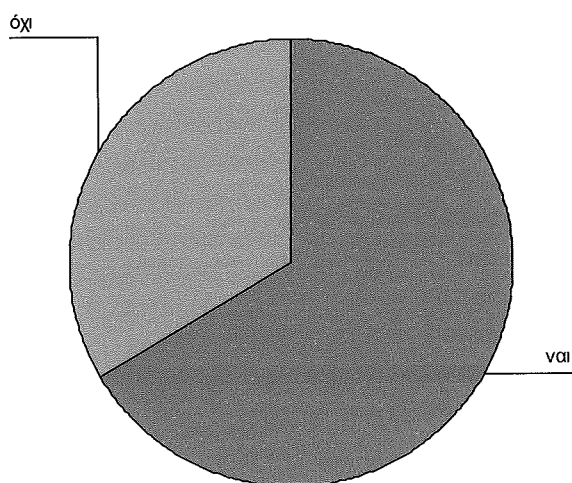
Στην ερώτηση, αν ναι για πόσο διάστημα, η περιστασιακή χρήση μοιράζεται ισόποσα για 2 κατηγορίες, από 1 μήνα έως 1 χρόνο και από 1.5 χρόνο έως 5 σε ποσοστό 30% (9 γυναίκες). Άλλες 2 έκαναν περιστασιακή χρήση από 6 έως 10 χρόνια.

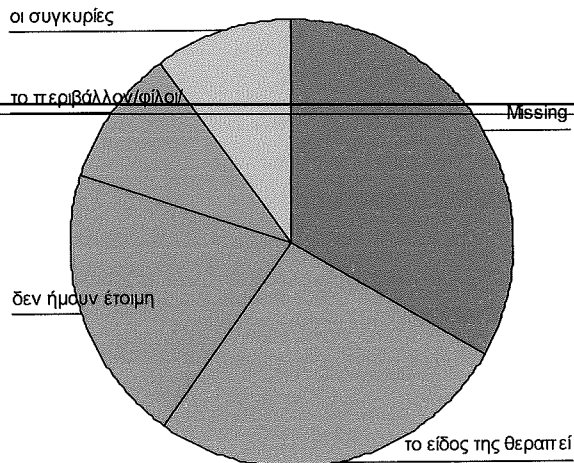
Αναφορικά με το χρόνο παρουσίας τους στο θεραπευτικό πρόγραμμα, η πλειοψηφία (22γυναίκες), ανήκει στην κατηγορία από 1.5 χρόνο έως 5 χρόνια, 6 γυναίκες από 3 μήνες έως 1 χρόνο και μόνο 2 γυναίκες από 6 έως 10 χρόνια.

Οι 20 από τις 30 γυναίκες (66.7%) αναφέρουν ότι είχαν προσπαθήσει και στο παρελθόν να ενταχθούν σε κάποιο θεραπευτικό πρόγραμμα, ενώ μόλις το (33.3%, 10 γυναίκες), απάντησε αρνητικά.

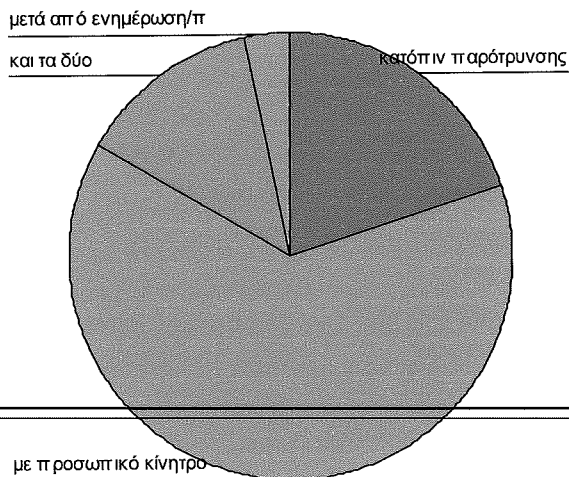

Στην ερώτηση σε τι πιστεύουν ότι οφείλεται η αποτυχία αυτής της προσπάθειας, 8 γυναίκες (26.7%) το αποδίδουν στο είδος της θεραπείας, 6 αναφέρουν ότι δεν ήταν οι ίδιες έτοιμες, 3 το αποδίδουν στο περιβάλλον και άλλες 3 στις συγκυρίες της ζωής τους εκείνη την περίοδο.

Αναφορικά με την ένταξή τους στο τωρινό πρόγραμμα υποκατάστασης του ΟΚΑΝΑ, η πλειοψηφία (19 γυναίκες, 63.3%), αναφέρει ότι οφείλεται σε προσωπικό τους κίνητρο, μόλις 6 γυναίκες (20%) το αποδίδουν σε παρότρυνση συγγενικού ή φιλικού προσώπου, 4 γυναίκες (13.3%) αναφέρουν και τα δύο προηγούμενα, ενώ μόλις μία γυναίκα το αποδίδει σε ενημέρωση και προσέγγιση φορέα (3.3%)

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι οι περισσότερες γυναίκες που έλαβαν μέρος στις συνεντεύξεις έχουν ηλικία μεταξύ 36 έως 45 ετών, είναι άγαμες, η πλειοψηφία έχει παιδιά και είναι κυρίως απόφοιτες Λυκείου. Είναι άνεργες, με ασταθές μηνιαίο εισόδημα, έχουν ιδιόκτητη κατοικία, διαμένουν οι περισσότερες στο κέντρο της Αθήνας, ενώ αναφέρουν ότι διαμένουν στην περιοχή κατοικίας τους από 5 χρόνια και πάνω.

Η πλειοψηφία έκανε κατάχρηση ουσιών από 14 έως 20 χρόνια, είχε προηγηθεί περιστασιακή χρήση από 1 μήνα έως 5 χρόνια. Βρίσκεται στο συγκεκριμένο πρόγραμμα από 1.5 έως 5 χρόνια, με άλλες προσπάθειες στο παρελθόν να ενταχθούν σε κάλιο άλλο πρόγραμμα θεραπείας, που όμως απέτυχε κυρίως λόγω του είδους της θεραπείας. Αναφέρουν ότι η τωρινή ένταξή τους στο πρόγραμμα οφείλεται σε προσωπικό τους κίνητρο.

Διαπιστώνουμε λοιπόν, ότι πρόκειται για άτομα με υψηλό αίσθημα της αστάθειας και ανασφάλειας σε πολλούς τομείς της ζωής τους, όπου ο παράγοντας της εξάρτησης από τις ουσίες έρχεται να προστεθεί στα πολλά και έντονα κοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν.

-Το αίσθημα του να είναι ή να νιώθει κάποιος-α ευάλωτος-η / Vulnerability

Στην ερώτηση ποια είναι τα κυριότερα προβλήματα που είχαν να αντιμετωπίσουν που σχετίζονται με την κατάχρηση ουσιών, τα προβλήματα που ανέφεραν οι γυναίκες, αφορούσαν τόσο το οικονομικό (την έλλειψη χρημάτων), όσο και θέματα υγείας και σχέσεων με τους γύρω. Η **εμπλοκή με το νόμο** αναφέρθηκε από 2 γυναίκες, ήταν κάτι που τους απασχολούσε γιατί όπως είπε χαρακτηριστικά μια γυναίκα, «*κάνεις λάθη, με αποτέλεσμα την παρανομία και τη φυλακή*». Ένα άλλο πρόβλημα, που ανέφερε το ¼ των γυναικών, είναι η ίδια η “αρρώστια” όπως είπαν, “**η στέρηση της ηρωίνης**“, το “*πώς θα πιω*”, «*μόνο για να βρω τη δόση μου, αυτό σκεφτόμουν*» και ότι «*ζούσα για να πίνω*». Από 3 γυναίκες αναφέρθηκε το ζήτημα της **απώλειας αγαπημένων τους προσώπων**, που προφανώς τους έδιναν την αίσθηση της ασφάλειας, της σιγουριάς και του στηρίγματος «*ο θάνατος του μπαμπά, δεν είχα ανθρώπους να στηριχτώ, ήμουν μόνη μου*».

Η **αξιοπρέπεια και η “καταρράκωση του χαρακτήρα”**, αναφέρθηκε ειδικά από 3 γυναίκες που είπαν χαρακτηριστικά : «*η καταρράκωση του χαρακτήρα, με σιχάθηκα*» και «*ο εξευτελισμός, έκανα πεζοδρόμιο για να βρω μια γκαβάτζα να κοιμηθώ*», «*αναγκάζεσαι να κάνεις πράγματα που δεν θα έκανες, ζήτημα ζωής και θανάτου*». Πιο αναλυτικά, όπως είπαν οι ίδιες, **η έλλειψη χρημάτων** και το «*πώς θα βρω το πιο βασικό*», «*η ανεύρεση χρημάτων καθημερινά*», «*δεν είχα λεφτά, ο πατέρας μου δεν μου έδινε λεφτά να πιώ, να πεθάνω...*». Το ζήτημα ανεύρεσης χρημάτων αναφέρθηκε από τις μισές γυναίκες ως ένα από τα κυριότερα προβλήματα που είχαν να αντιμετωπίσουν την περίοδο της χρήσης ουσιών.

Αναφορικά με την **υγεία**, 11 γυναίκες από τις 30, αναφέρουν «*τα αποστήματα*», «*ψυχολογικά και σωματικά*», «*όλα και τι δεν ήταν...*», «*υγεία κατ’αρχήν, πήγα να χάσω*

τα πόδια μου», «πολλά ψυχολογικά προβλήματα», «προβλήματα με τον εαυτό μου» και «έπαιζα με τη ζωή μου».

Αναφορικά με το κεφάλαιο «οι σχέσεις με τους γύρω», αναφέρθηκε από 11 γυναίκες, είτε μιλώντας για **δυσλειτουργικές σχέσεις** με ανθρώπους που τις πίεζαν για να βρίσκονται στη χρήση, είτε για σχέσεις που διαταράχθηκαν εξαιτίας της εξάρτησης από τις ουσίες. Όσον αφορά τη πρώτη κατηγορία, 2 γυναίκες είπαν χαρακτηριστικά «η σχέση και η εμπιστοσύνη που έδειξα σε κάποιον και μου την έκανε», «κλειδωμένη

στο σπίτι μην τυχόν κάνω τίποτα και “καθαρίσω”». Στην δεύτερη κατηγορία, ανέφεραν : «οικογενειακά προβλήματα, ο ερχομός του παιδιού, να πέσω, να μου το πάρουν», «ρατσισμός, επικοινωνία», «οικογενειακά προβλήματα, στις σχέσεις, στο σπίτι και προσωπικές», «αισθηματικά με τους άλλους», «με το οικογενειακό περιβάλλον, με έδιωξαν από το σπίτι». Άλλες 2 γυναίκες ανέφεραν η μία τα **επαγγελματικά**, σε επίπεδο ανεύρεσης εργασίας και η άλλη το έθεσε σε επίπεδο «διαβίωσης και επιβίωσης», όπως είπε η ίδια χαρακτηριστικά, προσθέτοντας «πού θα μείνω, τι θα κάνω».

Η ερώτηση αυτή είχε στόχο την αυθόρμητη ανάσυρση των πρώτων και κυριότερων προβλημάτων που αντιμετωπίζουν σε αυτή τη φάση της ζωής τους. Σύμφωνα με τις απαντήσεις τους, καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα θεμάτων και προβληματισμών που σχετίζονται με την υγεία, το οικονομικό και τις σχέσεις τους με τον κοινωνικό περίγυρο.

Στην ερώτηση αν αισθάνονται ότι έχουν ανθρώπους στο περιβάλλον τους να τους στηρίζουν σε κάποια δυσκολία, από τις 30 γυναίκες οι 17 θεωρούν ότι έχουν ανθρώπους στο περιβάλλον τους, όπου σε κάποια δυσκολία θα τους παράσχουν στήριξη, ενώ οι άλλες 13 γυναίκες απάντησαν αρνητικά στην ερώτηση αυτή.

			Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
ναι			17	56.7%
όχι			13	43.3%
Σύνολο			30	100%

Στην ερώτηση αν ναι, από πού προέρχονται, η απόλυτη πλειοψηφία απάντησε ότι η στήριξη αυτή προέρχεται από το οικογενειακό περιβάλλον (15 γυναίκες), ενώ μόνο μία έθεσε τους φίλους ως πηγή στήριξης.

Επιβεβαιώνεται εδώ ο σημαντικός ρόλος που διαδραματίζει η οικογένεια στη ζωή των γυναικών χρηστών.

			Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
οικογένεια			15	50%
φίλοι			1	3.3%
Σύνολο			16	53.3%
Απούσες τιμές			14	46.7%

Στην ερώτηση πώς θα χαρακτήριζαν την ποιότητα των σχέσεών τους με τους γύρω, 17 γυναίκες απάντησαν ότι οι σχέσεις τους με τους άλλους είναι από “καλή έως πολύ καλή”, μόλις 3 ότι είναι από “κακή έως πολύ κακή”, και οι υπόλοιπες 10 ότι κινούνται σε ένα “μέτριο επίπεδο”.

			Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
κακή έως πολύ κακή			3	10%
μέτρια			10	33.3%
καλή έως πολύ καλή			17	56.7%
Σύνολο			30	100%

Στην ερώτηση πώς θα χαρακτήριζαν τη φυσική τους κατάσταση, από τις 30 γυναίκες οι 13 τη θεωρούν “κακή”, ενώ μόλις 7 τη χαρακτηρίζουν “καλή”, και 10 γυναίκες την αναφέρουν ως “μέτρια”.

Εδώ επιβεβαιώνεται το θεωρητικό δεδομένο που κάνει λόγο για ευάλωτα άτομα, λόγω κακής φυσικής ή ψυχολογικής κατάστασης.

			Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
κακή έως πολύ κακή			13	43.4%
μέτρια			10	33.3%
καλή			7	23.3%
Σύνολο			30	100%

Στην ερώτηση κατά πόσο θεωρούν τον εαυτό τους επαρκή και σε θέση να ανταπεξέρχεται στις καταστάσεις της ζωής, η πλειοψηφία των γυναικών (10 γυναίκες) απάντησαν “με δυσκολία”, 9 θεωρούν “μέτρια”, 6 “επαρκώς”, 4 “πλήρως” και μόλις μία γυναίκα “καθόλου”.

Διαπιστώνουμε ότι η πλειοψηφία δε θεωρεί τον εαυτό της επαρκή και σε θέση να ανταπεξέρχεται στις καταστάσεις της ζωής. Η εικόνα και η εκτίμηση του εαυτού τους συμπληρώνει την έννοια της ευπάθειας της συγκεκριμένης κοινωνικής κατηγορίας.

			Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
καθόλου			1	3.3%
με δυσκολία			10	33.3%
μέτρια			9	30%
επαρκώς			6	20%
πλήρως			4	13.3%
Σύνολο			30	100%

Στην ερώτηση αν πιστεύουν ότι μπορούν να αμυνθούν σε περίπτωση εγκληματικής επίθεσης εναντίον τους, 12 γυναίκες απάντησαν “από πιθανόν μέχρι με ευκολία”, 10 αναφέρουν “από καθόλου μέχρι δύσκολα” και 8 γυναίκες “μέτρια”.

Οι απαντήσεις σε αυτή την ερώτηση είναι μοιρασμένες ανάμεσα στο “πιθανόν μέχρι με ευκολία” και στο “καθόλου μέχρι δύσκολα”, με οριακή προτεραιότητα στο πρώτο.

Επομένως, δεν μπορούμε να έχουμε σαφή εικόνα του αισθήματος ικανότητας προάσπισης του εαυτού τους. Άλλες γυναίκες στηριζόμενες στην κακή εκτίμηση των δυνατοτήτων του εαυτού τους, θεωρούν την άμυνα δύσκολη ενώ άλλες γυναίκες στηριζόμενες στο πληροφοριακό υλικό παρόμοιων εμπειριών τους κατά το παρελθόν, θεωρούν πιθανό να υπερασπιστούν τον εαυτό τους σε μία τέτοια ενδεχόμενη κατάσταση.

			Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
καθόλου δύσκολα	έως		10	33.4%
μέτρια			8	26.7%
πιθανόν ευκολία	μέχρι με		12	40%
Σύνολο			30	100%

Στην ερώτηση, αν ναι, με ποιο τρόπο 22 γυναίκες απάντησαν με αυτοάμυνα, μόλις 4 ότι θα καλούσαν την αστυνομία σε βοήθεια, 2 γυναίκες αναφέρουν τη κλήση σε βοήθεια των περαστικών γειτόνων και μία γυναίκα επιλέγει και τα τρία προηγούμενα. Η απάντηση αυτή των γυναικών, φέρνει στο προσκήνιο το θέμα της έλλειψης εμπιστοσύνης και κοινωνικής αλληλεγγύης, επιβεβαιώνοντας τα θεωρητικά δεδομένα. Παρόλο που θεωρούν την οικογένεια στήριγμά τους, η σχέση τους με τον

ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο είναι διαταραγμένη, έχοντας εμπιστοσύνη μόνο στον εαυτό τους.

			Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
αυτοάμυνα			22	73.3%
κλήση σε βοήθεια περαστικών/γειτόνων			2	6.7%
κλήση σε βοήθεια αστυνομίας			4	13.3%
και τα 3 προηγούμενα			1	3.3%
Σύνολο			29	96.7%
Απούσες τιμές			1	3.3%

Στην ερώτηση αν θα έκαναν κάτι για να μην τους συμβεί, και οι 30 γυναίκες απάντησαν καταφατικά.

Στην ερώτηση αυτή που είναι προσανατολισμένη στο ενδεχόμενο εγκληματικής επίθεσης, οι γυναίκες κάνουν λόγο για αυτοπεριορισμούς της κοινωνικής τους ζωής, προκειμένου να αποφύγουν “επικίνδυνες καταστάσεις”.

			Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
ναι			30	100%

Στην ερώτηση τι θα έκαναν για να μην τους συμβεί, 16 φορές εμφανίστηκε ως απάντηση η **αποφυγή κυκλοφορίας σε μέρη και ώρες που θεωρούνται επικίνδυνες**. Είπαν συγκεκριμένα: «προσπαθώ να αποφύγω μέρη που μπορεί να μου συμβεί κάτι τέτοιο», «να ξέρω ότι συχνάζουν σε τέτοια μέρη και να μην πάω», «να μην είμαι σε ερημικά μέρη, ειδικά βράδυ», «να μην είμαι σε περιοχές υψηλού κινδύνου

(Ομόνοια 2 το βράδυ)», «δε θα πήγαινα σε μέρη που συχνάζουν άνθρωποι που κάνουν αυτά τα πράγματα, στο Κέντρο», «να μην κυκλοφορώ σε επικίνδυνα στέκια, άσχημες ώρες», «να μην κυκλοφορώ», «αποφεύγω να πηγαίνω σε μέρη που μαζεύονται πολλοί ναρκομανείς και έμποροι. Να μην έχουν λεφτά, να περνάνε στερητικά. Θα φτάσουν να κλέβουν. Βρίσκει άλλο θύμα να ψάχνει τη δόση του. Π.χ εγώ έχω τον άνθρωπο και φεύγει με τα λεφτά», «άλλαξα τελείως διαδρομή, δεν περνάω ούτε από χλιμ κοντά», «να μην είμαι σε σκοτεινά μέρη, χωρίς κόσμο. Όχι μόνη μου», «δεν βγαίνω», «θα απέφυγα

ερημικά μέρη και να κυκλοφορώ βραδινές ώρες», «δε θα κυκλοφορούσα σε πιθανά τέτοια μέρη», «δεν κυκλοφορώ σε στέκια», «αποφεύγω να κυκλοφορώ μετά τις 11».

Η δεύτερη σε συχνότητα εμφάνισης απάντηση, είναι ότι **προσέχουν συγκεκριμένες ενέργειες και παίρνουν κάποια μέτρα αυτοπροστασίας** για να μη τους συμβεί το δυσάρεστο. 11 απαντήσεις τέτοιου περιεχομένου δόθηκαν και συγκεκριμένα είπαν : «κατοχή spray», «είμαι συνέχεια στην τσίλια. Κοιτάω δεξιά – αριστερά, μην έχω δίπλα τέτοια άτομα, μη μου κάνουν κάτι τέτοιο», «να βάλω την τσάντα από μέσα», «αποφεύγω να έρχομαι σε επαφή με άτομα που έχουν σχέση με παράνομες δραστηριότητες. Έχω το σκύλο, κλεδωνιές, όπλο, μέτρα ασφαλείας», «προσπαθώ με τον τρόπο που κρατάω την τσάντα», «κλειδώνω την πόρτα και δε βγαίνω», «θα πρόσεχα, ξέρω πώς να κινηθώ από την εμπειρία μου», «να προσέχω πάρα πολύ», «δε μιλώ με αγνώστους. Απαντάω σε αυτά που θεωρώ σωστά. Ειδικά είμαι Κινέζα. Γρήγορη κίνηση», «προσέχω το πώς κινούμαι. Να μην μπω σε ταξί με άγνωστο τη νύχτα, να μην αφήσω το σπίτι ανοιχτό», «θα πρόσεχα. Το έχω στο νου μου πάντα. Αρκετά ταραγμένη είμαι».

Η τρίτη σε συχνότητα εμφάνισης απάντηση, είναι ότι **δεν προκαλούν καταστάσεις με τη στάση και τη συμπεριφορά τους, αποφεύγουν κάθετί που μπορεί να οδηγήσει σε αυτό**. Εννέα (9) φορές εμφανίστηκε αυτή η παράμετρος με την

παρακάτω μορφή: «δε θα προκαλούσα την κατάσταση. Δεν θα ξεκίναγα κάποιο καβγά, εκτός αν με έθιγε σαν κάθε γυναίκα...», «να κάνω πίσω, πάνω σε τσακωμό», «θα το απέφευγα...», «θα απέφευγα οτιδήποτε, δε θαμίλαγα», «να είμαι ψύχραιμη και να μην ασχολούμαι», «να μην προκαλώ τους άνδρες, να προσέχω να μην εξωθώ καταστάσεις και ανθρώπους», «να προστατέψω τον εαυτό μου. Θα πρέπει να έχω ανοίξει προηγούμενα. Να μου την κάνουν πισώπλατα γιο ποιο λόγο;», «θα προσπαθούσα να μη δώσω σημεία, δικαιώματα και να αποφεύγω τα λόγια τα δυνατά», «το ντύσιμό μου να μην είναι προκλητικό», «προσέχω το πώς κινούμαι(...). Να μην προκαλέσω», «θα κοιτούσα όσο μπορώ να κρατάω τα πλαίσια, τα νήματα. Θα κάνω ότι δεν είδα, αν με χουφτώσει».

Δύο φορές αναφέρθηκε η απάντηση του να μην μπλέξω σε καταστάσεις που θα με οδηγήσουν σε αυτή τη θέση. Είπαν χαρακτηριστικά : «να μπω σε αλληλεγγύη. Μπλέκεις...», «αν δω κάποια συμπλοκή, πάω από άλλο δρόμο, βρίσκεις μπελά και μπλέκεσαι».

Μία φορά αναφέρθηκε «να βρω κάπου να μείνω».

Παρατηρούμε λοιπόν ότι οι απαντήσεις τους σχετίζονται με την αποφυγή κάποιων συγκεκριμένων περιστάσεων (περιοχές κυρίως στο κέντρο της Αθήνας βραδινές ώρες), την επιλογή μέτρων αυτοπροστασίας και μία διακριτική στάση ζωής.

Στην ερώτηση αν υπάρχουν δυσάρεστες καταστάσεις που δεν μπορούν να τις αντιμετωπίσουν, οι 25 από τις 30 γυναίκες απάντησαν καταφατικά (83.3%).

			Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
ναι			25	83.3%
όχι			5	16.7%
Σύνολο			30	100%

Στην ερώτηση αναφορικά με το ποιες είναι εκείνες οι δυσάρεστες καταστάσεις που πιστεύουν ότι δεν μπορούν να τις αντιμετωπίσουν, 6 φορές αναφέρθηκε ο παράγοντας της **ψυχικής υγείας**. Είπαν συγκεκριμένα : «τα συναισθήματά μου, τις αντιδράσεις μου», «ψυχικής υγείας», «όταν είναι ψυχολογικές. Η μελαγχολία όπου σχετίζεται με την υγεία και χτυπάει στα παιδιά μου», «ψυχολογικές, νιώθω άσχημα», «η ζωή όπως έχει γίνει έχω τάσεις φυγής. Ρίχνομαι σε ωκεανό και μου λες κολύμπα...Το μυαλό μου έχει γίνει χυλός. Θέλει καιρό για να επανέλθει ο άνθρωπος», «κοιμίζον το μυαλό μου, ξεχνάω».

Οι οικονομικοί λόγοι, εμφανίστηκαν 5 φορές ως δυσάρεστες καταστάσεις που δύσκολα αντιμετωπίζονται. Είπαν χαρακτηριστικά: «κοινωνικά προβλήματα, όπως το οικονομικό», «επιβίωση», «οικονομικά», «τη δουλειά την παράτησα, εξαρτιέμαι από τον πατέρα μου, δεν έχω δύναμη να εξαρτηθώ από τον εαυτό μου», «οικονομικές».

Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας είναι το **θέμα των παιδιών τους**, που αναφέρθηκε από 5 γυναίκες. «αν συμβεί κάτι στο παιδί», «αφορούν το γιό μου, την οικογένειά μου. Πώς θα εξελιχθεί. Πώς θα τον συγκρατήσω εγώ. Να σκέφτεται σωστά, να είναι υπεύθυνος», «ο υλισμός που επικρατεί. Η επιρροή της τηλεόρασης στο παιδί, είναι μεγάλη», «η μελαγχολία που σχετίζεται με την υγεία και χτυπάει στα παιδιά μου», «τα δύο μου παιδιά που δεν τα έχω».

Η σχέση με την οικογένεια εμφανίστηκε 4 φορές μέσα από τα ακόλουθα λόγια: «οικογενειακές καταστάσεις», «τον πρώην άντρα μου», «τις συγκρούσεις με τη μητέρα μου. Ενώ προσπαθώ να συζητήσω ακούω τα ίδια λόγια», «το σόϊ με έχει ξεγράψει».

Ως δυσάρεστη κατάσταση που δύσκολα αντιμετωπίζεται, αναφέρθηκε το **θέμα της υγείας** από 4 γυναίκες: «δε με βοηθάει στη δουλειά το 67%, η αναπηρία μου», «αρρώστιες, το βασικότερο», «οργανικές, παθολογικές», «πρόβλημα υγείας».

Εμφανίστηκαν 4 φορές απαντήσεις πιο γενικές, που αποτελούν μια γενικότερη ανησυχία για τα πράγματα της καθημερινότητας: «τα προβλήματα της καθημερινότητας», «δεν είμαι Θεός, για όλους τους ανθρώπους ισχύει», «ο υλισμός που επικρατεί. Θα ήθελα τα πράγματα πιο δίκαια και τους ανθρώπους πιο τίμιους και ειλικρινείς», «πολλές, χωρίς κάτι συγκεκριμένο. Έχεις το φόβο δίπλα σου. Πάντα».

Το ζήτημα της επαγγελματικής αποκατάστασης αναφέρθηκε από 3 γυναίκες: «αποκατάστασης», «επαγγελματικές», «π.χ δουλειά».

Η ηλικία αναφέρθηκε μία φορά σε σχέση με το οικονομικό: «οικονομικά προβλήματα λόγω ηλικίας...».

Το ζήτημα της απώλειας γονιού είναι ένας άλλος παράγοντας που εκφράστηκε 2 φορές: «θάνατο των γονιών μου», «πεθαίνει η μάνα, το σόϊ μου με έχει ξεγράψει».

Μία άλλη απάντηση που εμφανίστηκε 2 φορές, αφορά την αίσθηση έλλειψης αυτοαποτελεσματικότητας: «δυσκολεύομαι να τα καταφέρω μόνη μου με τον εαυτό μου. Αυτό με κάνει να νιώθω συχνά ότι δεν θα τα καταφέρω», «δεν έχω δυναμη να εξαρτηθώ από τον εαυτό μου».

Δύο γυναίκες φέρουν ως απάντηση το ζήτημα της μοναξιάς: «χρειάζομαι ανθρώπους γύρω μου», «είμαι μόνη».

Μία γυναίκα φέρνει στο προσκήνιο τη δυσκολία που προκαλεί η γραφειοκρατία στην ίδια, που είναι αλλοδαπή και χρήστης: «να πάω το σκόλο μου στην Αγγλία. Εσάς μπορεί να σας ακούγεται παράξενο, αλλά για μένα είναι πολύ σημαντικό. Χρειάζομαι χαρτιά που δεν έχω».

Τέλος, μία γυναίκα εκφράζει μια απάντηση που εμπεριέχει δύο παράγοντες. Από τη μία την έννοια του αισθήματος του ευάλωτου μέσα από τη διάσταση του φύλου, και από την άλλη την ύπαρξη της εγκληματικότητας ως παράγοντα εκφοβισμού:

«το ότι μπορεί κάποιος να με απαγάγει, να με ληστέψει στο δρόμο. Να με βιάσει σαν γυναίκα που δεν έχει μυϊκή δύναμη. Είμαι πιο ευάλωτη».

Μέσα από τις παραπάνω απαντήσεις που καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα δυσλειτουργιών της ζωής των γυναικών αυτών, αναδύεται ο παράγοντας της vulnerability που κάνει λόγο για ανεπάρκεια δυνατοτήτων άμυνας ή προστασίας, καθώς και για προβλεπόμενες συνέπειες πολύ δυσάρεστες, όπου ενυπάρχει η αδυναμία αποτροπής τους.

Στην ερώτηση αν πιστεύουν ότι με τη βοήθεια κάποιου-ων, θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν τις προαναφερόμενες δυσάρεστες καταστάσεις, 20 γυναίκες απάντησαν καταφατικά, 6 γυναίκες αρνητικά και μόλις μία “δεν ξέρω”.

Με τις απάντησή τους αυτή, αμβλύνεται το αίσθημα της ανεπάρκειας, μιλώντας για τη λειτουργική επίδραση της βοήθειας κάποιου άλλου.

			Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
ναι			20	66.7%
όχι			6	20%
δεν ξέρω			1	3.3%
Σύνολο			3	90%
Απούσες τιμές			3	10%

Στην ερώτηση αν υπάρχει κάτι που τους προκαλεί φόβο ή ανησυχία γενικά, 27 γυναίκες απάντησαν καταφατικά και μόλις 3 είπαν όχι.

Ο στόχος των ερωτήσεων περί γενικού φόβου και ανησυχιών, είχε στόχο την προσέγγιση μέσω των αυθόρμητων απαντήσεών τους, των παραγόντων εκείνων που είναι αγχογόνοι σε αυτή τη φάση της ζωής τους. Επιδιώξαμε να διερευνήσουμε εάν ο φόβος του εγκλήματος θα συγκαταλεγόταν αυθόρμητα στις ανησυχίες των γυναικών αυτών, και αν όχι, να πάρουμε μία εικόνα των κύριων ανησυχιών τους, μέσα από τα

λεγόμενα και τις εμπειρίες των ιδίων. Η καταφατική απάντησή τους στην ύπαρξη γενικού φόβου και ανησυχίας στη ζωή τους, ανοίγει το δρόμο για τη διερεύνηση των συνθηκών και των συστατικών στοιχείων αυτών των εκδηλώσεων ανησυχίας.

			Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
ναι			27	90%
όχι			3	10%
Σύνολο			30	100%

Στην ερώτηση τι είναι αυτό που τους προκαλεί το αίσθημα του φόβου και της ανησυχίας, παρατηρούμε τα εξής:

Μία πηγή φόβου είναι η **ανεργία**. Έξι (6) γυναίκες που αισθάνονται φόβο, αναφέρουν την επαγγελματική αποκατάσταση. Μία γυναίκα, λέει χαρακτηριστικά: «λόγω μηδέν δουλειάς, η κοινωνία δε δέχεται τους ανθρώπους αυτούς και παρανομούν για να βρουν χρήματα». Άλλες 2 γυναίκες προσθέτουν: «η αβεβαιότητα του μέλλοντος», «δεν υπάρχει εργασία, αδιέξοδο».

Το μέλλον με τις ουσίες όπως είπαν οι ίδιες είναι μία άλλη πηγή φόβου. Από τις 7 γυναίκες που μίλησαν για την ουσία, οι 3 από αυτές εστίασαν στην αρρώστια της στέρησης και οι άλλες 4 στην αποτυχημένη προσπάθεια απεξάρτησης. Πιο συγκεκριμένα οι 3 πρώτες είπαν : «η χαρμάνια, η στέρηση», «η αρρώστια», «το μέλλον με τις ουσίες». Οι υπόλοιπες 4 γυναίκες αναφέρουν : «ότι έχω κάνει αρκετές προσπάθειες και δεν έχουν πετύχει», «να γυρίσω στις ουσίες, να μην ξαναπέσω», «ο φόβος του να φύγω από τη μεθαδόνη, δεν θεωρώ τον εαυτό μου δυνατό να μην πέσω σε ηρωίνη», «η αποτοξίνωση στην Αθήνα. Κάτι με τράβαγε εδώ. Στην Κρήτη είμαι καθαρή. Δεν τη θέλω την Αθήνα».

Ένας άλλος παράγοντας που αναφέρεται είναι **το ζήτημα των παιδιών**. Έξι (6) γυναίκες μιλούν γι' αυτό, η καθεμία με άλλο πρίσμα και από τη δική της προσέγγιση : «δεν ξέρω αν θα είμαι εντάξει ως προς το παιδί». Μία άλλη το βλέπει ως προέκταση της υγείας της «η υγεία μου για τα παιδιά μου», μία γυναίκα όπου λόγω της χρήσης δεν κρίθηκε κατάλληλη για την επιμέλεια του παιδιού και αναφέρει «ότι δε με αφήνουν να πάρω το παιδί μου», ενώ μία άλλη εκφράζει το φόβο της επ' αυτού «ο φόβος του να μου πάρουν το παιδί».

Τέλος μία άλλη, δίνει μία νέα παράμετρο «**ο τρόπος ζωής δεν είναι καλός, καθαρός για την κόρη μου. Το περιβάλλον της**», «μην μπλέξει το παιδί μου».

Τρεις γυναίκες ανέφεραν τον ίδιο τους **τον εαυτό** ως πηγή φόβου, η καθεμία για τον λόγο της : «τον εαυτό μου λόγω υποτροπών», «πώς θα τα καταφέρω εγώ με τον εαυτό μου, τα βήματά μου προς το καλύτερο», «ο εαυτός μου, τα κενά που έχω αφήσει».

Συμπληρωματικές αυτού είναι άλλες 4 απαντήσεις που φέρνουν **τον παράγοντα του χρόνου** και πιο συγκεκριμένα την έννοια του μέλλοντος: «το μέλλον, πώς θα είμαι μετά από κάποια χρόνια...», «η ηλικία», «το μέλλον», «τα γηρατειά».

Τρεις γυναίκες αναφέρονται στο **φόβο της φυλακής** : «μην πάω στη φυλακή», «η στέρηση της ελευθερίας, τα δικαστήρια», «δεν ξέρω αν θα είμαι εντάξει με το νόμο».

Άλλη πηγή φόβου είναι **η οικονομική ανασφάλεια** για 2 γυναίκες : «η ανέχεια, η οικονομική ανασφάλεια», «τα χρήματα που δεν είναι εύκολο να βρεθούν».

Ο θάνατος ως πηγή φόβου εμφανίζεται από 2 γυναίκες, είτε με τη μορφή της ανασφάλειας σε προσωπικό επίπεδο «ο φόβος του θανάτου λόγω μικροεγκεφαλικών», είτε με τη μορφή απώλειας συγγενικού προσώπου: «ο θάνατος της μητέρας μου».

Τέλος, μία γυναίκα αναφέρει **συγκεκριμένες φοβίες όπως αραχνοφοβία και υψοφοβία**, ενώ μία άλλη έκανε λόγο για το **φόβο που της προκαλεί ένας συγκεκριμένος άνθρωπος** : «ο σύντροφός μου. Ήταν φυλακή και με ενοχλεί ακόμα».

Οι απαντήσεις τους ως προς το αίσθημα του φόβου και της ανησυχίας που βιώνουν, περιστρέφονται γύρω από το θέμα του εαυτού τους, τη στήριξή του, το μέλλον του, τα προβλήματά του, την πορεία του γενικά μέσα στο πλαίσιο της επιθυμίας του περάσματος σε μία άλλη στάση ζωής, μακριά από τις ουσίες. Όπως γίνεται αντιληπτό, αυτό δεν είναι εύκολο, με αποτέλεσμα οι ανησυχίες, οι φόβοι και οι προβληματισμοί να είναι πολλοί.

Στην ερώτηση αν πιστεύουν ότι μπορούν να κάνουν κάτι για να μειώσουν αυτό το αίσθημα του φόβου, 18 γυναίκες απάντησαν καταφατικά, 7 αρνητικά και μόλις μία “δεν ξέρω”.

			Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
ναι			18	60%
όχι			7	23.3%
δεν ξέρω			1	3.3%
Σύνολο			26	86.7%
Απούσες τιμές			4	13.3%

Στην ερώτηση τι πιστεύουν ότι μπορούν να κάνουν για να το μειώσουν,

ένας παράγοντας που εμφανίστηκε με τη μεγαλύτερη συχνότητα εμφάνισης (11 φορές), είναι η **συμβολή του θεραπευτικού προγράμματος**. Είπαν συγκεκριμένα: « με την κατάλληλη βοήθεια εξειδικευμένων, π.χ κοινωνικών λειτουργών», «να καλύπτομαι από το πρόγραμμα», «να προσπαθήσω να είμαι σωστή στο εδώ, για να θεραπεύσω ό,τι μπορώ από αυτά που έχω καταστρέψει (συκώτι, πνεύμονες)», «με τη βοήθεια του OKANA και της θεραπεύτριάς μου», «ο OKANA με τη μεθαδόνη και το να μιλήσω για αυτό», «δουλειά με τη θεραπεύτριά μου», «μπήκα σε ομάδα, σημαντικό είναι η θεραπεύτρια», «ελπίζω με τη θεραπεία εδώ στο πρόγραμμα», «το πρόγραμμα που έρχομαι», «να τελειώσω το πρόγραμμα, να είμαι υγιής».

Μία άλλη σημαντική σε συχνότητα εμφάνισης απάντηση, είναι **η πεποίθηση της αυτοστήριξης και της προσωπικής απόφασης για αλλαγή της ζωής** (10 φορές). «*Με το να έρχομαι αντιμέτωπη με το φόβο μου, στηρίζομαι μόνη μου*», «*μιλάω με τον εαυτό μου*», «*να τα βρω με τον εαυτό μου*», «*θα προσπαθήσω ουσιαστικά να είμαι καλά*», «*να προβλέψω για το μέλλον*», «*να αποφασίσω για να πω τέρμα*», «*να αλλάξω τη ζωή μου όσο γίνεται περισσότερο, σπίτι, φίλους, περιβάλλον, γενική αλλαγή*», «*να αυξήσω τις άμυνές μου, να κρύψω τη χρήση*», «*αν νιώθω εγώ καλά, με τη στήριξη τη δικιά μου και τη θέλησή μου*», «*μια πιο φυσιολογική, πιο υγιή ζωή*», «*δεν πίνω*».

Τρίτη σε συχνότητα εμφάνισης απάντηση, είναι **η δουλειά και η οικονομική ανεξαρτησία** (5 φορές). Είπαν χαρακτηριστικά: «*να έχω δουλειά*», «*να σταθώ οικονομικά στα πόδια μου*», «*ότι κάνω τη δική μου δουλειά*», «*να πιάσω μια δουλειά*», «*να βρω μια δική μου δουλειά*». Χαρακτηριστική είναι η αναφορά «*στη δική μου δουλειά*», δεδομένου ότι η πεποίθηση που έχουν για την εύρεση εργασίας είναι ότι είναι πολύ δύσκολο να βρουν μια θέση εργασίας και να επιλεγούν, λόγω τόσο της ελλιπούς εξειδίκευσης όσο και των ασθενειών που έχουν οι περισσότερες (φυματίωση C και D).

Τέλος, μία γυναίκα αναφέρει τη **μεσολάβηση κρατικών κοινωνικών υπηρεσιών** για να βλέπει το παιδί της και άλλη μία αναφέρει **μία νέα στάση και φιλοσοφία ζωής** : «*να μη ριψοκινδυνεύω, να μην κάνω ανομίες*».

Μία άλλη γυναίκα, συνδυάζοντας τον παράγοντα του παιδιού αλλά και την αλλαγή στάσης ζωής, αναφέρει: «*το έχω πάντα δίπλα μου – δεν πίνω – τα άλλα τα άφησα – διαλέγω οικογένεια*».

Παρατηρούμε ότι αισθάνονται ικανές να μειώσουν τους φόβους τους, μέσα από τη στήριξη, την παρουσία και το έργο του θεραπευτικού προγράμματος, την εύρεση εργασίας κ.α.

Στην ερώτηση αν υπάρχουν κάποιες ιδιαίτερες συνθήκες / καταστάσεις που αυτό το αίσθημα του φόβου εντείνεται, 19 γυναίκες απάντησαν καταφατικά, ενώ μόλις 6 απάντησαν ότι δεν υπάρχουν τέτοιες συνθήκες.

			Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
ναι			19	63.3%
όχι			6	20%
Σύνολο			25	83.3%
Απουσίες τιμές			5	16.7%

Στην ερώτηση ποιες είναι αυτές οι ιδιαίτερες προσωπικές καταστάσεις / συνθήκες, 9 γυναίκες ανέφεραν **την περίπτωση που είναι μόνες τους και σκέφτονται διάφορα πράγματα που εντείνουν το φόβο τους για οτιδήποτε**. Χαρακτηριστικά αναφέρουν : «*όταν βρίσκομαι μόνη μου και αρχίζω περίεργες σκέψεις. Και με την απραξία επιδεινώνονται πολλά*», «*το μυαλό μου. Όσο περισσότερο επεξεργάζεται αυτές τις καταστάσεις, τόσο πιο πολύ μπαίνεις μέσα τους*», «*κάποιες στιγμές που μιλάμε με την κόρη μου ή με άλλους, ή σε στιγμές που είμαι μόνη μου και τα σκέφτομαι*», «*αν δεν είμαι καλά*», «*αν συμβεί κάτι αρνητικό στη ζωή μου, το παραμικρό, μετά φουντώνουν όλα...*», «*όταν τα σκέφτομαι*», «*είμαι καταθλιπτικό άτομο με σκαμπανεβάσματα*».

Μία άλλη κατηγορία **αφορά το φόβο που έχει να κάνει με τα παιδιά**. Συγκεκριμένα, 3 γυναίκες αναφέρουν: «*όταν έχω φοβίες που έχουν να κάνουν με τα παιδιά, αυτοκαταστροφικές σκέψεις*», «*όταν αργεί το παιδί και ξενυχτάει*», «*δεν έχω εμπιστοσύνη στον εαυτό μου, κυρίως για το παιδί*».

Δύο γυναίκες εξομολογούνται την ένταση του φόβου τους , **όταν συγκρούονται με τα πρόσωπα - στηρίγματα στη ζωή τους**: «*όταν τσακώνομαι με το σύντροφό μου, έρχομαι σε σύγκρουση με τα στηρίγματά μου*», «*όταν τσακώνομαι με το σύντροφό μου που με στηρίζει και πρέπει να χτίσω το δικό μου θεμέλιο*».

Μία άλλη γυναίκα αναφέρει την **περίπτωση της είσπραξης άρνησης**, μία δεύτερη τη σκέψη του να φύγει από τη μεθαδόνη και να μείνει άνεργη, μία τρίτη τη σκέψη της απώλειας της μητέρας της. Μία άλλη γυναίκα λέει χαρακτηριστικά «**όταν καλούν την αστυνομία, λόγω του ότι ζω στο αυτοκίνητο**», και άλλες τρεις αναφέρουν : «**η ίδια η χαρμάνια και η στέρηση**», «**το ίδιο το σπίτι και η Αθήνα**», «**όταν μου τελειώνουν τα ψυχιατρικά χάπια και τα χρήματα, μου έχει μείνει, σαν να γυρίζω στα παλιά...**».

Οι περιπτώσεις έντασης των προαναφερόμενων φόβων και ανησυχιών τους, υποδηλώνουν το αίσθημα του ευάλωτου, της διαταραγμένης σχέσης με τον εαυτό, της ανάγκης ύπαρξης και στήριξης από τους γύρω. Οι γυναίκες αυτές, αντιμετωπίζουν ακόμη πολλές δυσκολίες, με αποτέλεσμα το ενδεχόμενο της απώλειας ή ρήξης με σημαντικά γι' αυτές πρόσωπα, να επιφέρουν σοβαρά προβλήματα και ανησυχίες τόσο στον ψυχισμό τους, όσο και στη διαχείριση της καθημερινότητάς τους.

Τα κυριότερα προβλήματα που είχαν να αντιμετωπίσουν οι γυναίκες αυτές όσον αφορά την εξάρτησή τους από τις ουσίες, ήταν τόσο θέματα υγείας (σωματικής και ψυχικής), οικονομικής υφής, όσο και ζητήματα σχέσεων με τον κοινωνικό περίγυρο.

Έκαναν λόγο για “καταρράκωση” χαρακτήρα, απώλεια αγαπημένων τους προσώπων, ζητήματα εμπλοκής με το νόμο και επαγγελματικά, δίνοντας έτσι το προφίλ της ζωής και των δυσκολιών των ανθρώπων αυτών.

Ενώ κάνουν λόγο για την ύπαρξη του παράγοντα της βοήθειας στη ζωή τους, κυρίως από το οικογενειακό περιβάλλον, που θα τους στηρίζουν σε ενδεχόμενη δυσκολία, στην περίπτωση εγκληματικής επίθεσης εναντίον τους, υπερασπίζονται τον εαυτό τους με αυτοάμυνα, δίχως να στηρίζονται στη συμβολή περαστικών ή γειτόνων.

Κάνουν λόγο για λειτουργικές σχέσεις με τους γύρω, πιστεύοντας στην κρατική συνεισφορά και την υποστήριξη των θεραπευτικών δομών αλλά και στην προσωπική προσπάθειά τους για απεξάρτηση.

Οι ίδιες χαρακτηρίζουν την φυσική τους κατάσταση κακή και δε θεωρούν τον εαυτό τους επαρκή και σε θέση να αντεπεξέρχεται στις καταστάσεις της ζωής. Πιστεύουν ότι με αυτοπεριορισμούς και διαφορετική φιλοσοφία και στάση απέναντι στα πράγματα, μειώνουν τις πιθανότητες θυματοποίησης τους.

Πιστεύουν στην ύπαρξη δυσάρεστων καταστάσεων όπου δεν μπορούν να τις αντιμετωπίσουν, όπως είναι θέματα που αφορούν την ψυχική τους υγεία, τις οικογενειακές σχέσεις που έχουν διαταραχθεί, ζητήματα που σχετίζονται με τις δυσκολίες και τους προβληματισμούς τους όσον αφορά την ανατροφή των παιδιών τους, θέματα επαγγελματικής υφής, γραφειοκρατίας, φύλου, ηλικίας κ.α. Παρόλα αυτά, πιστεύουν στον παράγοντα της βοήθειας και της πολύτιμης συμβολής κάποιου για την επίλυση τους.

Το αίσθημα του φόβου και της ανησυχίας που αισθάνονται γενικά, αφορά ζητήματα όπως το μέλλον με τις ουσίες, η ανατροφή των παιδιών τους, η επαγγελματική τους αποκατάσταση, ο θάνατος, συγκεκριμένες φοβίες, ο ίδιος τους ο εαυτός.

Οι φόβοι αυτοί εντείνονται στις περιπτώσεις όπου μένουν μόνες και μπαίνουν στη διαδικασία να σκέφτονται διάφορα πράγματα, όπως π.χ τα παιδιά ή το ενδεχόμενο του να γυρίσουν πίσω στη ζωή τους ή στις περιπτώσεις που συγκρούονται με ανθρώπους – στηρίγματα στην προσπάθειά τους, όταν εισπράττουν άρνηση, κ.α.

Υποκειμενική Πρόσληψη του κινδύνου

Στην ερώτηση ποιο είναι το πρώτο σε ιεράρχηση κοινωνικό πρόβλημα για τις ίδιες, η πλειοψηφία των γυναικών (50%), έφερε το πρόβλημα των ναρκωτικών στην πρώτη θέση.

Διαπιστώνουμε ότι το πρόβλημα που αφορά αυτές τις γυναίκες άμεσα και το οποίο κάνουν αγώνα για να το αντιμετωπίσουν, το φέρνουν στη πρώτη θέση των κοινωνικών προβλημάτων.

			Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
ναρκωτικά			15	50%
ανεργία			3	10%
εγκληματικότητα			7	23%
μόλυνση περιβάλλοντος			1	3.3%
έλλειψη στέγης			3	10%
παράνομη μετανάστευση			1	3.3%
Σύνολο			30	100%

Στην ερώτηση ποιο είναι το δεύτερο σε ιεράρχηση κοινωνικό πρόβλημα, 14 από τις 30 γυναίκες έφεραν το πρόβλημα της ανεργίας.

Το ζήτημα της ανεργίας είναι ένα πρόβλημα που απασχολεί έντονα, αποτελώντας βασική πηγή ανασφαλειών. Λόγω της έλλειψης των βασικών για να ζήσουν,

οδηγούνται συχνά σε παράνομες ενέργειες για να τα εξασφαλίσουν, βιώνοντας ταυτόχρονα και την κοινωνική περιθωριοποίηση λόγω της έλλειψης εμπιστοσύνης στο πρόσωπό τους.

			Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
ναρκωτικά			6	20%
ανεργία			8	26.7%
νοθεία τροφίμων			2	6.7%
εγκληματικότητα			5	16.7%
μόλυνση περιβάλλοντος			4	13.3%
έλλειψη στέγης			3	10%
τζόγος			2	6.7%
Σύνολο			30	100%

Στην ερώτηση ποιο είναι το τρίτο σε ιεράρχηση κοινωνικό πρόβλημα, το 20% των γυναικών ανέφεραν το πρόβλημα της έλλειψης στέγης.

Το ζήτημα της έλλειψης στέγης ανάγεται στο τρίτο κατά σειρά κοινωνικό πρόβλημα, παρόλο που η πλειοψηφία τους, διαθέτει ιδιόκτητη κατοικία. Εδώ αξίζει να επισημάνουμε ότι οι γυναίκες διευκρίνιζαν ότι η απάντησή τους αφορά τη γνώμη τους για τα κοινωνικά προβλήματα εν γένει, και όχι για τις προσωπικές τους ελλείψεις και προβλήματα. Ξεφεύγουν λοιπόν από τα όρια του εαυτού τους και

δίνουν απαντήσεις ως ευαισθητοποιημένοι πολίτες με άποψη για το κοινωνικό γίνεσθαι.

			Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
ναρκωτικά			5	16.7%
ανεργία			2	6.7%
νοθεία τροφίμων			1	3.3%
εγκληματικότητα			4	13.3%
μόλυνση περιβάλλοντος			2	6.7%
τροχαία δυστυχήματα			3	10%
έλλειψη στέγης			6	20%
διαπλοκή			2	6.7%
παράνομη μετανάστευση			4	13.3%
Σύνολο			29	96.7%
Απούσες τιμές			1	3.3%

Στην ερώτηση αν φοβούνται να κυκλοφορήσουν έξω το βράδυ, η πλειοψηφία των γυναικών (36.7%) απάντησε ότι νιώθει αυτό το φόβο παντού, το 30% σε άλλη περιοχή από αυτή της κατοικίας και το ίδιο ακριβώς ποσοστό απάντησε ότι δεν

αισθάνεται τέτοιο φόβο. Μόλις το 3.3%, εξέφρασε τέτοιο φόβο στην περιοχή όπου και κατοικεί.

Σύμφωνα με τις απαντήσεις τους σε αυτή την ερώτηση, διαπιστώνουμε ότι οι γυναίκες στην πλειοψηφία τους φοβούνται να κυκλοφορήσουν το βράδυ, ανεξαρτήτως περιοχής και με ένα μεγάλο ποσοστό και σε άλλη περιοχή από αυτή της κατοικίας τους.

			Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
στην περιοχή κατοικίας			1	3.3%
σε άλλη περιοχή			9	30%
παντού			11	36.7%
πουθενά			9	30%
Σύνολο			30	100%

Στην ερώτηση σε ποιες περιοχές φοβούνται να κυκλοφορήσουν, παρατηρούμε ότι η συντριπτική πλειοψηφία των γυναικών εκείνων που φοβούνται να κυκλοφορήσουν έξω το βράδυ, αναφέρουν περιοχές του κέντρου της Αθήνας. Συγκεκριμένα : «Ομόνοια, Βάθης, Σοφοκλέους, κέντρο γενικά...». Κάποιες άλλες προσθέτουν την περιοχή του Σταθμού Λαρίσης και τα Άνω Λιόσια. Μία γυναίκα λέει χαρακτηριστικά: «Στα κακόφημα μέρη,,,», μία άλλη «σε άγνωστες περιοχές», μία τρίτη «συμβαίνει και στην καλύτερη περιοχή...».

Οι γυναίκες κάνουν λόγο για το φόβο τους στο κέντρο της Αθήνας. Πρόκειται για τις περιοχές αυτές όπου είναι σημεία συνάντησης τόσο χρηστών όσο και αλλοδαπών. Το γεγονός αυτό τους προκαλεί ανασφάλεια, δεδομένου ότι θεωρούν οι ίδιες τον εαυτό τους εύκολο στόχο τέτοιων ομάδων.

Στην ερώτηση τι τους προκαλεί φόβο ή ανασφάλεια, μία ομάδα γυναικών (4) αναφέρθηκε στην παρουσία και τη δράση των αλλοδαπών. Είπαν χαρακτηριστικά «η

ανασφάλεια που έχω για τους ξένους στην Ελλάδα», «οι αλλοδαποί είναι πολλοί. Φοβάμαι ότι θα μου επιτεθούν. Είτε ότι θα με χτυπήσουν είτε ότι θα με κλέψουν».

Στο σημείο αυτό επιβεβαιώνεται το θεωρητικό δεδομένο που κάνει λόγο για την εικόνα του αλλοδαπού που προκαλεί έντονα συναισθήματα φόβου στην πλειοψηφία των πολιτών, κάτι που επιβεβαιώνεται και εδώ στο δείγμα μας.

Μία άλλη γυναίκα προσθέτει τον παράγοντα της διαμονής σε ένα απομακρυσμένο χωριό της Πελοποννήσου και παραθέτει το φόβο της για την παρουσία αλλοδαπών εκεί « Δεν έχω κανέναν. Είμαι μόνη με ανήλικο παιδί. Μένω έξω από το χωριό με πολλούς αλλοδαπούς».

Η αναφορά στο φόβο της κλοπής ξεχώρισε από τις άλλες κατηγορίες. Συγκεκριμένα: «Φοβάμαι μήπως μου την πέσουν, με αρπάζουν και μου πάρουν ό,τι βρίσκεται πάνω μου», «φοβάμαι ότι θα μου βουτήξουν την τσάντα μου», «φοβάμαι από κλοπή τσάντας έως και βιασμό».

Λαμβάνοντας υπόψη τη συγκεκριμένη κοινωνική κατηγορία, με την ασταθή οικονομική κατάσταση, η έννοια της κατοχής των βασικών αγαθών είναι πολύ σημαντική και το ενδεχόμενο απώλειάς τους, πολύ απειλητικό. Σύμφωνα με το θεωρητικό πλαίσιο, ο Killias κάνει λόγο για την ένταση του αισθήματος της

vulnerability στην περίπτωση που οι προβλεπόμενες συνέπειες είναι πολύ δυσάρεστες.

Σε μικρότερο ποσοστό εμφανίστηκε η προσβολή της σωματικής τους ακεραιότητας, όπου οι ίδιες τη διακρίνουν σε επίθεση/κακοποίηση, σε σεξουαλική κακοποίηση και στο φόνο. Αναφέρουν: *«Φοβάμαι μήπως με χτυπήσουν»*, *«φοβάμαι ότι θα μου επιτεθούν. Εκεί που περπατάω στο δρόμο, να μου δώσει κάποιος μία»*, *«βιασμό»*, *«μια επίθεση με σεξουαλικό απώτερο σκοπό»*, *«να μπει κάποιος στο σπίτι και να με σκοτώσει ή και στο δρόμο»*, *«από κλοπή έως και βιασμό»*.

Με την ίδια συχνότητα εμφάνισης με την προηγούμενη κατηγορία, βλέπουμε την αναφορά των γυναικών στην αγωνία τους μη πάθουν κάτι και αφήσουν μόνα τους τα παιδιά τους. Λένε : *« ότι μπορεί να πάθω κάτι και έχω έγνοια για το παιδί»*, *«μην πάθω κάτι και αφήσω τα παιδιά μου πίσω»*.

Οι γυναίκες χρήστες που είναι παράλληλα και μητέρες, πέραν της κοινωνικής απόρριψης που βιώνουν, είναι ιδιαίτερα επιβαρημένες με την έγνοια της ανατροφής και φροντίδας των παιδιών τους, ενώ άλλες φορές λειτουργεί και ως κίνητρο και ενθάρρυνση για αλλαγή.

Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί και η αγωνία μίας γυναίκας για τη μητέρα της. *«Φοβάμαι για τη μητέρα μου 60 ετών, όταν κυκλοφορεί»*.

Από 3 γυναίκες αναφέρεται ο φόβος μην «ξαναπέσουν» στις ουσίες. Πιο συγκεκριμένα *« Φοβάμαι μην ξαναπέσω και πεθάνω από νοθευμένη»*, *«έτυχε να ζήσω κάποια πράγματα. Μην ξαναπάθω τα ίδια...»*, *«ότι μπορεί να μπλεχτώ σε καταστάσεις. Δύσκολα τα πράγματα...»*.

Δύο γυναίκες αναφέρουν τον παράγοντα της μοναξιάς, μία άλλη την εγκληματικότητα και μία τρίτη, την αστυνομία.

Για κάποιες άλλες γυναίκες, παράγοντας φόβου είναι προηγούμενες εμπειρίες της ζωής τους, όπου αναβιώνονται στο τώρα και τις φοβίζονται. Λένε χαρακτηριστικά: «Πέθανε στην αγκαλιά μου. Νομίζω ότι τον βλέπω...», « Φοβάμαι μη με βάλει σε οίκο ανοχής», «δεν ξέρεις τι ο καθένας έχει στο μυαλό του, τι μπορεί να σου κάνει».

Για δύο άλλες γυναίκες αποτελεί φόβο η κατάθλιψη που έχουν και η ίδια η ψυχιατρική διαταραχή από την οποία πάσχουν, « όταν δεν έχεις τα στεγανά, για όλα τα κοινωνικά προβλήματα νιώθεις ότι είσαι στόχος. Σαν να τα κινητοποιείς».

Επιβαρυντικό στοιχείο αποτελεί η εμφάνιση ψυχιατρικών προβλημάτων, που αποτελεί συχνό φαινόμενο στους ανθρώπους που κάνουν χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών.

Τέλος, μία γυναίκα συμπληρώνει στους παράγοντες φόβου, τη διάσταση του φύλου: « έτσι όπως είναι τα πράγματα εδώ, και ένας άντρας είναι “φορτωμένος”, δε θα είναι μία γυναίκα;»

Εδώ υπεισέρχεται ο παράγοντας του φύλου στην ένταση του αισθήματος να είναι ή να νιώθει κάποιος-α ευάλωτος-η / vulnerability.

Στην ερώτηση αν πιστεύουν ότι μπορούν να κάνουν κάτι για να μειώσουν αυτό το αίσθημα του φόβου, η πλειοψηφία απάντησε καταφατικά (83.3%), το (10%) απάντησε ότι δεν μπορεί να κάνει κάτι για αυτό, και μόλις το (3.3%) “δεν ξέρω”.

Το αίσθημα των γυναικών αυτών, ότι ο φόβος αντιμετωπίζεται με κάποιον τρόπο από τις ίδιες, είναι κάτι πολύ σημαντικό αν λάβουμε υπόψη μας και το γεγονός ότι οι ίδιες βρίσκονται σε μία φάση αντιμετώπισης του προσωπικού τους προβλήματος μέσα από τη θεραπευτική διαδικασία. Πολύ σημαντική στη διαδικασία αυτή, είναι η έννοια της ανάληψης της ευθύνης, του ελέγχου του εαυτού και της πίστης στην αλλαγή.

			Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
ναι			25	83.3%
όχι			3	10%
δεν ξέρω			1	3.3%
Σύνολο			29	96.7%
Απουσίες				
τιμές			1	3.3%

Στην ερώτηση τι πιστεύουν ότι μπορούν να κάνουν για να το μειώσουν, ένα σημαντικό ποσοστό απαντήσεων (10 γυναίκες), αφορά την αποφυγή “επικίνδυνων” καταστάσεων και την προσοχή των κινήσεών τους. Είπαν οι ίδιες : «να απομακρυνθώ από τέτοιες καταστάσεις», «να καλύψω τα νότα μου», «προσπαθώ να μην τον βλέπω ή να μην του μιλάω πηγαίνοντας με τα νερά του (βίαιος σύντροφος)», «να μην κυκλοφορώ», «όσο μπορώ να προσέχω», «σπίτι και κλείδωμα, μόλις πέσει το φως», «θα πρόσεχα πολύ τις κινήσεις μου, όσο μπορούσα θα απέφευγα», «αποφεύγω να κυκλοφορώ μετά τις 11 και να μπλέκομα σε άσχημες καταστάσεις», «βγαίνω, κάνω τσιγάρο, αν με κοιτάει κανείς, αν με παρακολουθεί, αν έχει σκοπό να μου επιτεθεί».

Περίπου το $\frac{1}{4}$ των γυναικών, επεσήμανε στην ερώτηση αυτή, την αποφυγή συγκεκριμένων ωρών και περιοχών κυκλοφορίας. Αναφέρουν : « προσπαθώ να μη βγαίνω περιέργες ώρες έξω σε αυτά τα μέρη», «να απομακρυνθώ από αυτούς τους χώρους. Τώρα περάσανε αυτά. Ομόνοια, Βάθης, δεν θα πήγαινα ποτέ», « σπίτι και κλείδωμα μόλις πέσει το φως», « να αποφεύγω να κυκλοφορώ μόνη σε κάποιες

περιοχές», «να αποφεύγω επικίνδυνες περιοχές», «αποφεύγω να κυκλοφορώ μετά τις 11 και να μπλέκομαι σε άσχημες καταστάσεις».

Τρεις γυναίκες ανέφεραν τον παράγοντα της στήριξης και την αναγκαιότητά του, για να καταφέρουν να μειώσουν το φόβο τους: « μπορώ να το μειώσω αλλά χρειάζομαι στήριξη. Αν είχα το γιό μου, αυτό και μόνο θα μου έδινε στήριξη», «με βοήθεια», «δεν τα κατάφερα γιατί δεν υπήρχε υποστήριξη από το Κράτος». Σε επίπεδο ειδικής στήριξης, ανέφεραν «συζήτηση, ψυχανάλυση».

Ως παράγοντας μείωσης του φόβου αναφέρθηκε και η έννοια της εμπιστοσύνης. Πιο συγκεκριμένα : « βγαίνεις μόνο με πρόσωπα που ξέρεις 100%», « μόνο με το να είμαι με άτομα εμπιστοσύνης».

Το άγχος που προκαλεί η πιθανότητα θυματοποίησης, οδηγεί σε αυτοπεριορισμούς της καθημερινής ζωής, μειώνοντας μετακινήσεις, αποφεύγοντας συναναστροφές με ανουκείους και δρομολόγια σε ξένες περιοχές και βραδινές ώρες, δεδομένα που επιβεβαιώνουν τη θεωρία.

Μία άλλη παράμετρος που αναφέρθηκε, είναι αυτή του εαυτού, είτε με την έννοια της αυτοάμυνας, είτε με την έννοια της διαχείρισης και επεξεργασίας του φόβου με κάποια “δουλειά” με τον εαυτό. Είπαν χαρακτηριστικά επ’αυτού: « η συζήτηση με τον εαυτό μου», «να αντεπεξέλθω με ό,τι μπορώ για να σώσω τον εαυτό μου, να παλέψω, να επιτεθώ κι εγώ», «ή θα με κάνει μαύρη στο ξύλο ή θα πιαστώ στα χέρια», «η προσπάθεια να μη χρειάζομαι υποκατάσταση και να αντέχω καθαρή», «ασχολήθηκα με το πρόβλημα και κατάλαβα τι φταίει».

Δύο γυναίκες ανέφεραν ως παράγοντες μείωσης, την οικονομική ανεξαρτησία και τη δουλειά. Μία άλλη γυναίκα είπε χαρακτηριστικά: «να βρω κάπου να μείνω», ενώ μία άλλη μίλησε για συγκεκριμένα μέτρα αυτοπροστασίας που πήρε : « έχω πάρει σκύλο-φύλακα, άλλαξα κλειδωνιές κι έχω πάντα ένα όπλο κνηγετικό. Είμαι πάντα σε

ετοιμότητα (γυναίκα που διαμένει σε απομακρυσμένο χωριό)». Μία άλλη μου έδειξε ένα σουγιά περασμένο στη ζώνη της, κάτω από τη μπλούζα, λέγοντας: « ψέματα να πα; Αυτό και μόνο δείχνει από μόνο του».

Τέλος, μία γυναίκα έφερε το ζήτημα της αγωνίας για τα παιδιά, λέγοντας : « κάνω ό,τι καλύτερο για να μη μου συμβεί τίποτα και αφήσω τα παιδιά μόνα τους».

Στην ερώτηση αν υπάρχουν κάποιες ιδιαίτερες καταστάσεις / συνθήκες, που αυτό το αίσθημα του φόβου εντείνεται, το (56.7%), που αποτελεί και την πλειοψηφία του

δείγματος απάντησε καταφατικά και το (33.3%) απάντησε πως δεν υπάρχουν τέτοιες ιδιαίτερες συνθήκες έντασης του φόβου.

			Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
ναι			17	56.7%
όχι			10	33.3%
Σύνολο			27	90%
Απούσες τιμές			3	10%

Στην ερώτηση ποιες είναι αυτές, 6 φορές αναφέρθηκαν καταστάσεις μοναξιάς, ελλείψεως εμπιστοσύνης στον εαυτό και εμφάνιση ψυχιατρικής διαταραχής ή γενικότερων ψυχολογικών προβλημάτων. Επτά (7) φορές αναφέρθηκαν συγκεκριμένες καθημερινές περιστάσεις που οι γυναίκες το αντιμετωπίζουν, λέγοντας: «όταν έχω τσακωθεί με το σύντροφό μου», «όταν έτρεχα για τη χρήση μου», «όταν συναντάω αυτόν τον συγκεκριμένο άνθρωπο (σύντροφο σε διάσταση)», «μετά από άσχημες καταστάσεις, γενικά». Τρεις φορές αναφέρθηκαν σε θέματα κυκλοφορίας

σε περιοχές/συνθήκες και ώρες “ακατάλληλες”: « Όταν κυκλοφορώ το βράδυ μετά τις 12», «όταν κυκλοφορεί η μητέρα μου στο Κέντρο», «η παρουσία των αλλοδαπών τα τελευταία χρόνια».

Σε αυτό το σημείο επαληθεύεται τόσο το επιβαρυντικό στοιχείο της συννοσηρότητας για πολλές γυναίκες (ύπαρξη ψυχιατρικών διαταραχών παράλληλα με την εξάρτηση), καθώς και η καταλυτική παρουσία του συντρόφου στη ζωή τους.

Μία άλλη γυναίκα που διαμένει στο αυτοκίνητό της, χωρίς συγκεκριμένη συνοικία διαμονής, αναφέρει την ανησυχία της στην περίπτωση που οι γείτονες καλέσουν την αστυνομία : « Σε γειτονιά που δεν με ξέρουν και καλούν την αστυνομία».

Πρόκειται για την περίπτωση μιας γυναίκας που κάνει λόγο για έλλειψη ερεισμάτων στη ζωή της, την απουσία του συντρόφου της λόγω έκτισης ποινής στη φυλακή, τη διαβίωσή της σε μία ξένη προς αυτή χώρα και τη μετατροπή του αυτοκινήτου σε μόνιμη κατοικία, λόγω έλλειψης στέγης. Η ανησυχία της επικεντρώνεται στις περιπτώσεις που οι κάτοικοι μιας περιοχής, την καταγγέλλουν στην αστυνομία και αναγκάζεται έτσι να αλλάζει διαρκώς γειτονιές διαμονής.

Τέλος, μία γυναίκα ανέφερε την έλλειψη εργασίας και την κακή ποιότητα ζωής γενικά, και μία άλλη την ανησυχία της σε θέματα που αφορούν και σχετίζονται με το παιδί της.

Στην ερώτηση πώς θα κατένεμαν το αίσθημα του φόβου πριν την εξάρτηση, η πλειοψηφία των γυναικών (70%), τοποθετούνται στην κλίμακα από “λίγο έως καθόλου”, ενώ μόλις το (13.4%) στο “πολύ έως πάρα πολύ”.

Αξίζει να αναφέρουμε ότι οι περισσότερες γυναίκες του δείγματός μας κάνουν χρήση ουσιών από πολύ μικρή ηλικία, με αποτέλεσμα η φάση αυτή να είναι πολύ περιορισμένη χρονικά.

			Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
πολύ έως πάρα πολύ			4	13.4%
μέτρια			5	16.7%
λίγο έως καθόλου			21	70%
Σύνολο			30	100%

Στην ερώτηση πώς θα κατένεμαν το αίσθημα του φόβου κατά την εξάρτηση, 14 γυναίκες τοποθετούνται στην κλίμακα στο “ από λίγο έως καθόλου”, ενώ 12 γυναίκες στο “ πολύ έως πάρα πολύ”.

Κατά τη διάρκεια της χρήσης τα ποσοστά είναι σχεδόν μοιρασμένα, ανάμεσα στο “λίγο έως καθόλου” και στο “πολύ έως πάρα πολύ”, με επικρατέστερο το “λίγο έως καθόλου”. Καταλήγουμε λοιπόν στο ότι δεν μπορούμε να οδηγηθούμε σε ένα συμπέρασμα για την περίοδο αυτή, δεδομένου ότι για άλλες γυναίκες η περίοδος της ουσιοεξάρτησης περιελάμβανε και το αίσθημα του φόβου, ενώ ένα μεγάλο εξίσου ποσοστό δεν ένιωθε τέτοιου είδους ανησυχίες και φόβους.

			Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
πολύ έως πάρα πολύ			12	40%
μέτρια			4	13.3%
λίγο έως καθόλου			14	46.6%
Σύνολο			30	100%

Στην ερώτηση πώς θα κατένεμαν το αίσθημα του φόβου στην τωρινή κατάσταση, η πλειοψηφία των γυναικών (53.4%), τοποθετείται στο “ από πολύ έως πάρα πολύ”, ενώ μόλις το (26.71%) στο “ από λίγο έως καθόλου”.

Επιχειρώντας μία ερμηνεία της ύπαρξης διαφορετικών ποσοστών κατά την χρήση και στην τωρινή κατάσταση, θα μπορούσαμε να αναφέρουμε τις προηγούμενες εμπειρίες σε συνδυασμό με την πληροφόρηση για τις “επικίνδυνες” καταστάσεις, καθώς και των νέων στόχων ζωής.

			Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
πολύ έως πάρα πολύ			16	53.4%
μέτρια			6	20%
λίγο έως καθόλου			8	26.7%
Σύνολο			30	100%

Στην ερώτηση αν φοβούνται να μείνουν μόνες το βράδυ στο σπίτι τους, η πλειοψηφία απάντησε όχι (70%) και μόλις το (26.7%) απάντησε καταφατικά.

			Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
ναι			8	26.7%
όχι			21	70%
Σύνολο			29	96.7%
Απουσίες τιμές			1	3.3%

Στην ερώτηση αν θεωρούν ότι είναι πιθανό να γίνουν θύματα κάποιας εγκληματικής επίθεσης, 16 γυναίκες τοποθετήθηκαν στην κλίμακα “ από πιθανό έως πολύ πιθανό”, 12 γυναίκες στο “λίγο έως μέτρια πιθανό” και μόλις 2 γυναίκες το έκριναν απίθανο.

			Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
απίθανο			2	6.7%
λίγο έως μέτρια πιθανό			12	40%
πιθανό έως πολύ πιθανό			16	53.4%
Σύνολο			30	100%

Στην ερώτηση αν έπεφταν θύμα κάποιας εγκληματικής ενέργειας, σε τι είδους αδίκημα θα ήταν πιθανό να πέσουν, 15 φορές αναφέρθηκε το ενδεχόμενο της κλοπής, 8 φορές ο βιασμός, 5 φορές ο ξυλοδαρμός, 4 φορές η ληστεία και μεμονωμένες περιπτώσεις αποτελούν ο φόνος, η μαχαιριά και ο καβγάς.

Η πιθανότητα της κλοπής εμφανίζεται ως κύρια ανησυχία τους, δεδομένου ότι οι ίδιες διαθέτουν μόνο τα απαραίτητα, με αποτέλεσμα το ενδεχόμενο της κλοπής να είναι αγχογόνο, για το λόγο ότι θα τους τα στερήσει. Επιπλέον, το ενδεχόμενο του βιασμού εκφράζει το αίσθημα του ευάλωτου των γυναικών αυτών, συνυπολογίζοντας και τις προηγούμενες προσωπικές τους τραυματικές εμπειρίες.

Στην ερώτηση ποια είναι τα 3 πρώτα αδικήματα που τους προκαλούν περισσότερο φόβο παρατηρούμε το αδίκημα του βιασμού στην πρώτη θέση καθώς και το φόνο και την κλοπή σε δεύτερη και τρίτη αντίστοιχα θέση.

Αδίκημα	Πόσες φορές αναφέρθηκε
βιασμός	16
φόνος	13
κλοπή	11
κακοποίηση/ξυλοδαρμός	8
παιδεραστία	3
απειλή	3
εμπόριο ουσιών	3
ληστεία	2
να παίρνω και άλλες ουσίες μαζί με μεθαδόνη	2
παιδοκτονία	2
φυλάκιση	2
χρήση ουσιών	2
τροχαία	2
περιθωριοποίηση	1
ανεργία	1
πυροβολισμός	1
να παίρνω και άλλες ουσίες μαζί με μεθαδόνη	1

δολοπλοκία	1
ερωτικά εγκλήματα	1
συκοφαντία	1

Στην ερώτηση των αδικημάτων περιλαμβάνονται και έννοιες που δεν συμπεριλαμβάνονται στην νομικά κατοχυρωμένη κατηγορία των αδικημάτων. Κρίθηκε όμως ιδιαίτερα ενδιαφέρον να παρατίθενται τα λεγόμενα των συνεντευξιαζομένων όπως ακριβώς ειπώθηκαν, προκειμένου να διερευνήσουμε τις έννοιες αυτές όπως ακριβώς τις αντιλαμβάνονται και τις βιώνουν οι ίδιες. Παρατηρούμε και εδώ ως επικρατέστερα αδικήματα, αυτά της προσβολής του εαυτού (βιασμός, φόνος) αλλά και της αφαίρεσης των απαραίτητων, ως προς την επιβίωση αγαθών (κλοπής).

Στην ερώτηση γιατί επέλεξαν τα συγκεκριμένα αδικήματα, 12 γυναίκες απάντησαν ότι τα συγκεκριμένα τα θεωρούν από τα χειρότερα. 7 γυναίκες ανέφεραν ότι τους έχουν συμβεί και τα επέλεξαν για το λόγο ότι τα έχουν βιώσει, 6 γυναίκες γιατί τους φοβίζονται και 3 ανέφεραν ότι τα επέλεξαν γιατί επηρεάζουν τη ζωή τους. Δύο (2) απαντήσεις δόθηκαν στα πλαίσια του αυθόρμητου, ενώ άλλες γυναίκες απάντησαν : « γιατί αυτά εμπεριέχουν και καλύπτουν τα υπόλοιπα αδικήματα», «επιλέγω αυτά γιατί έχω ξεφύγει από τα υπόλοιπα», «γιατί υπάρχουν σε όλη την Ελλάδα», «γιατί δεν μπορώ να τα αντιμετωπίσω, να αντεπεξέλθω», «γιατί αυτά μπορούν να σε μπλέξουν», «γιατί το έχει βιώσει κάποιο συγγενικό μου πρόσωπο».

Η γνώμη τους για την ιεράρχηση των κοινωνικών προβλημάτων των ημερών μας, φέρνει στην πρώτη θέση το ζήτημα των ναρκωτικών που τις αφορά άμεσα και είναι οι ίδιες αποδέκτες των επιβλαβών συνεπειών τους.

Το δεύτερο κατά σειρά κοινωνικό πρόβλημα καθρεφτίζει τη σημασία της εργασίας στη ζωή του ανθρώπου και κατ'επέκταση τα προβλήματα που εκπηγάζουν από το φαινόμενο της ανεργίας. Οι ίδιες, βιώνουν τις ανασφάλειες που προκύπτουν από την έλλειψη της σταθερότητας που δίνει η εργασία στον άνθρωπο.

Το τρίτο σοβαρότερο κοινωνικό πρόβλημα που θέτουν, είναι η έλλειψη στέγης. Μπορεί η πλειοψηφία να διαθέτει ιδιόκτητη κατοικία αλλά απ'ό,τι φαίνεται, οι ίδιες το ανάγουν σε κοινωνικό επίπεδο και αφουγκράζονται τις ανάγκες και τα προβλήματα εκείνων που δε διαθέτουν στέγη.

Εκφράζουν το φόβο τους να κυκλοφορήσουν έξω το βράδυ, μπροστά στο ενδεχόμενο να γίνουν θύματα κλοπής και προσβολής της σωματικής τους ακεραιότητας. Επιπρόσθετα, η παρουσία των αλλοδαπών, αποτελεί μία από τις επικρατέστερες πηγές του φόβου τους.

Αισθάνονται, ότι περιορίζοντας τις εξόδους τους σε συγκεκριμένες ώρες και σε δεδομένες περιοχές, θα προφυλάξουν τον εαυτό τους από “επικίνδυνες” καταστάσεις.

Όσον αφορά για τους παράγοντες έντασης των προαναφερομένων φόβων, έκαναν λόγο για την ύπαρξη ψυχιατρικών διαταραχών καθώς και για την καταλυτική παρουσία του συντρόφου τους, όπου στην περίπτωση κρίσης στη σχέση τους λειτουργεί επιβαρυντικά, ενώ στην περίπτωση καλής σχέσης λειτουργεί πολύ υποστηρικτικά για τις ίδιες.

Πριν την εξάρτηση, τα ποσοστά φόβου του εγκλήματος είναι πολύ χαμηλά, κατά την εξάρτηση από τις ουσίες τα ποσοστά είναι μοιρασμένα ανάμεσα στο πολύ και στο λίγο, με επικρατέστερο το “λίγο έως καθόλου”. Κατά την τωρινή περίοδο της απεξάρτησης, τα ποσοστά φόβου είναι πολύ υψηλά. Πρόκειται για μία περίοδο όπου οι γυναίκες

αυτές, βιώνουν τον κίνδυνο και την απειλή, νιώθουν την ανάγκη να προφυλαχθούν καθώς και να αποφύγουν οικείες και δυσάρεστες προηγούμενες εμπειρίες με επιβλαβείς συνέπειες. Νιώθουν ως ευπαθής κοινωνική κατηγορία πολύ πιθανό να θυματοποιηθούν, φοβούμενες πολλά αδικήματα, με επικρατέστερα εκείνα του βιασμού, του φόνου και της κλοπής. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και το εύρημα που εμφανίζει τις γυναίκες χρήστες, να νιώθουν ασφαλείς στο σπίτι τους.

Συμπεραίνουμε, ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι μία πραγματικότητα για τη συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα. Σε όλα τα επίπεδα της ζωής και της δράσης τους, οι γυναίκες χρήστες αντιμετωπίζουν την περιθωριοποίηση και το στιγματισμό μέσα σε μια διαιρεμένη κοινωνία, που λειτουργεί με όρους ανισότητας. Η απορρέουσα ανασφάλεια των γυναικών αυτών, κυμαίνεται σε υψηλά επίπεδα, δεδομένου ότι έχουν να αντιμετωπίσουν καθημερινές, πολύπλοκες προκλήσεις.

- Απόψεις και στάσεις απέναντι στα ΜΜΕ, Αστυνομία και Ποινική Δικαιοσύνη.

Στην ερώτηση ποια είναι για τις ίδιες η πρώτη σε ιεράρχηση πηγή πληροφόρησης για τα ναρκωτικά, η πλειοψηφία των γυναικών (15 γυναίκες), απάντησαν ότι αποτελεί η άμεση εμπειρία. 12 γυναίκες ανέφεραν την τηλεόραση και το ραδιόφωνο, ενώ μόλις 3 τις εφημερίδες και τα περιοδικά.

Λόγω των χαρακτηριστικών της συγκεκριμένης κοινωνικής κατηγορίας, δεν αποτελούν τα ΜΜΕ την κυριότερη πηγή πληροφόρησης για τα ναρκωτικά, αλλά η άμεση προσωπική τους εμπειρία.

			Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
εφημερίδες - περιοδικά			3	10%
τηλεόραση - ραδιόφωνο			12	40%
άμεση εμπειρία			15	50%
Σύνολο			30	100%

Στην ερώτηση ποια είναι η δεύτερη σε ιεράρχηση πηγή πληροφόρησης για τα ναρκωτικά, η τηλεόραση και το ραδιόφωνο αποτέλεσαν την πρώτη θέση με ποσοστό 26.7%. Μετά ακολουθεί η κατηγορία εφημερίδες – περιοδικά (16.7%), και ακολουθούν ο φιλικός και κοινωνικός περίγυρος και η άμεση εμπειρία με ίδιο ποσοστό (6.7%).

			Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
εφημερίδες – περιοδικά			5	16.7%
τηλεόραση – ραδιόφωνο			8	26.7%
φιλικός και κοινωνικός περίγυρος			2	6.7%
άμεση εμπειρία			2	6.7%
Σύνολο			17	56.7%
Απούσες τιμές			13	43.3%

Στην ερώτηση για την άποψή τους για την προβολή του ζητήματος των ναρκωτικών από τα ΜΜΕ, επικράτησε η αρνητική αξιολόγηση με ποσοστό 56.7%. Το 30% ανέφερε ότι είναι υπερβολική και δημιουργεί στερεότυπα, ενώ μόλις ένα 6.7% μίλησε για ουδέτερη προβολή και άλλο ένα 6.7% για αντικειμενική, στις σωστές διαστάσεις προβολή.

			Απόλυτη	Σχετική
			συχνότητα	συχνότητα
αντικειμενική			2	6.7%
υπερβολική			9	30%
αρνητική αξιολόγηση			17	56.7%
ουδέτερη αξιολόγηση			2	6.7%
Σύνολο			30	100%

Όσον αφορά την αρνητική αξιολόγηση, η συντριπτική πλειοψηφία των γυναικών που ανήκουν σε αυτή την κατηγορία, επέλεξε να απαντήσει περιγραφικά, με δικά της λόγια και εκφράσεις. Είπαν συγκεκριμένα: «τα παρουσιάζουν διευρυμένα. Όχι ό,τι συμβαίνει», «άχρηστη, ημιμάθεια, χρησιμοποιούν πράγματα που δεν ξέρουν και τα λένε αλλιώς», «μέτρια αντιμετώπιση, ενημέρωση, άγνοια τι πραγματικά συμβαίνει», «τα κάνουν μπάχαλο, μπέρδεμα...», «ελλιπές, όχι με τη σωστή πλευρά, σαν να θέλουν να δημιουργήσουν φοβία στον κόσμο. Τι γίνεται μετά δεν το παρουσιάζουν», «μια μέση κατάσταση. Κάποιος που δεν ξέρει, δεν μπορεί να καταλάβει», «τραγική. Εκτός

πραγματικότητας», «ανεπαρκής», «λειτουργεί έτσι για να έχει και τζίρο», «πρέπει να δώσουν το σωστό τρόπο αντιμετώπισης. Δεν τον αντιμετωπίζουν σαν άρρωστο παντού», «θέλει να κάνει κάτι αλλά δεν μπορεί. Ό,τι μπορεί κάνει. Γίνεται προσπάθεια αλλά είναι σαν να βλέπω ένα παιδάκι που μπουσουλάει. Περιμένουμε να γίνει έφηβος στην Ευρωπαϊκή Ένωση», «δεν αναφέρονται. Πολύ σπάνια ακούω. Κι αυτό μόνο αν έχουν πιάσει κανένα μεγαλέμπορα. Για χρήστες και πεθαμένους δε λέγονται», «δεν υπάρχει καμμία προβολή και αν υπάρχει δε γίνεται γνωστή. Να γεμίζει η τηλεοπτική ώρα», «είναι συνήθως λάθος, δεν το βλέπουν όπως εγώ. Από άλλη οπτική, λάθος...», «ανεπαρκής, λίγη», «καθόλου σωστές, δε γνωρίζουν», «δεν υπάρχει», «θα μπορούσαν και καλύτερα», «παραπληροφόρηση», «ερεθίζουν τα παιδιά να έχουν περιέργεια», «αυτά που λένε δεν ισχύουν», «σαν κάτι πολύ κακό, σαν να είμαστε οι χειρότεροι και όμως είμαστε αδικημένοι. Πολύ άρρωστοι, αφόρητος ο πόνος...», «ελλιπής. Έχουν γίνει σοβαρά βήματα αλλά θα έπρεπε να έχει το 10λεπτο του χρήστη», «ωραίο αστείο. Η γάτα κωνηγάει την ουρά της».

Στην ερώτηση πώς κρίνουν το έργο της αστυνομίας στον τομέα των ναρκωτικών, 20 γυναίκες εξέφρασαν αρνητική αξιολόγηση, 4 το έκριναν ως ουδέτερο, 4 ως υπερβολικό και μόλις 2 γυναίκες το χαρακτήρισαν αντικειμενικό.

			Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
αντικειμενική			2	6.7%
υπερβολική			4	13.3%
αρνητική αξιολόγηση			20	66.7%
ουδέτερη			4	13.3%

αξιολόγηση				
Σύνολο			30	100%

Το 66.7% που εκφράστηκε αρνητικά για το έργο της αστυνομίας, προτίμησε να το αξιολογήσει με δικά του λόγια, λέγοντας τα εξής: «ποτέ δεν έκανε τίποτα», «άχρηστο, πλήρη αχρηστία, ακολουθούμε τον αμερικάνικο τρόπο αντιμετώπισης, ενώ είμαστε Ευρώπη. Περιθωριοποίηση και κατηγορία πολιτών», «στους γύφτους δεν τολμάνε να πάνε. Άσχημη αντιμετώπιση. Δικαστές – δικηγόροι, φαύλος κύκλος. Γιατροί, μίζες παίρνουν», «σαν δημόσιοι υπάλληλοι, όχι όπως πρέπει να είναι...», «εξαρτάται από διπλωματία. Αν έχεις χρήματα, πώς θα μιλήσεις, είναι διαφορετική αντιμετώπιση», «απαράδεκτη! Απευθύνονται σε ζώα», «δεν μας αντιμετωπίζουν όπως πρέπει, βία και σκληρή αντιμετώπιση», «χάλια», «καθόλου σωστό, αντί να πιάσουν τους εμπόρους, πιάνουν αυτόν με το φακελάκι και τα 5 χάπια», «ρατσιστική αντιμετώπιση, εφιάλτης της ζωής μου», «σωστή δικαιοσύνη δεν έχουμε», «ψιλοϋπερβολικοί. Η αστυνομία ξέρει ο ένας είναι χρήστης και ο άλλος έμπορος. Υπάρχουν αστυνομικοί που είναι στο κύκλωμα και παίρνουν πληροφορίες», «άδικο», «θα μπορούσε να ήταν και καλύτερα. Ανεπαρκής. Δεν χτυπάει στο κόκαλο του προβλήματος», «χάλια», «είναι καθίκια», «κι εκείνοι κάνουν τη δουλειά τους. Επηρεάζονται κι αυτοί από τα δικά τους. Άλλες φορές ρατσισμό. Με την αρρώστια σου ζούνε», «αίσχος, γιατί νομίζουν ότι είναι κάποιοι, ζώα», «μας έχουν πολύ υπό, δεν μας υπολογίζουν. Κοίτα το πρεζάκι. Και μπορεί να το έχει κάνει κάποιος άλλος. Καχυποψία», «είναι υπερβολικοί. Όχι όλοι, δεν είναι όλοι ίδιοι... Υπάρχουν καλοί και υπάρχουν και άλλοι. Με είδε με ένα φιζάκι και με πήγε αυτόφωρο για να πάρει γαλόνια», «το τί έχω ακούσει... Το 4^ο δίνει ναρκωτικά σε μητέρα με δύο γιούς. Οι ίδιοι οι αστυνομικοί μας τα αρπάζουν και μας τα δίνουν οι ίδιοι. Το έχω δει με τα μάτια μου», «κάκιστη. Καλύπτουν τους εμπόρους και τους

χρήστες τους βάζουν μέσα», « μη αντικειμενικό. Ξέρουμε τι κάνουν. Τα παίρνουν κανονικά. Όποιος δώσει τα περισσότερα αθρώνεται. Ο μικροχρήστης τρώει φυλακές», «Ό,τι φάνε, ό,τι προλάβουν. Είναι οι βαθμίδες. Έχουν και αυτοί τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους στα χρήματα και τις ουσίες. Γνωστά πράγματα. Είναι οι τρομοκράτες των αδυνάτων. Βία, τρομοκρατία, εκεί όπου υπάρχει αδυναμία...».

23 γυναίκες από τις 30 (76.7%) εξέφρασαν αρνητική αξιολόγηση όσον αφορά τη στάση της αστυνομίας απέναντι στη θυματοποίηση γυναικών χρηστών. Τρεις γυναίκες την έκριναν ως ουδέτερη, 2 ως αντικειμενική και μία γυναίκα τη χαρακτήρισε ως υπερβολική.

			Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
αντικειμενική			2	6.7%
υπερβολική			1	3.3%
αρνητική αξιολόγηση			23	76.7%
ουδέτερη αξιολόγηση			3	10%
Σύνολο			29	96.7%
Απούσες τιμές			1	3.3%

Το 76.7% που τοποθετήθηκε με αρνητική αξιολόγηση απέναντι στη στάση της αστυνομίας προς τις θυματοποιημένες γυναίκες χρήστες είπε: «σκοτίστηκαν», «χάλια», «δεν έχω καμμία εμπιστοσύνη», «ανεπαρκής, δεν πιστεύω ότι έχει

εξειδικευτεί», «ανάλογα με το άτομο. Πήγαν να με κλείσουν φυλακή. Έχω πέσει από σκαλοπάτια... Αν δεν έχεις γνωστό δεν κάνεις τίποτα. Είναι μεγάλη οικογένεια...», «καλύτερη από ό,τι είναι στους άντρες. Με εμπάθεια πάντως», «μας έχουν στο χου... Εξαρτάται...», «δεν υπάρχει διαφορά. Τα πρεζόνια είναι πρεζόνια», «εν μέρει θέλουν να βοηθήσουν αλλά δεν το κάνουν με το σωστό τρόπο. Στην Ελλάδα είμαι κατά της αστυνομίας», «αναλόγως τη γυναίκα. Αν η άλλη τους τα πει μπαμ, αν μία τους αρχίσει στο παραμύθι. Και καλό μου έχει κάνει η αστυνομία», «έφαγα ζύλο από τους Ζιτάδες.

Με έπιασαν από τα μαλλιά και με χτύπαγαν κάτω. Έξι (6) ώρες για εξακρίβωση με είχαν. Χωρίς λόγο με έκαναν μαύρη. Πολύ άσχημη...», «θήματα της αστυνομίας γίνονται. Βοήθεια ζητάς και σε βαράνε παραπάνω. Τρομερή κατάσταση», «εχθρική», «δεν είναι καλή. Τις αντιμετωπίζουν σαν πουτάνες. Τα θέλεις και τα έπαθες», «απαράδεκτη, χυδαία, δεν μπορώ να τη χαρακτηρίσω», «ίσως φέρεται καλύτερα όσον αφορά τη γυναίκα... Τη βλέπει με διαφορετικό μάτι. Φέρονται σαν ζώα. Υπάρχουν και γυναίκες όμως... Έχω δει άρρωστη γυναίκα να την κλωτσούν», «δε φέρονται καλά γενικά σε γυναίκες χρήστριες. Δεν είναι τόσο σημαντικό ότι είναι θύμα», «θα μπορούσε να είναι πιο νορμαλ. Είναι βίαιη, δεν υπάρχει σεβασμός, εκτίμηση», «καμμία σχέση. Δε σώζουν καμμία κατάσταση», «πολύ χάλια. Δε μας εξετάζουν γυναίκες. Μας γδύνουν άντρες. Ντρέπομαι...», «απαίσια. Έχω προσωπική εμπειρία. Με σάπισαν στο ζύλο σαν να ήμουν άνδρας προς άνδρα. Ένα θηρίο...», «δε φέρονται σωστά, δε σκέπτονται ότι είναι άρρωστος, δεν τους λες ανθρώπους», «άλλες υποτιμάνε... Ανάλογα τον άνθρωπο... Ή θα ειρωνευτεί ή θα βοηθήσει...», «Σου λένε ότι φταις κιόλας... Ότι κούνησες τον κώλο σου... Σε κάνουν να αισθάνεσαι ότι ντρέπεσαι για αυτά που έπαθες και σε ξεφτιλίζουν», «ασταθής εντελώς, δεν κάνουν τίποτα», «μας κοροϊδεύουν, σαν να είμαστε κοινώς, πόρνες», «όχι σωστή. Όλοι οι τομείς στην Ελλάδα. Θέλει κάποιος να ασχοληθεί. Οι μπάτσοι δεν τους αντιμετωπίζουν σαν ανθρώπους αλλά σαν μιάσματα. Τα έχω μάθει

και τα ξέρω», «σαν τη σφουγγαρίστρα μας βλέπουν. Τί να πώ για το λεξιλόγιό τους, για σεξουαλική παρενόχληση, χίλια πράγματα».

Σε αυτό το σημείο επιβεβαιώνεται η έλλειψη εμπιστοσύνης στο μηχανισμό τόσο του κοινωνικού ελέγχου, όσο και της προβολής από τα ΜΜΕ ως φορέα συμφερόντων. Αξίζει να επισημανθεί ότι η πεποίθηση στην αξιοπιστία του συστήματος (confidence), βασίζεται στην εμπιστοσύνη που προέρχεται από την προσωπική εμπειρία, που στις συγκεκριμένες περιπτώσεις δε διασφαλίζουν την ποθητή αξιοπιστία.

Στην ερώτηση αν έχουν κατηγορηθεί στο παρελθόν για διάπραξη κάποιου αδικήματος, από τις 30 γυναίκες οι 22 απάντησαν ναι, και μόλις 7 όχι.

			Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
ναι			22	73.3%
όχι			7	23.3%
Σύνολο			29	96.7%
Απούσες τιμές			1	3.3%

Στην ερώτηση για ποιο αδίκημα έχουν κατηγορηθεί και πόσες φορές, 12 φορές αναφέρθηκε η κατοχή και χρήση ουσιών, 9 φορές η κλοπή, εκ των οποίων η μία αναφέρει πιο συγκεκριμένα την κλοπή τσάντας (τη λεγόμενη «τσαντιά»), μία άλλη την κλοπή φαρμάκων από το ΚΑΤ και μία τρίτη κατηγορήθηκε για συνέργεια σε κλοπή. 6 φορές αναφέρθηκε η κατηγορία για εμπορία, εκ των οποίων μία γυναίκα

αναφέρει την εισαγωγή μεθαδόνης από το Άμστερνταμ. Τέλος, 2 φορές εμφανίστηκε η κατηγορία για ληστεία και μία για απειλή με μαχαίρι.

Εδώ επιβεβαιώνεται η εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς για την απόκτηση της ουσίας, όπου οδηγεί έτσι τις γυναίκες αυτές σε μία εμπλοκή με το Σύστημα Απονομής Ποινικής Δικαιοσύνης.

Η άμεση εμπειρία αποτελεί για τις γυναίκες χρήστες την βασική πηγή άντλησης πληροφοριών για τα ναρκωτικά. Στη συνέχεια ακολουθούν η τηλεόραση και το ραδιόφωνο, και κατ'επέκταση οι εφημερίδες και τα περιοδικά.

Η αξιολόγηση των ΜΜΕ για την προβολή του ζητήματος των ναρκωτικών είναι αρνητική, καθώς και η αξιολόγηση του έργου της αστυνομίας στο ίδιο ζήτημα. Έκαναν λόγο για άδικη μεταχείριση, περιθωριοποίηση αλλά ακόμη και για θυματοποίηση από τους ίδιους τους φορείς άσκησης του κοινωνικού ελέγχου. Το ίδιο αρνητική είναι και η αξιολόγηση της στάσης της αστυνομίας απέναντι στη θυματοποίηση γυναικών χρηστών. Απ'ό,τι δηλώνουν δεν υπάρχει διαφοροποίηση στην αντιμετώπιση της αστυνομίας αν είναι οι ίδιες θύματα ή όχι.

Αναφορικά με τη διάπραξη κάποιου αδικήματος των ίδιων στο παρελθόν, η απόλυτη πλειοψηφία απάντησε καταφατικά. Τα είδη των αδικημάτων που ανέφεραν είναι η κατοχή, χρήση και εμπορία ουσιών, η κλοπή, η ληστεία και η απειλή με μαχαίρι.

Σύμφωνα με τα λεγόμενά τους, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για μία ευπαθή κοινωνική ομάδα, όπου καλείται να αντιμετωπίσει και να διαχειριστεί άνιση μορφής μεταχείριση από τον ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο.

Ακόμη και η πληροφόρησή τους για τα ναρκωτικά, στηρίζεται στην προσωπική βιωματική πληροφόρηση που προκύπτει από τις εμπειρίες τους.

Η εμπλοκή τους με το Σύστημα Απονομής Ποινικής Δικαιοσύνης, είναι μέρος της ζωής τους μέσα στα πλαίσια της συμβίωσης με την ουσία. Μέσα σε όλο αυτό το κλίμα των

συγκεκριμένων προσλαμβανιμένων εμπειριών και προδιαγραφών δράσης, συναναστροφών και προβλημάτων της συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας, διαφαίνονται τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της ευπάθειάς τους, καθώς και του αισθήματος του ενάλωτου των γυναικών αυτών, που τις καθιστά θύματα άλλων και θύτες των εαυτών τους.

- Διαστάσεις θυματοποίησης

Στην ερώτηση αν έχουν υπάρξει υπάρξει θύματα εγκληματικής ενέργειας 27 γυναίκες από τις 30 απάντησαν καταφατικά και μόλις 3 απάντησαν πως όχι.

Σε αυτό το σημείο επιβεβαιώνονται τα θεωρητικά δεδομένα, που κάνουν λόγο για υψηλά ποσοστά θυματοποίησης κατά τη διάρκεια της ζωής τους.

			Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
ναι			27	90%
όχι			3	10%
Σύνολο			30	100%

Στις γυναίκες που απάντησαν καταφατικά στην ερώτηση αυτή, ακολούθησε η ερώτηση τι είδους εγκληματική ενέργεια.

Σύμφωνα με τις απαντήσεις τους, διαπιστώσαμε ότι ο βιασμός και η κλοπή εμφανίστηκαν με τη μεγαλύτερη συχνότητα (12 φορές), ακολούθησαν ο ξυλοδαρμός / σωματική κακοποίηση (10 φορές) και στη συνέχεια αναφέρθηκαν μεμονωμένα :

ασέλγεια, απόπειρα βιασμού, επίθεση – εισβολή στο σπίτι, «καβγάς», απαγωγή, εμπλοκή σε εμπορία, μύηση στα ναρκωτικά.

Όσον αφορά την ερώτηση αν η εγκληματική ενέργεια έλαβε χώρα πριν, κατά τη διάρκεια της χρήσης ή κατά τη θεραπευτική διαδικασία, οι αναφορές των εγκληματικών ενεργειών εντοπίζονται με μεγαλύτερη συχνότητα κατά την περίοδο εμπλοκής με τη χρήση (20 φορές). Δεύτερη σε σειρά συχνότητας εμφάνισης έρχεται η περίοδος πριν τη χρήση (10 φορές), και τελευταία η περίοδος θεραπευτικής διαδικασίας (7 φορές).

Στην ερώτηση αν έγινε καταγγελία στην αστυνομία για την ενέργεια αυτή-ές, η πλειοψηφία των γυναικών απάντησε αρνητικά (σε 25 περιπτώσεις) και μόνο σε 12 περιπτώσεις ακολούθησε επίσημη καταγγελία στα διωκτικά όργανα.

Πιο συγκεκριμένα, για κάθε επιμέρους θυματοποίηση θα διερευνήσουμε τη συχνότητα και περίοδο εμφάνισής της, την ύπαρξη ή όχι επίσημης καταγγελίας και την επιχειρηματολογία σε περίπτωση αρνητικής απάντησης σε αυτό.

Όσον αφορά το **βιασμό**, αναφέρθηκε 12 φορές και πιο συγκεκριμένα : 8 γυναίκες είπαν ότι έζησαν αυτή την εμπειρία 1 φορά, μία γυναίκα 2 φορές, μία άλλη 3 φορές μία τρίτη 4 και μία τελευταία εξομολογήθηκε ότι βίωσε αυτή την εμπειρία 4 φορές το μήνα.

Από αυτές τις αναφορές, επτά γυναίκες βιάστηκαν πριν την εμπλοκή τους με τη χρήση, τέσσερις γυναίκες κατά την διάρκεια χρήσης ουσιών, και μόλις μία κατά την θεραπεία της.

Στην ερώτηση της ύπαρξης ή όχι καταγγελίας στην αστυνομία, 9 γυναίκες απάντησαν αρνητικά και μόλις 3 προέβησαν στην καταγγελία της θυματοποίησής τους αυτής.

Στην ερώτηση γιατί δεν το κατήγγειλαν, αναφέρθηκαν οι εξής λόγοι:

«δε θα με πιστεύανε, άλλα χρόνια, ούτε είχα στήριξη από το οικογενειακό περιβάλλον», «δεν έκανα καταγγελία, για να τελειώνει, να φύγει... Κι όποτε έρχεται κοιτάω τρόπους να φεύγει. Γιατί η αντιμετώπιση ήταν να κάνουν πλάκα με αυτό...», «το είπα στη μητέρα μου κι έφαγα ξύλο, γιατί είπε ότι θα έφταιγα κι εγώ για να γίνει», «γιατί ήμουν από την Κρήτη. Θα ήταν μεγάλο σκάνδαλο. Δεν ήθελα να τον κάνω ρεζίλι (τον πατέρα)», «γιατί τον είχα παντρευτεί, φοβόμουν, σπλοφορούσε», «ήταν γείτονες, επειδή δεν ολοκληρώθηκε», «τί θα άλλαζε να γίνω καταδότηρια. Αν μπορούσα να τον εκτελέσω, άλλο.. Δεν έχω κάποιον δικό μου».

Όπως διαφάνηκε και μέσα από την βιβλιογραφία, τα αδικήματα σεξουαλικής βίας είναι ευρύτατα διαδεδομένα και ιδιαίτερα το αδίκημα του βιασμού. Επιβεβαιώνεται και εδώ ότι η καταγγελία στην αστυνομία είναι πολύ σπάνιο φαινόμενο, όπου αποφεύγεται για πολλούς λόγους. Κάνουν λόγο για την ανάγκη τους να το ξεχάσουν και να προχωρήσουν παραπέρα, την αποφυγή σκανδάλου, το γεγονός ότι δε θα ήταν πιστευτό ή ότι δε θα έβγαινε κάτι με το να το καταγγείλουν.

Όσον αφορά την κλοπή, εμφανίστηκε 12 φορές. Επτά γυναίκες έπεσαν θύματα αυτής της ενέργειας 7 φορές κατά τη διάρκεια της χρήσης ουσιών, 3 φορές κατά τη θεραπεία τους, 2 φορές και στις 3 φάσεις ζωής τους (πρίν, κατά τη χρήση και κατά τη θεραπεία), ενώ καμμία τέτοιας μορφής θυματοποίηση δεν έλαβε χώρα αμιγώς κατά τη φάση πριν την εμπλοκή με τη χρήση.

Τέσσερις γυναίκες βίωσαν αυτή την εμπειρία μία φορά, δύο γυναίκες τρεις φορές, άλλες δύο πάνω από δέκα φορές, ενώ μία γυναίκα την έκλεψαν συγκεκριμένα δέκα φορές και μία τελευταία, αναφέρει ότι το βίωνε αυτό καθημερινά.

Από τις 12 αναφορές του αδικήματος της κλοπής, 6 γυναίκες έκαναν καταγγελία και οι υπόλοιπες 6 όχι.

Οι λόγοι για τους οποίους οι 6 γυναίκες δεν προέβησαν στο να καταγγείλουν την θυματοποίησή τους αυτή, είναι οι εξής:

«δε θα έβγαζα κάτι, πιο πολύ θα έμπλεκα..», «τι να πεις. Ότι εγώ έπεσα σε κόμα που πήγα μαζί του να πιω και με έκλεψε; Δεν ξέρω την ταυτότητά του», «εγώ θα έχανα το χρόνο μου, δε θα έβγαίνε τίποτα», «μόνο ότι το έχασα. Ήθελα να αποφύγω τη διαδικασία, συζήτηση μαζί τους. “Μήπως ήταν φίλος σου;” θα με ρωτήσουν. Λόγω της χρήσης...», «γιατί δεν υπάρχει περίπτωση. Πού να βρει ποιος και τι... Εκτός αν έχει κάνει και άλλο αδίκημα».

Το αδίκημα της κλοπής, αποτελεί άλλη μία εγκληματική ενέργεια που απειλεί τη συγκεκριμένη κοινωνική κατηγορία και που αποφεύγεται να καταγγεληθεί επίσημα, λόγω της ιδιότητας της χρήσης. Φοβούνται ότι πιο πολύ θα μπλέξουν, ότι εν μέρει ευθύνονται γι' αυτό που τους συνέβη λόγω των συναναστροφών τους και του τρόπου ζωής τους.

Αναφορικά με τον **ξυλοδαρμό / σωματική κακοποίηση**, αναφέρθηκε 10 φορές. Πιο συγκεκριμένα επτά γυναίκες κακοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια της χρήσης ουσιών, δύο κατά τη θεραπεία, και μόλις μία πριν την εμπλοκή με τις ουσίες.

Πέντε γυναίκες βίωσαν αυτή την εμπειρία μέχρι 10 φορές, δύο γυναίκες 1 φορά, μία αναφορά είναι για συχνή κακοποίηση, μία άλλη γυναίκα λέει ότι κακοποιούνταν 4 φορές το μήνα και μία τελευταία, ότι η κακοποίησή της ήταν καθημερινή.

Από τις εμπειρίες αυτές, μία γυναίκα προέβη στην καταγγελία στην αστυνομία, ενώ 6 γυναίκες αρνήθηκαν το δρόμο αυτό, ενώ μία άλλη επεσήμανε ότι η καταγγελία στην αστυνομία ήταν αδύνατη για το λόγο του ότι η κακοποίησή της αυτή προερχόταν από την ίδια την αστυνομία.

Όταν ρωτούνται για ποιο λόγο δεν έκαναν επίσημη καταγγελία, λένε:

«με απειλούσαν...Το είπα μετά.», «Πίστευα ότι δεν υπήρχε λόγος να το κάνω. Δεν θα έβρισκα ανταπόκριση επειδή ήμουν τοξικομανής», «επικρατούν κρυφοί νόμοι, θεωρείσαι ρουφιάνος αν το πεις», «δε θα έβγαζα κάτι, πιο πολύ θα έμπλεκα», «δύο πρεζόνια τσακώθηκαν, αυτό θα έλεγαν», «γιατί τον είχα παντρευτεί, φοβόμουν», «εδώ μας πιάνανε. Η αστυνομία με ήξερε, και τον πατέρα μου. Μετά θα είχα άλλα από τον ίδιο...».

Όσον αφορά τη θυματοποίηση με τη μορφή της **ασέλγειας**, έλαβε χώρα μία φορά, πριν την εμπλοκή με τα ναρκωτικά, δεν έγινε καταγγελία στην αστυνομία και ο λόγος ήταν η απειλή: «με απειλούσαν...»είπε χαρακτηριστικά.

Η **απόπειρα βιασμού**, έγινε μία φορά κατά τη διάρκεια της χρήσης, χωρίς να ακολουθήσει καταγγελία. Η ίδια αναφέρει: «ήταν ψυχολογικός βιασμός. Δεν το κατήγγειλα γιατί δεν μπορούσα να το εκφράσω, είχα μπλοκάρει, δεν το πίστευα. Δεν θα έβγαζα άκρη. Ήταν εκτός Αθηνών».

Η **επίθεση / εισβολή στο σπίτι**, έγινε δύο φορές: «Επίθεση στο σπίτι μου, να μου σπάσουν την πόρτα», κατά τη περίοδο χρήσης ουσιών. Για τις ενέργειες αυτές υπήρξε επίσημη καταγγελία.

Ο «**καβγάς**», έγινε πάνω από 10 φορές, και στις τρεις φάσεις (πριν, κατά τη χρήση και στη θεραπευτική φάση). Δεν έγινε καταγγελία στην αστυνομία. Είπε χαρακτηριστικά η ίδια η γυναίκα «Εγώ θα έχανα το χρόνο μου».

Η **απαγωγή** πραγματοποιήθηκε 1 φορά, κατά τη διάρκεια της χρήσης και ακολούθησε καταγγελία στην αστυνομία.

Μία άλλη γυναίκα μίλησε για **εμπλοκή σε εμπορία ουσιών**, μία φορά κατά τη φάση της θεραπείας της. Σε αυτή την περίπτωση δεν τίθεται θέμα καταγγελίας στην αστυνομία για το λόγο του ότι, όπως λέει χαρακτηριστικά η ίδια : «μπλέξαμε...».

Μία άλλη γυναίκα ανέφερε στην ερώτηση αυτή της θυματοποίησης, την **μύησή της στα ναρκωτικά**.

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των γυναικών για τους λόγους που τις απέτρεψαν στο να προβούν σε καταγγελία στην αστυνομία, 7 γυναίκες ανέφεραν ότι με την καταγγελία τους αυτή δεν θα άλλαζε τίποτα: *«εγώ θα έχανα το χρόνο μου, δεν θα έβγαине τίποτα»*. Η πεποίθησή τους αυτή, ότι η καταγγελία δε θα βοηθούσε σε κάτι, στηριζόταν στην πεποίθηση ότι δε θα έβρισκαν ανταπόκριση λόγω της ιδιότητας του χρήστη: *«πίστευα*

ότι δεν υπήρχε λόγος να το κάνω. Δε θα έβρισκα ανταπόκριση επειδή ήμουν τοξικομανής», *«θα μου έλεγαν μην τον έβαζες σπίτι σου για να μη σε κλέψει. Όλοι χρήστες...»*, *«δύο πρεζάκια τσακώθηκαν. Αυτό θα έλεγαν»*, *«δε θα έβγαζα κάτι, πιο πολύ θα έμπλεκα»*, είτε γιατί θεωρούσαν αδύνατο να βρεθεί ο θύτης, *«δεν υπήρχε περίπτωση να τον βρουν, εκτός και αν έχει κάνει και άλλο αδίκημα»*, είτε στηριζόταν στην άποψη ότι το σημαντικό ήταν να μη συμβεί: *«δεν άλλαζε τίποτα πια... Δεν το πρόλαβα. Άστο να πάει...»*.

Μία άλλη παράμετρος που αναφέρθηκε από την πλειοψηφία των γυναικών (9 γυναίκες), αποτελεί η ύπαρξη κάποιων άγραφων νόμων κάθε κοινωνίας ανθρώπων, είτε ως κανόνες μιας τοπικής κοινωνίας, είτε με τη μορφή μιας κουλτούρας μιας κοινωνικής ομάδας: *«Ήταν γείτονες»*, *«με απειλούσαν, το είπα μετά»*, *«τι θα άλλαζε, να γίνω καταδότης;»*, *«δεν το κατήγγειλα, για τον είχα παντρευτεί»*, *«η αστυνομία με ήξερε και τον πατέρα μου. Θα είχα άλλα από τον ίδιο»*, *«γιατί είμαι από την Κρήτη. Θα ήταν μεγάλο σκάνδαλο. Δεν ήθελα να τον κάνω ρεζίλι»*, *«το είπα στη μητέρα μου κι έφαγα ξύλο. Γιατί είπε ότι θα έφταιγα εγώ για να γίνει»*, *«δε θα με πιστεύανε... Άλλα χρόνια... Ούτε είχα στήριξη από το οικογενειακό περιβάλλον»*.

Τέλος, τρεις γυναίκες αναφέρουν τη δική τους προσωπική δυσκολία διαχείρισης και επεξεργασίας αυτού που τους συνέβη, με τελική επιλογή τους να το κρατήσουν

κρυφό. Σύμφωνα με τις ίδιες : «Δεν μπορούσα να το εκφράσω, να το πιστέψω. Είχα μπλοκάρει. Δε θα έβγαζα άκρη. Ήταν εκτός Αθηνών», «Ανέφερα μόνο ότι το έχασα. Ήθελα να αποφύγω τη διαδικασία, τη συζήτηση μαζί τους», «άστο να τελειώνει, να φύγει...Κι όποτε έρχεται κοιτάω τρόπους να φεύγει...Γιατί η αντιμετώπιση ήταν να κάνουν πλάκα».

Στην ερώτηση αν έχει θυματοποιηθεί κάποιο συγγενικό ή φιλικό τους πρόσωπο, η πλειοψηφία των γυναικών (18 γυναίκες), απάντησε θετικά, ενώ αρνητική απάντηση

δόθηκε από 12 γυναίκες.

Πρόκειται για μία έμμεσης μορφής θυματοποίηση, εφόσον αφορά συγγενικά ή φιλικά τους πρόσωπα.

	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
ναι	18	60%
όχι	12	40%
Σύνολο	30	100%

Στην ερώτηση σε τι είδους αδίκημα, το πρώτο σε συχνότητα εμφάνισης αδίκημα ήταν η κλοπή, που αναφέρθηκε 8 φορές. Δεύτερο σε σειρά είναι το αδίκημα του βιασμού που εμφανίστηκε 5 φορές ως απάντηση. Στη συνέχεια έρχονται η ληστεία και ο ξυλοδαρμός, αναφερόμενα 3 φορές.

Μεμονωμένες περιπτώσεις αποτελούν η φυλάκιση, το θύμα οικογενειακής βίας, ο φόνος, η φυλάκιση για καλλιέργεια, η απόπειρα βιασμού και η εξύβριση. Μία γυναίκα δεν απάντησε με συγκεκριμένο αδίκημα, ενώ μία άλλη είπε χαρακτηριστικά «τα πάντα έχω ακούσει».

Στην ερώτηση ποιοι πιστεύουν ότι είναι εκείνοι οι παράγοντες θυματοποίησης των ανθρώπων σε χρήση, ο παράγοντας “**χρήμα**” εμφανίστηκε 8 φορές είτε με την έννοια της ελλείψεώς του, είτε με την έννοια της παράνομης συναλλαγής. Είπαν χαρακτηριστικά : « αισθάνονται λόγω ελλείψεως χρημάτων ότι μπορούσαν να γίνουν θύματα», «η έλλειψη χρημάτων. Ο έμπορος λέει “έλα να σε αυτώσω και μετά να σου δώσω τη δόση σου”», «τα χρήματα», «το οικονομικό», «δεν έχουν χρήματα», «δεν έχουν χρήματα και ξέρουν οι άνδρες και έρχονται κοντά μας και άλλες πέφτουν και άλλες δεν πέφτουν», «τα χρήματα. Το ότι είναι κάτι παράνομο σε οποιαδήποτε συναλλαγή. Αναγκαστικά υπάρχει εγκληματικότητα όπου υπάρχει χρήμα και βρώμικο χρήμα», «ή έχουν πάρει χρήματα και δεν τα έχουν δώσει».

Το περιβάλλον / ο περίγυρος συναναστροφής, είναι ένας άλλος σημαντικός παράγοντας που εμφανίστηκε 7 φορές σαν απάντηση. Είπαν οι ίδιες: «οι παρέες που έχουν», «έρχονται σε επαφή με ανθρώπους που οι ίδιοι είναι παράνομοι, προκειμένου να εξασφαλίσουν τη δόση τους. Δε βλέπουν φίλο ή συγγενή», «ο περίγυρος, το περιβάλλον. Η πλειονότητα των ανθρώπων αυτών είναι αποβράσματα, είναι έμποροι, ληστές, αμόρφωτοι, σαλαδόροι», «το βασικότερο είναι ότι δεν υπάρχει στήριξη της οικογένειας. Γίνεσαι θύμα του θύματος», «έχουν μπει από τρίτα άτομα στο νταραβέρι. Μαγκιά... Δεν παίρνει τα χρήματα αυτός», «οι παρέες που ανακατεύονται. Νταραβέρια», «από λόγους. Η έχουν πει κάποια, ρουφιανέψει ή έχουν πάρει χρήματα και δεν τα έχουν δώσει, κυρίως σε Αλβανούς μαφιόζους, αυτοί έχουν τα κιλά».

Ένας άλλος παράγοντας θυματοποίησης που αναφέρθηκε 7 φορές, είναι οι **βλαβερές συνέπειες της χρήσης ουσιών και τα στερητικά**. Είπαν συγκεκριμένα: «ο κόσμος των ψευδαισθήσεων», «η έλλειψη αυτοπεποίθησης δημιουργεί καταστάσεις που τους κάνει θύματα», «η μείωση των αντανακλαστικών. Δεν λειτουργεί σε τίποτα. Είναι σε κόμα. Εκμεταλλεύεται ο ένας τον άλλο, ανάλογα τη φάση που είναι». «τα στερητικά.

Όταν περνάς στερητικά σκοτώνεις και τη μάνα σου για 10 ευρώ», «τα στερητικά. Γίνονται θύματα του εαυτού τους», «σιγά-σιγά όσο παίρνεις ναρκωτικά χάνεις τη δύναμή σου. Και δεν μπορείς να αμυνθείς, να αντεπεξέλθεις», «η πολλή χρήση που τους κάνει να βγαίνουν έξω από τα όρια των αισθήσεών τους».

Απαντήσεις που σχετίζονται με την ίδια την **ανάγκη για ουσία, την εξάρτηση**, εμφανίστηκαν 6 φορές. Είπαν χαρακτηριστικά : «η ανάγκη. Βάζουν το κεφάλι τους στη καρμανιόλα. Δεν μπορούν να κάνουν διαφορετικά. Υπερεκτιμούν τον εαυτό τους ότι

δε θα συμβεί», «η εξάρτηση», «για το λόγο ότι κάνουν χρήση. Πάνω εκεί μας πατάνε.

Κοντά στα ξερά καίγονται και τα χλωρά», «για τη δόση τους κάνουν οτιδήποτε», «η ανάγκη για τη χρήση», «η ίδια η πρέζα σε κάνει θύμα. Εξαρτάσαι από τη σκόνη και από όλα τα άλλα... Όλα τα κάνεις για να πεις».

Ψυχολογικοί λόγοι έκαναν την εμφάνισή τους 5 φορές. Είπαν οι ίδιες : « οι ανασφάλειες. Ψυχολογικό», «ευαισθησίες», «είναι η ευαισθησία των ανθρώπων που κάνουν χρήση», «ψυχολογικοί», «η παράνοια. Τα μπερδεύουν. Γίνονται θύματα του εαυτού τους».

Η ζωή που κάνουν είναι μία άλλη παράμετρος που τη συναντήσαμε 4 φορές στις ακόλουθες απαντήσεις: «η ίδια η ζωή τους. Τα μέρη που κυκλοφορούν, οι παρέες που έχουν», «η ίδια η ζωή...Με τον τρόπο που βιώνεις, που φέρεσαι...», «μπαινοβγαίνουν στη φυλακή, τι θα σκεφτούν...Έχει αλλάξει ο τρόπος σκέψης...», «από λόγους. Η έχουν πει κάποια, ρουφιανέψει ή έχουν πάρει χρήματα και δεν τα έχουν δώσει κυρίως σε Αλβανούς μαφιόζους, αυτοί έχουν τα κιλά».

Η διάσταση του **ιδίου του εαυτού και του χαρακτήρα** εμφανίστηκε 3 φορές: «Εξαρτάται από το χαρακτήρα», «ο εαυτός τους, το πώς σκέπτονται, η προσωπικότητά τους», «είναι και θέμα χαρακτήρα...».

Η συμμετοχή σε αδικήματα αναφέρθηκε 2 φορές σαν παράγοντας θυματοποίησης: «*Εκπόρνευση, κλοπή, να κάνουν κακό που σε άλλες συνθήκες δε θα έκαναν*», «*πορνεία, νταραβέρι, κλοπές*».

Η στάση της κοινωνίας, είναι μία άλλη παράμετρος, που εκφράστηκε 2 φορές: «*Η ιδροματοποίηση. Είμαστε στο περιθώριο*», «*Η στάση της κοινωνίας απέναντί μας. Μου φέρονται σαν να είμαι άλλος άνθρωπος. Πρέπει να το κρατάς μυστικό*».

Οι απαντήσεις: «*τα μέρη που κυκλοφορούν*» και «*πρέπει να πάνε σε επικίνδυνες περιοχές. Αναγκαστικά πάνε κοπέλες. Το ξέρουν αλλά δεν μπορούν να κάνουν αλλιώς. Δεν έχουν εμπειρία*», δίνουν τη παράμετρο της **επικίνδυνης περιοχής**.

Η έλλειψη γνώσης εμφανίστηκε μία φορά, αναφέροντας : «*η έλλειψη γνώσης, μορφωτικά, δημιουργεί καταστάσεις που τους κάνει θύματα. Π.χ το EITZ. Η έλλειψη γνώσης δημιουργεί τρομοκρατία*».

Στην ερώτηση αν πιστεύουν ότι οι άνδρες θυματοποιούνται περισσότερο, λιγότερο ή το ίδιο με τις γυναίκες χρήστες, η πλειοψηφία απάντησε λιγότερο (46.7%), το 50% απάντησε ότι οι άνδρες χρήστες θυματοποιούνται περισσότερο και μόλις το 23.3% ότι θυματοποιούνται το ίδιο.

Πεποίθησή τους είναι ότι οι άνδρες θυματοποιούνται λιγότερο από τις γυναίκες, εισάγοντας εδώ τη μεταβλητή του φύλου, ως παράγοντα ευπάθειας.

			Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
περισσότερο			7	23.3%
λιγότερο			14	46.7%
το ίδιο			9	30%
Σύνολο			30	100%

Στην ερώτηση τι προτείνουν για την αντιμετώπιση της θυματοποίησης της γυναίκας σε χρήση, παρατηρήσαμε τα εξής:

10 φορές εμφανίστηκαν απαντήσεις που αφορούσαν έναν **ενεργό ρόλο της Κοινωνικής Πρόνοιας** σε επίπεδο πληροφόρησης για φορείς αλλά και στήριξης, είτε με τη μορφή ξενώνων, είτε με συγκεκριμένα προγράμματα συμπληρωματικής θεραπείας τους και βοήθειας.

«η Πολιτεία να τις στηρίζει. Κοινωνική Πρόνοια. Πληροφόρηση, στήριξη σε όλα τα επίπεδα. Σε οικονομικό, γνώσεις, φορείς, πού να απευθύνονται. Δεν ξέρουν πού να απευθυνθούν. Να μην αντιμετωπίζονται καχύποπτα», «μία ομάδα..», «ενημέρωση των γυναικών που γίνονται θύματα και των υπολοίπων. Κοινωνικοί φορείς περισσότεροι. Να μπορεί κάποιος να πάει κάπου και να βρει κατανόηση. Όχι νούμερο, στατιστικά», «μέσα στις γυναίκες ενημέρωση. Οργανώσεις. Π.χ να υπάρχει αποτέλεσμα. Να υπάρξουν σπίτια για να μένουν», «από το Κράτος περισσότερη ενημέρωση και βοήθεια. Ιδιαίτερα στις γυναίκες. Υπάρχουν και γυναίκες που λένε ψέματα και αυτό γενικεύεται. Ο ειδικός να το καταλαβαίνει», «ενημέρωση των γυναικών και εκπαίδευση όχι μόνο στο να αντιμετωπίζουν τη βία αλλά και λεκτικά. Να αλλάξεις την κατάσταση και να μη σου επιτεθούν», «να φροντίσει η Πολιτεία τους χρήστες γενικά. Να τους κάνει πρώην χρήστες. Σαν γυναίκα, να δημιουργήσει Κέντρα Απεξάρτησης και να έχουν παράλληλα και επαγγελματική κατάρτιση με σεμινάρια. Να μάθαιναν και να απορροφούνταν κάπου για να ενταχθούν σαν ενεργά μέλη και να προσφέρουν σαν πολίτες. Δεν τους συμφέρει τους παράνομους να τους κάνει νόμιμους, γιατί τώρα προσφέρω περισσότερα, εξ' ου και τα βήματα χελώνας σε αυτό τον τομέα», «περισσότερα προγράμματα βοήθειας», «πιο πολλές μονάδες για στήριξη γυναικών όπως π.χ κακοποιημένων ή γυναικών που έχουν πέσει στην πορνεία. Συμβουλευτικοί Σταθμοί», «να φτιαχτεί ένας ξενώνας που θα πηγαίνουν γυναίκες στο δρόμο. Που δεν

θα εξαρτώνται από τον κύριο Νίκο που έχει σπίτι, επειδή π.χ είμαι από την Κρήτη και δεν έχω στέγη», «ό,τι καλύτερο να γίνει από εσάς (δείχνοντας εμένα) σε συνεργασία με εμάς».

Το ζήτημα της **αυτονόμησης, της στήριξης στον εαυτό και μία νέα στάση ζωής**, εμφανίστηκε σαν πρόταση από 8 γυναίκες. Είπαν χαρακτηριστικά: «πολύ δύσκολη ερώτηση. Να μάθουν κάπου να λένε όχι. Να προσπαθούν με τις δικές τους δυνάμεις. Να μη γυρνάνε σε επικίνδυνες περιοχές. Μην τον ενοχλείς τον άλλο. Ενόχλησε τον εαυτό

σου. Κλείσου στον εαυτό σου. Μην τον ενοχλείς τον άλλο», «να στηρίζει τον εαυτό της. Να φτιάξει τη ζωή της. Να πιστέψει στον εαυτό της και να μην έχει ανάγκη κανέναν», «να αφοσιωθούμε σε μια φυσιολογική ζωή όπως κάθε κοπέλα», «να έχουν μια δύναμη να αντισταθούν και να πουν όχι, γιατί σήμερα έχουν ενημέρωση», «να αποφεύγουν πολλά και διάφορα που τα γνωρίζουν πολύ καλά. Να πίνουν το φάρμακό τους από το πρόγραμμα και σπίτι κατευθείαν, και αν έχουν οικογένεια να ασχολούνται με αυτή», «να μην έχει ανάγκη τους άλλους. Να είναι αυτόνομη. Να ζει με αξιοπρέπεια. Όχι στο χαντάκι ή στην εκκλησία και να σε σαπίζουν στο ξύλο και από πάνω. Κάποιοι είναι αμόρφωτοι και δεν θέλουν να καταλάβουν τις πράξεις τους», «να σταματήσει τη χρήση. Να κοιτάξει να βρει τον εαυτό της. Να τονίσει τα καλά στοιχεία, ακόμη και αν δεν έχει ανθρώπους, κόσμο να της συμπαρασταθούν. Το είδαμε το έργο. Πάμε παρακάτω γιατί η ζωή είναι λίγη. Να το πιστέψει ο ίδιος ο άνθρωπος», «θέληση των γυναικών να υποστηρίξουν τον εαυτό τους πάνω στην εγκληματικότητα και τη χρήση».

Αξίζει να αναφερθεί και η **απαισιόδοξη στάση** που εκφράζεται μέσα από τις ακόλουθες 3 απαντήσεις: «δεν υπάρχει λύση. Είναι το ίδιο το άτομο. Η ίδια πρέπει να το αντιμετωπίσει με το χαρακτήρα της. Είναι σαν να το θέλει. Δεν το αποφεύγει. Πάει με τη θέλησή της και βάζει και άλλους σε λούκι. Θύμα-θύτης. Είναι πιο χειριστικές. Χρησιμοποιούν το φύλο τους», «δεν μπορούν να κάνουν τίποτα λόγω αρρώστιας.

Ξέρον τι μπορεί να τους συμβεί αλλά πιστεύουν ότι θα τη βγάλουν αυτή τη μέρα», «δεν πρόκειται ποτέ να βρουν βοήθεια από πουθενά. Πάντα υπάρχει κάποιος προστάτης να τις βγάλει στο πεζοδρόμιο. Κι αυτές δέχονται. Το έχω ψάξει και συζητήσει με φίλες μου. Οι γυναίκες είναι πολύ ανυπεράσπιστα πλάσματα. Κάνουμε ότι είμαστε μάγκες αλλά ο φόβος είναι πολύ βαθιά μέσα μας».

Ένα σημαντικό θέμα που εμφανίστηκε είναι αυτό των **καλών οικογενειακών σχέσεων**. Τρεις γυναίκες είπαν χαρακτηριστικά: «σωστή πληροφόρηση και από γονείς.

Μάνα στο κορίτσι και καλή σχέση. Συζήτηση με την οικογένεια. Φίλος με το παιδί. Οι γυναίκες γίνονται περισσότερο θύματα», «βοήθεια από τον οικογενειακό- κοινωνικό περίγυρο, που δεν το βρίσκεις εύκολα», «ενημέρωση, καλλιέργεια ανθρωπίνων σχέσεων με μαμά, με φίλους, με παιδιά. Μη νιώσουν μοναξιά, να θυμηθούν κάποια σχέση. Οι άνθρωποι».

Το ζήτημα της **εργασίας** εμφανίστηκε 2 φορές ως πρόταση. Είπαν: «να δουλεύει. Έτσι είναι ανεξάρτητη και δε γίνεται θύμα κανενός. Περισσότερος αυτοσεβασμός και όσο γίνεται αξιοπρεπέστερη», «εργασιοθεραπεία. Και να μπορούσαν να βρουν δουλειά σαν χρήστες ή όταν είναι σε κάποιο πρόγραμμα».

Μία ενδιαφέρουσα θέση εκφράζεται 2 φορές και αφορά μια **ευαισθητοποιημένη και εκπαιδευμένη κοινωνία και των φορέων της**: « εκπαιδευμένη αστυνομία και κοινωνία», «ανθρωπιά από όλους... Εργοδότες, οικογένεια, δεν είναι λεπρός και μπορεί να αντεπεξέλθει».

Δύο απαντήσεις αφορούν **θέματα διαφορετικής κοινωνικής πολιτικής αναφορικά με το ζήτημα της θεραπείας**, «προγράμματα μεθαδόνης όπως στο εξωτερικό. Χορήγηση στα νοσοκομεία και άλλη αντιμετώπιση των χρηστών», «να μην υπάρχει λίστα στη μεθαδόνη. Μείωση της εγκληματικότητας έτσι. Να μην κάνει βίζιτες».

Η αποτοξίνωση ως κεντρική πρόταση τέθηκε 2 φορές, με την ακόλουθη μορφή: «να μούνε σε πρόγραμμα. Να “καθαρίσουν”», «να σταματήσει τη χρήση. Να κοιτάξει να βρει τον εαυτό της».

Ενδιαφέρον παρουσιάζει μία άλλη άποψη για τον τρόπο ανεύρεσης της δόσης της στο παρελθόν, προφυλάσσοντας τον εαυτό της από την εκμετάλλευση του εμπόρου. Λέει χαρακτηριστικά :«Να βρουν άλλο τρόπο να βρουν τη δόση τους. Υπάρχει ένας έμπορος φίλος και τον βοηθάω να πουλήσει. Έχω μηχανάκι. Με έσωσε το μηχανάκι, γιατί θα είχα πέσει κι εγώ εκεί. Έτσι έβρισκα τη δόση μου για να πιω».

Τέλος, μία γυναίκα αναφέρεται στην **αστυνόμευση** και προτείνει: « Περισσότερη αστυνόμευση. Όχι αυτή που έχουμε τώρα. Εξακριβώσεις για να γεμίζουν τα κρατητήρια. Αστυνόμευση όσον αφορά τους ξένους. Ειδικά τις βραδινές ώρες και περισσότερη προσοχή στους ξένους, όσον αφορά τις γυναίκες».

Η απόλυτη πλειοψηφία των γυναικών αυτών, έχει υπάρξει θύμα εγκληματικής ενέργειας, και πιο συγκεκριμένα βιασμού, κλοπής, ξυλοδαμού κ.α.

Τα αδικήματα αυτά, έλαβαν χώρα κυρίως κατά τη διάρκεια εμπλοκής με τη χρήση και αποφεύχθηκε η καταγγελία των ενεργειών αυτών στην αστυνομία.

Η ανάγκη του να αποφύγουν το σκάνδαλο, του να το διαγράψουν και να προχωρήσουν παρακάτω, καθώς και η πεποίθηση ότι δε θα οδηγήσει πουθενά η καταγγελία αυτή, τους έκανε να το αποσιωπήσουν.

Η πλειοψηφία τους, έχει υποστεί έμμεσης μορφής θυματοποίηση, μέσα από εγκληματικές ενέργειες εις βάρος φιλικών ή συγγενικών τους προσώπων και πιο συγκεκριμένα κάνουν λόγο για κλοπή, βιασμό, ληστεία και ξυλοδαμό.

Αναφέρουν ότι ο παράγοντας “χρήμα”, οι διάφορες μορφές συνδιαλλαγής του, ο περίγυρος συναναστροφής, η εξάρτηση και οι βλαβερές συνέπειες της, ο ίδιος τους ο

εαυτός, η συμμετοχή τους σε αδικήματα, οι επικίνδυνες περιοχές και η ίδια η στάση της κοινωνίας, οδηγούν στη θυματοποίηση των γυναικών χρηστών.

Θεωρούν το γεγονός ότι είναι γυναίκες, ότι αποτελεί έναν πρόσθετο παράγοντα θυματοποίησής τους, βάσει της πεποίθησης ότι οι άνδρες χρήστες θυματοποιούνται λιγότερο από τις γυναίκες.

Βάσει των προαναφερομένων, οι ίδιες προτείνουν ότι με την ευαισθητοποίηση της κοινωνίας, την ύπαρξη δομών στήριξης και φιλοξενίας των γυναικών χρηστών, την

καλύτερη αστυνόμευση, την ύπαρξη καλών οικογενειακών σχέσεων αλλά κυρίως την αυτοστήριξη και την υιοθέτηση μίας νέας φιλοσοφίας και στάσης ζωής, μπορεί να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα της θυματοποίησής τους με λειτουργικό τρόπο.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, διαπιστώνουμε τα ευάλωτα σημεία και τους παράγοντες που διαμορφώνουν ένα κλίμα “ευπάθειας” της συγκεκριμένης κοινωνικής κατηγορίας, που την καθιστά εύκολο στόχο “επιτήδειων” και ευαίσθητο δέκτη των κοινωνικών μηνυμάτων.

ΣΥΝΟΨΙΣΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι 30 αυτές γυναίκες που αποτελούν το δείγμα της έρευνας μας, με ηλικία από 36 έως 45 ετών κυρίως, οι περισσότερες με μόρφωση Λυκείου, ενώ άλλες απόφοιτες ΤΕΙ, Γυμνασίου ακόμη και ΑΕΙ, άνεργες και ούσες υπεύθυνες για τη φροντίδα και ανατροφή των παιδιών τους, αντιμετωπίζουν προβλήματα που σχετίζονται τόσο με ~~θέματα υγείας (σωματικής και ψυχικής)~~ και οικονομικής αστάθειας, όσο και με

θέματα δυσλειτουργικών σχέσεων με τον ίδιο τους τον εαυτό και τον κοινωνικό τους περίγυρο.

Διαθέτουν οι περισσότερες ιδιόκτητη κατοικία, ενώ κάποιες άλλες διαμένουν σε ενοίκιο, σε ξενώνες ακόμη και στο αυτοκίνητο. Πιστεύουν στην ύπαρξη ανθρώπων στη ζωή τους, ικανών και σε θέση να τους συμπαρασταθούν σε κάποιο πρόβλημα ή δυσκολία, ανθρώπων προερχομένων κατά συντριπτική πλειοψηφία από το οικογενειακό τους περιβάλλον. Στην περίπτωση όμως εγκληματικής ενέργειας εναντίον τους, δεν έχουν εμπιστοσύνη στη βοήθεια περαστικών ή γειτόνων, στην κλήση και την αποτελεσματική παρέμβαση της αστυνομίας. Στηρίζονται αποκλειστικά και μόνο στον εαυτό τους, χρησιμοποιώντας κυρίως την αυτοάμυνα.

Η εικόνα που έχουν οι ίδιοι για τη φυσική τους κατάσταση, χαρακτηρίζεται ως “κακή” και δε θεωρούν τον εαυτό τους επαρκή και σε θέση να αντεπεξέρχεται στις καταστάσεις της ζωής.

Σε ερώτηση που τους τέθηκε για τους φόβους και την ανησυχία που τυχόν νιώθουν γενικά, προκειμένου να διερευνηθεί αν σε αυτά θα συμπεριλάβουν τον φόβο του εγκλήματος, οι απαντήσεις τους είναι περισσότερο επικεντρωμένες στον εαυτό τους και την απεμπλοκή από τον κόσμο της ουσίας και της εξαρτημένης ζωής. Κάνουν λόγο για την τωρινή φάση ζωής τους, για τον καθημερινό προβληματισμό πάνω στην

επιβίωσή τους, την ανατροφή των παιδιών τους, την επαγγελματική τους αποκατάσταση. Τους απασχολούν ακόμη, η έννοια του θανάτου, συγκεκριμένες φοβίες, ο ίδιος τους ο εαυτός. Αναφέρουν επίσης, ότι οι φόβοι τους αυτοί εντείνονται όταν μένουν μόνες τους και σκέφτονται διάφορα πράγματα όπως είναι η ανατροφή των παιδιών τους, όταν εισπράττουν οι ίδιες άρνηση, όταν συγκρούονται με ανθρώπους (π.χ. σύντροφο) που αποτελούν σημαντικά στηρίγματα στη ζωή τους.

Όσον αφορά το φόβο του εγκλήματος, εκφράζουν τον φόβο να κυκλοφορήσουν έξω

το βράδυ γενικά αλλά και σε περιοχές εκτός γειτονιάς τους, ανησυχώντας μην τις κλέψουν, τις βιάσουν, ακόμη και τις σκοτώσουν. Αναφέρουν επίσης συχνά την ανησυχία τους για την ύπαρξη αλλοδαπών και τον φόβο τους να γίνουν θύματά τους, καθώς εκφράζουν και με υψηλά ποσοστά την ασφάλεια που νιώθουν στο σπίτι τους. Επιλέγουν να περιορίζουν τις εξόδους τους σε συγκεκριμένες περιοχές (κυρίως στο κέντρο της Αθήνας, π.χ. Ομόνοια και Βάθη) και βραδινές ώρες, λαμβάνοντας μέτρα αυτοπροστασίας και διατηρώντας μία διακριτική στάση όπου δεν θα μπλέκονται σε “επικίνδυνες” καταστάσεις, προφυλάσσοντας έτσι τον εαυτό τους, από το ενδεχόμενο θυματοποίησής τους. Τα ποσοστά φόβου του εγκλήματος ήταν χαμηλά πριν και κατά την εξάρτηση από τις ουσίες, ενώ κατά την τωρινή περίοδο της απεξάρτησης, τα ποσοστά φόβου είναι πολύ υψηλά.

Πρόκειται για μία περίοδο όπου οι γυναίκες αυτές βιώνουν τον κίνδυνο και την απειλή, νιώθουν την ανάγκη να προφυλαχθούν, να αποφύγουν οικείες και δυσάρεστες προηγούμενες εμπειρίες, με επιβλαβείς για τις ίδιες συνέπειες. Η απόλυτη πλειοψηφία των γυναικών αυτών έχει υπάρξει θύμα εγκληματικής ενέργειας και πιο συγκεκριμένα, βιασμού, κλοπής, ξυλοδαρμού κ.α. Τα αδικήματα αυτά έλαβαν κυρίως χώρα κατά τη διάρκεια εμπλοκής με τη χρήση και αξίζει να επισημανθεί ότι αποφεύχθηκε η καταγγελία των ενεργειών αυτών στην αστυνομία.

Η πλειοψηφία έχει υποστεί έμμεσης μορφής θυματοποίηση, μέσα από εγκληματικές ενέργειες εις βάρος φιλικών ή συγγενικών τους προσώπων. Πιο συγκεκριμένα, κάνουν λόγο για κλοπή, βιασμό, ξυλοδαρμό, ληστεία κ.α. Θεωρούν τον παράγοντα του φύλου σημαντικό για τη θυματοποίηση των γυναικών χρηστών, ισχυριζόμενες ότι οι άνδρες χρήστες που γίνονται θύματα, είναι λιγότεροι από τις γυναίκες σε χρήση. Ως άλλους παράγοντες θυματοποίησης, αναφέρουν τον παράγοντα του χρήματος και τις παράνομες συνδιαλλαγές, τον περίγυρο συναναστροφής των ανθρώπων σε χρήση,

---

την ίδια την εξάρτηση, τις συνέπειές της, τη συμμετοχή σε αδικήματα, τις επικίνδυνες περιοχές καθώς και την ίδια τη στάση της κοινωνίας απέναντι στις γυναίκες χρήστες.

Για την καλύτερη προσέγγιση και αντιμετώπιση του ζητήματος της θυματοποίησης των γυναικών χρηστών, οι ίδιες κάνουν προτάσεις τόσο σε προσωπικό επίπεδο μέσω της αυτοστήριξης και της υιοθέτησης μίας νέας στάσης ζωής, όσο και σε ευρύτερα κοινωνικό επίπεδο μέσω της ύπαρξης δομών και φορέων για την στήριξη και την προστασία των γυναικών. Κάνουν λόγο για την αναγκαία ευαισθητοποίηση της κοινωνίας και των πολιτών της πάνω στο σοβαρό αυτό ζήτημα, καθώς και για καλύτερη αστυνόμευση κυρίως των αλλοδαπών.

Η βασικότερη πηγή άντλησης πληροφοριών για τα ναρκωτικά είναι η δική τους άμεση και προσωπική εμπειρία. Δεύτερη σε σειρά έρχεται η πληροφόρηση μέσω της τηλεόρασης και του ραδιοφώνου και τρίτη, μέσω των εφημερίδων και περιοδικών. Η αξιολόγηση των ΜΜΕ για την προβολή του ζητήματος των ναρκωτικών ήταν πολύ αρνητική. Έκαναν λόγο για προσέγγιση του θέματος, που αποκκλίνει πολύ από την πραγματικότητα και προβολή συγκεκριμένων πλευρών του, που μόνο κερδοσκοπικούς λόγους εξυπηρετεί.

Αναφορικά με την άποψή τους για το έργο της αστυνομίας στο πρόβλημα των ναρκωτικών, αναφέρουν την άδικη μεταχείριση των χρηστών, την περιθωριοποίηση,

ακόμα και την θυματοποίησή τους από τους ίδιους τους φορείς άσκησης του κοινωνικού ελέγχου. Το ίδιο αρνητική εμφανίζεται και η αξιολόγηση της στάσης της αστυνομίας απέναντι στις ήδη θυματοποιημένες γυναίκες χρήστες, όπου σύμφωνα με δηλώσεις τους, δεν υπάρχει διαφοροποίηση στην αντιμετώπιση από την αστυνομία των γυναικών χρηστών που είναι θύματα, από εκείνες που δεν είναι.

Η πλειοψηφία των γυναικών αναφέρει ως σοβαρότερο κοινωνικό πρόβλημα των ημερών μας το ζήτημα των ναρκωτικών, δεύτερο σε σειρά κατάταξης την ανεργία, και τρίτο την έλλειψη στέγης.

Τέλος, όσον αφορά την εμπλοκή τους με το Σύστημα Απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης, η απόλυτη πλειοψηφία τους, έχει διαπράξει κάποιο αδίκημα στο παρελθόν. Κυρίως κάνουν λόγο για κατοχή, χρήση και εμπορία ουσιών, κλοπή, ληστεία κ.α. Η συμμετοχή στο εμπόριο των ναρκωτικών ενέχει τη χρήση βίας, ανεξάρτητα από την άμεση φυσική ή οικονομική επίδραση που επιφέρει η χρήση αυτών των ουσιών¹¹⁵. Το εμπόριο των παράνομων ουσιών και γενικότερα οι συνδιαλλαγές τέτοιου είδους, περιλαμβάνουν όλες εκείνες τις συνθήκες εμφάνισης της παραβατικότητας. Τέτοιες συνθήκες αποτελούν, οι επιχειρηματικές διαφωνίες για τις περιοχές ελέγχου, η επιβολή πειθαρχίας από κάποια παράνομη οργάνωση, οι ληστείες των διακινητών οι οποίες συχνά έχουν ως επακόλουθο αντίποινα, οι εξουδετερώσεις πληροφοριοδοτών, οι τιμωρίες για πωλήσεις κακής ποιότητας ναρκωτικών, όπως επίσης και οι τιμωρίες για τη μη πλήρωση τυχόν υποχρεώσεων. Ο Collins αναφέρει ότι η διανομή των ναρκωτικών και η βία, τείνουν να εμφανίζονται σε περιοχές όπου είναι κοινωνικά αποδιοργανωμένες, έχουν παραδοσιακά υψηλές τιμές διαπροσωπικής βίας και είναι οικονομικά μη προνομιούχες¹¹⁶.

¹¹⁵ Κίτσος Γ., Εγκληματικότητα χρηστών & Κοινωνικός αποκλεισμός, στο Ζαραφονίτου Χ, Τσίγκανου Ι., Ναρκωτικά – Τάσεις και εγκληματολογικές διαστάσεις στη σύγχρονη Ελληνική πραγματικότητα, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2002, σ.σ.179.

¹¹⁶ Collins J.J., 1990, στο Ζαραφονίτου Χ, Τσίγκανου Ι., όπως παραπάνω, σ.σ.179.

Όπως αναφέρει ο Brochu, μία έρευνα του Faupel, παρουσιάζει τη χρήση της ηρωίνης, σαν μία καριέρα με τέσσερις φάσεις και με τα αντίστοιχα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της κάθεμίας από αυτές. Πιο συγκεκριμένα :

- η φάση της περιστασιακής χρήσης, χαρακτηρίζεται από την είσοδο στον εθισμό και την αρχή της καριέρας τους στο συγκεκριμένο πεδίο. Σε αυτό το επίπεδο, τα υποκείμενα πειραματίζονται τόσο με τη χρήση όσο και με το έγκλημα.
- Η φάση της σταθερής χρήσης, χαρακτηρίζεται από την «ειδίκευση» στη χρήση και στο έγκλημα. Προκειμένου να εξασφαλίσει τη δόση του, υιοθετεί παραβατικές συμπεριφορές. Κατά την περίοδο αυτής της φάσης, το επίπεδο κατανάλωσης ναρκωτικών είναι αυτό που αντέχουν από οικονομική πλευρά.
- Η φάση της ελεύθερης πτώσης στον εθισμό, χαρακτηρίζεται από την έλλειψη ελέγχου. Κατά τη φάση αυτή, η κατανάλωση καθορίζεται από τη διαθεσιμότητα της ναρκωτικής ουσίας και η διαθεσιμότητα από την επιτυχία στις εγκληματικές ενέργειες.
- Η τέταρτη και τελευταία φάση, η «junkie street», χαρακτηρίζεται από την ανεκτικότητα, την ανθεκτικότητα στην ηρωίνη, τη χαμηλή διαθεσιμότητα και τη μειωμένη δομή στη ζωή του χρήστη. Η επαφή με τους ειδικούς σε αυτή τη φάση είναι πολύ συχνή, στην περίπτωση βέβαια που δεν έχουν πρωτίτερα συλληφθεί ή και εγκλειστεί. Η ανάμιξη στο έγκλημα είναι στενά συνδεδεμένη με την εξάρτηση από τις ουσίες¹¹⁷.

Παρατηρούμε λοιπόν, ότι τα γενικά χαρακτηριστικά των γυναικών αυτών, τα προβλήματα και οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν, το πεδίο δράσης και ο περίγυρος συναναστροφής τους, η φυσική τους κατάσταση και οι σχέσεις τους με τον κοινωνικό

¹¹⁷ Brochu S., 1995, στο όπως παραπάνω, σ.σ. 191-192.

περίγυρο,οι κίνδυνοι που αντιμετωπίζουν και οι υποχρεώσεις που οφείλουν να εκπληρώνουν τακτικά, είναι κάποιιοι από τους παράγοντες που συμβάλλουν στην εικόνα του “ευάλωτου” της συγκεκριμένης κοινωνικής κατηγορίας.

Πρόκειται για μία ομάδα γυναικών ιδιαίτερα επιβαρημένη τόσο σε επίπεδο υγείας, οικονομικό, όσο και σχέσεων, έχοντας πολύ συχνά την ευθύνη της ανατροφής των παιδιών τους, μέσα σε ένα κοινωνικό πλαίσιο που τις στιγματίζει και τις θέτει στο περιθώριο.

Η εκτίμηση που έχουν για τη φυσική και ψυχική τους κατάσταση, τη δύναμη και την επάρκειά τους, είναι σε χαμηλά επίπεδα, στηριζόμενες κυρίως στην οικογένειά τους, όπου πολλές φορές οι δεσμοί μαζί της έχουν διαταραχθεί. Δεν αισθάνονται τον εαυτό τους επαρκή να αντεπεξέλθει στις καταστάσεις και απαιτήσεις της ζωής, και σε μία οικονομική κατάσταση που τη χαρακτηρίζει η αστάθεια και η ανασφάλεια. Εμπιστοσύνη στο κοινωνικό σύστημα δεν υπάρχει, είτε με τη μορφή του γείτονα και του περαστικού, είτε με τη μορφή της αστυνομίας και της προβολής του προβλήματός τους από τα ΜΜΕ.

Τα προγράμματα υποκατάστασης με μεθαδόνη που επισκέπτονται καθημερινά, βρίσκονται στο κέντρο της Αθήνας, γεγονός που τις κάνει να αισθάνονται άγχος και ανασφάλεια. Πολλές αναφέρουν την έγνοια τους, μη τυχόν τους κλέψουν το “μπουκαλάκι” όπως λένε χαρακτηριστικά, αναφερόμενες με αυτό στη δόση της μεθαδόνης που προμηθεύονται για το Σαββατοκύριακο. Φοβούνται να κυκλοφορήσουν το βράδυ έξω, τους προκαλεί μεγάλη ανησυχία η παρουσία αλλοδαπών και αποφεύγουν περιοχές, ώρες και καταστάσεις που θα τις έθεταν σε κίνδυνο.

Οι προηγούμενες εμπειρίες θυματοποίησής τους είναι βαθιά χαραγμένες μέσα τους, με αποτέλεσμα ο φόβος και το ενδεχόμενο αναβίωσής τους, να βρίσκεται στο προσκήνιο.

Παρατηρούμε λοιπόν, ότι οι γυναίκες χρήστες είναι μία ευπαθής κοινωνική ομάδα, που καλείται να διαχειριστεί διάφορες αγχογόνες καταστάσεις στην καθημερινότητά της, την ίδια στιγμή που νιώθει το σώμα, την ψυχή και το νου επιβαρυνμένα και ευάλωτα. Οι τομείς της ζωής των γυναικών αυτών στο σύνολό τους, χαρακτηρίζονται

από μία ρευστότητα όπου προκαλεί μεγάλη ανασφάλεια. Στη συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα, δεν είναι μόνο η ιδιότητα του χρήστη αλλά και η μεταβλητή του φύλου που τις κάνει να νιώθουν ότι αποτελούν τον εύκολο στόχο επιτήδειων. Οι προηγούμενες εμπειρίες της ζωής τους, είναι ιδιαίτερα τραυματικές, εντάσσοντας τους ήδη υπάρχοντες φόβους και ανησυχίες τους.

Τέλος, διανύοντας μία περίοδο αναδόμησης του εαυτού και της ζωής τους εν γένει ,μέσα στην διαδικασία απεξάρτησης, οι ίδιες δε νιώθουν ακόμη ικανές να αντεπεξέλθουν στις καταστάσεις της ζωής τους, εφόσον δε βρίσκονται ακόμη σε μία φάση κοινωνικής επανένταξης με ισότιμους όρους. Βάσει αυτού, οι φόβοι και οι προβληματισμοί βρίσκονται σε έξαρση και η αγωνία αν θα τα καταφέρουν και αν το μέλλον θα δικαιώσει τις προσπάθειές τους, είναι μεγάλη.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Το θέμα του φόβου του εγκλήματος και της θυματοποίησης γυναικών χρηστών, είναι μεν επίκαιρο, ταυτόχρονα όμως είναι και εξαιρετικά σύνθετο. Όσο περισσότερο το κατανοήσουμε, τόσο περισσότερο θα μπορέσουμε να παρέμβουμε. Αναγκαία κρίνεται μια παρέμβαση πολύπλευρη, η οποία να αφορά τον τομέα της πρόληψης και της θεραπείας, μέσα από την ενημέρωση και την ύπαρξη προγραμμάτων προσανατολισμένων στις ανάγκες και τις ιδιαίτερες δυσκολίες των γυναικών χρηστών.

Είναι γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια υπάρχει μια κινητοποίηση σχετικά με τον πληθυσμό των γυναικών χρηστών.

Ενδεικτικά αναφέρουμε την δημιουργία δύο προγραμμάτων τα οποία απευθύνονται αποκλειστικά σε γυναίκες χρήστες (την Ιθάκη από το ΚΕΘΕΑ και τον ξενώνα γυναικών του 18 Άνω), την δημιουργία δικτύου φορέων για την υποστήριξη εξαρτημένων μητέρων και παιδιών, όπως επίσης, την λειτουργία θεραπευτικού προγράμματος σε χώρο εγκλεισμού (ΚΕ.ΠΟ.ΠΑ από το ΚΕΘΕΑ, στις γυναικείες φυλακές Κορυδαλλού).

Οι 30 γυναίκες που συμμετείχαν στη συγκεκριμένη ερευνητική προσπάθεια, προσέγγισαν τα εκάστοτε υπο διερεύνηση θέματα, πολύπλευρα, μιλώντας τόσο για τη δική τους προσωπική ευθύνη για μια πιο λειτουργική ζωή, μέσα από μία νέα στάση και φιλοσοφία μακριά από την ουσία, όσο και για μία ευαισθητοποιημένη και εκπαιδευμένη πολιτεία. Οι συγκεκριμένες γυναίκες έθεσαν τις προτάσεις τους αναφορικά με το ζήτημα της θυματοποίησης των γυναικών χρηστών, κάνοντας λόγο για κατανόηση, καλλιέργεια ανθρωπίνων σχέσεων, ευασητοποίηση, ενημέρωση,

στήριξη, οργάνωση και συντονισμό. Μία γυναίκα προσθέτει : «Ό,τι καλύτερο να γίνει από εσάς σε συνεργασία με μας...».

Πιθανόν τα συμπεράσματα της παρούσας μελέτης να μην μπορούν να γενικευτούν στο σύνολο του πληθυσμού των γυναικών χρηστών. Αυτό δεν σημαίνει ωστόσο, ότι μειώνεται η αξία της συγκεκριμένης ερευνητικής προσπάθειας. Μέσα από την προηγούμενη ανάλυση αναδύθηκαν σημαντικά θέματα, τα οποία χρήζουν περαιτέρω επιστημονικής διερεύνησης.

Παρόλα αυτά, ο δρόμος για τη γνώση και την κάλυψη όσο το δυνατόν περισσότερων αναγκών των γυναικών χρηστών είναι ακόμα μακρύς. Επιθυμία θα ήταν η παρούσα μελέτη να προβληματίσει και να αποτελέσει τη βάση για περαιτέρω έρευνα.

Ελληνική βιβλιογραφία

- Αλεξιάδης Σ., “ Ο φόβος του εγκλήματος. Κατάστρωση ενός ερευνητικού προγράμματος”.,Αφιέρωμα στη μνήμη Η.Δασκαλάκη, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τομέας Εγκληματολογίας, Αθήνα 1991.
- Αρτινοπούλου Β- Μαγγανάς Α., Θυματολογία και όψεις θυματοποίησης, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996.
- Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Πληροφόρησης για τα Ναρκωτικά και την Τοξικομανία, Ετήσια Έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για την κατάσταση των ναρκωτικών στην Ελλάδα 2000, ΕΚΤΕΠΝ, Αθήνα 2000.
- Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Πληροφόρησης για τα Ναρκωτικά και την Τοξικομανία, Ετήσια Έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για την κατάσταση των ναρκωτικών στην Ελλάδα, 2002, ΕΚΤΕΠΝ, Αθήνα 2002.
- Ζαραφονίτου Χ., Ο φόβος του εγκλήματος : Εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό της Αθήνας, Εκδ.Α.Σάκκουλας, Αθήνα 2002.
- Ζαραφονίτου Χ.- Τσίγκανου Ι., Ναρκωτικά : Τάσεις και εγκληματολογικές διαστάσεις στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα, Τετράδια Εγκληματολογίας, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2002.
- Kennerley H., Ξεπερνώντας το άγχος-Ινστιτούτο Έρευνας και Θεραπείας της Συμπεριφοράς, μετάφραση Ευσταθίου Γ, Αγγελή Κ., Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999.

- Κοκκέβη Α- Στεφανής Κ., Τα ναρκωτικά στην Ελλάδα- Η διαχρονική πορεία της χρήσης , Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής, Αθήνα 1994.
  - Κυριαζή Ν., Η Κοινωνιολογική Έρευνα : Κριτική Επισκόπηση των Μεθόδων και των Τεχνικών, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000.
-
- Κωσταρίδου- Ευκλείδη Α., Ψυχολογία Κινήτρων, 2^η έκδοση, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997.
  - Λαμπροπούλου Ε., Εσωτερική ασφάλεια και κοινωνία του ελέγχου, Κριτική, Αθήνα 2001.
  - Λευκόχειρ Α., Όψεις θυματοποίησης των γυναικών χρηστών εξαρτησιογόνων ουσιών, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών επιστημών, Αθήνα 2002.
  - Λυδάκη Α., Ποιοτικές μέθοδοι της κοινωνικής έρευνας, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2001.
  - Λυδάκη Α. , Αναζητώντας το ποιόν – Η επιτόπια ποιοτική έρευνα, Αθήνα 1999.
  - Μαγγανάς Α., Θέματα εγκληματολογικά και ποινικού δικαίου, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1999.
  - Μαγγανάς Α- Λάζος Γ., Κοινωνικές αξίες των παραβατικών και των μη-παραβατικών, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Παντείου Πανεπιστημίου, Αθήνα 1997.
  - Μάτσα Κ.,Ψάξαμε ανθρώπους και βρήκαμε σκιές – Το αίνιγμα της τοξικομανίας, Εκδόσεις Άγρα, Αθήνα 1995.

- Μάτσα Κ, Έχει πραγματικά ανάγκη η ελληνική κοινωνία από ένα ειδικό για τις γυναίκες πρόγραμμα απεξάρτησης; , Τετράδια Ψυχιατρικής, 1998, Νο 61, Τομ Β, σ.σ.85-91.
  - Ναυρίδης Κ., Η σημασία του πλαισίου στην ερευνητική συνέντευξη, Ψυχολογικά Θέματα, 1991.
-
- Νικολάου Κ., “Γυναίκες χρήστριες τοξικών ουσιών, μια ομάδα με διαφορετικές ανάγκες που δεν καλύπτονται από το υπάρχον σύστημα”, Τετράδια Ψυχιατρικής, Οκτώβριος – Νοέμβριος- Δεκέμβριος 2001, Νο 76, σ.σ. 4-7.
  - Πανούσης Ι , Δημόπουλος, Καρύδης Β., Θυματολογικά κείμενα, Εκδ.Α.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1994.
  - Παρασκευόπουλου Ι., Μεθοδολογία Επιστημονικής Έρευνας, Τόμος 2, Αθήνα 1993
  - Τσιγγής Α., Χωρίς συναίνεση- Εγκληματολογική και νομολογιακή προσέγγιση του βιασμού στην Ελλάδα, Εκδ.Α.Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 1998.
  - Τσιγκρής Α., Τα σεξουαλικά εγκλήματα, Εγκληματολογικές προσεγγίσεις της σεξουαλικής βίας, Εκδ.Α.Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2000.
  - Τσίλη Σ., Τοξικομανής και κοινωνικός αποκλεισμός- Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα, τόμος Β΄, Αθήνα 2002.
  - Φακιάλας Ν, Στυλιάρης Γ, Μουλά Κ.,Ο κοινωνικός αποκλεισμός των απεξαρτημένων ατόμων στο Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα, Τομ Α΄, ΕΚΚΕ, Αθήνα 2002.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Akerrs R, Sellers C, Cochran J., Fear of crime and victimization among the elderly in different types of communities, *Criminology*, Volume 25, No3 ,1987, σ.σ. 487-489.
- Anglin M.D et al., “Sex differences in addict carriers 2 becoming addicted”, *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, Vol 13, Issue 1-2, 1987, σ.σ.59-71.
- Box S, Hale & G. Andrews, “Explaining fear of crime”, στο *British Journal of Criminology*, 28/3, 1998, σ.σ. 340-356.
- *British Crime Survey.*, Concern about crime 2000, σ.σ.41-52.
- Dansky B, Saladin M, Brady K, Kilpatrick D & Resnick H., Prevalence of victimization and posttraumatic stress disorder among women with substance use disorders : Comparison of telephone and in-person assessment samples, *The international Journal of the Addictions*, 1995, 30 (7), σ.σ.1079-1099.
- Dansky B., Intimate violence and post traumatic stress disorder among individuals with cocaine dependence, *American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, May 1999.
- Frye V, El-Basel N, Gilbert L, Rajah L, Christie N, Intimate partner sexual abuse among women on methadone, *Violence and Victims*, 2001, 16,5, Oct., σ.σ.553-564

- Gilchrist E, Bannister J, Ditton J, Farall S, Women and the Fear of Crime, British J. Criminology, Vol 38, No2, 1998, σ.σ. 284-285.
- Hale, Fear of Crime Vulnerability and Poverty στο Christina Pantazis, British . J. Criminal, 2000, 40, 414-436.
- Killias, Fear of Crime Vulnerability and Poverty στο Christina Pantazis, British . J. Criminal, 2000, 40, 414-436.

- Kokkevi A, Terzidou M, Stefanis C, “Gender differences in sociodemographic and psychosocial characteristics of adolescent suicide attempts in Suicide : Biopsychological Approaches, Abstracts, 16-29 May,Athens 1996, σ.σ. 15
- Kokkevi A, Malliori M, Mostriou A &Stefanis C., “Gender Differences in Substance Use in High School Students and the General Population in Greece, Trends between 1984 and 1993”, Athens 1993.
- Kokkevi A., “The epidemiology of drug abuse in Greece, in 3rd European Symposium on Drug Addiction &AIDS”.
- National Institute on Drug Abuse., Drug Abuse Intervention for Women and Minorities, NIH Guide, Vol 25,Number 2, February 2, 1996.
- Pain R., Elderly women and fear of violent crime : The least likely victims, British J. Criminology Vol 35, No 4, Autumn 1995, σ.σ. 587-588
- Schilit R, Edith S, Gomberg L., Drugs and behavior, Sage Publications, USA 1991.
- Taylor &Hale., “Testing alternative models of fear of crime”, Journal of Criminal Law and Criminology,1986, σ.σ.152-153.

- Tulloch M., The meaning of age differences in the fear of crime, *British J Criminology*, 2000.
-